SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. WYŻSZEJ SZKOŁY REALNEJ W STANISŁAWOWIE

za rok szkolny 1894.

STANISŁAWÓW.

NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.

Z drukarni i litografii St. Chowańca w Stanisławowie.
1894.

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

C. K. WYŻSZEJ SZKOŁY REALNEJ

W STANISŁAWOWIE

za rok szkolny

1894.

NAKŁADEM FUNDUSZU NAUKOWEGO.

STANISŁAWÓW.

Z DRUKARNI I LITOGRAFII STANISŁAWA CHOWAŃCA.

1894.

Treść (Inhalt).

1. Klucz do oznaczania roślin nasiennych dziko rosnących i uprawianych w Stanisławowie i jego okolicy. (Dokończenie). Ułożył prof. Karol Borowiczka.

   Schlüssel zur Bestimmung der wildwachsenden und angebauten Saamenpflanzen in der Stadt Stanislau und deren Umgebung. (Schluss). Zusammengestellt von Prof. Karl Borowiczka.
2. Część urzędowa — (Amtlicher Theil), przez Dyrektora.

KLUCZ
do oznaczania roślin nasiennych dziko rosnących i uprawianych w Stanisławowie i jego okolicy.

Ułożył

PROF. KAROL BOROWICZKA.

(Dokończenie)

Część IV.
Klucz do oznaczania rodzajów.

Zioła.

B. Rośliny lądowe.

1. Kwiaty doskonałe 2.
   Kwiaty niedoskonałe. (Patrz Część III. 111).
2. Okwiat podwójny. 3.
   Okwiat pojedynczy albo bez okwiatu. 118.
3. Korona zrosłopłatkowa. (Patrz Część III. 37).
   Korona wolnopłatkowa. 4.
4. Zawiązek górny. 5.
   Zawiązek dolny. 95.
5. Jeden zawiązek 6.
   Więcej zawiązków. 75.
6. Korona umiarowa (promienista) bez ostrogi. 7.
   Korona nie umiarowa (grzbiecista) albo z ostrogą. 52.
7. Jeden — dwanaście pręcików. 8.
   Więcej jak dwanaście pręcików. 47.
8. Korona cztero płatkowa, pręcików sześć, czterosilnych. 9.
   Korona pięcio- lub wielopłatkowa. 34.

Rodzina. Cruciferae. Juss. Krzyżowe.

9. Owoc łuszczyna. 10.
   Owoc łuszczynka. 24.
10. Działki kielicha do góry wzniesione, przylegają do korony. 11.
    Działki kielicha odstają poziomo od korony. 21.
11. Łuszczyna jednokomórkowa bez szwów. *Raphanus. L. Rzodkiew.* 28*)
    Łuszczyna dwu komórkowa z dwoma szwami. 12.

*) Liczba za nazwą rodzajową, wskazuje stronicę gdzie dotyczące gatunki są oznaczone.

12. Znamię utworzone z dwóch obok siebie stojących klapek. 13.
Znamię główkowate, tępe, albo wykrojone, z dwoma krótkimi, odstającymi płatkami. 14.
13. Klapki znamienia na grzbiecie garbate, łupiny owocu bez wyraźnego nerwu na grzbiecie. *Mathiola. R. Br. Lewkonia.* 28.
Klapki znamienia na grzbiecie płaskie, okrągławe, łupiny owocu z wystającym nerwem na grzbiecie. *Hesperis. L. Wieczornik.* 28.
14. Kwiaty żółte. 15.
Kwiaty białe, albo żółtawo białe. 18.
15. Łuszczyna z dzióbkiem. *Brassica. L Kapusta.* 28.
Łuszczyna bez dzióbka. 16.
16. Znamię głęboko dwuklapowe. *Cheirantus. L. Lak.* 28.
Znamię główkowate albo nieco wycięte 17.
17. Liście pierzaste. *Barbarea. R. Br. Gorycznik.* 28.
Liście nie pierzaste. *Erysimum. L. Pszonak.* 28.
18. Liście całe albo pierzasto-wrębne. 19.
Liście pierzaste, albo trójdziałkowe. *Dentaria. L. Żywiec* 29.
19. Liście łodygowe, ogonkowe, sercowate, grubo ząbkowane. *Alliaria. DC. Czosnaczek.* 29.
Liście łodygowe bezogonkowe, albo nieco w ogonek zwężone. 20.
20. Łuszczyna ściśniona, nasiona jednorzędowe. *Arabis. L. Gęsiówka.* 29.
Łuszczyna prawie czworograniasta, nasiona dwurzędowe, *Turritis. L. Wieżyczka.* 29.
21. Kwiaty białe, albo liliowe, działki kielicha wzniesione. *Cardamine. L. Rzeżucha.* 29.
Kwiaty żółte. 22.
22. Łuszczyna długa z dzióbkiem. *Sinapis. L. Gorczyca.* 29.
Łuszczyna bez dzióbka. 23.
23. Łupiny bez wyraźnego żeberka środkowego. 24.
Łupiny z jednem grubszem, a dwoma cieńszemi żeberkami grzbietnemi. *Sisymbrium. L. Stulisz.* 29.
24. Łuszczynka jedno komórkowa. *Isatis. L. Urzet.* 29.
Przegrody łuszczynki po nad sobą leżące, o dwóch komórkach dwunasiennych. *Bunias. L. Rukiewnik.* 30.
Komórki obok siebie leżące. 25.
25. Łuszczynka bardzo spłaszczona, przegroda wązka. 26.
Łuszczynka nie spłaszczona, przegroda szeroka. 29.
26. Każda łupinka okrągła, łuszczynka w górze i w dole wycięta, słupek zostaje pomiędzy oboma łupinami *Biscutella. L. Okularnica.* 30.
Łuszczynka okrągława, albo sercowata, lub tylko w górze wycięta. 27.
27. Słupek wyraźnie po za wycięcie wystający, komórki 2 — wielonasienne. 28.
Słupek nie wystający, komórki jednonasienne. *Lepidium. L. Pieprzyca.* 30.
28. Łuszczynka przynajmniej na górnym brzegu oskrzydlona. *Thlaspi. L. Tobołki.* 30.
Łuszczynka bez skrzydełek. *Capsella. Vent. Tasznik.* 30.

29. Łuszczynka na szypułce po nad dnem kwiatowem wzniesiona. *Lunaria. L. Miesiącznica.* 30.
Łuszczynki umieszczone wprost na szypułce kwiatowej. 30.
30. Pręciki w dole ze skrzydełkowatym ząbkiem. 31.
Pręciki bez skrzydełkowatego ząbka. 32.
31. Komórki łuszczynki 2—4 nasienne. *Atyssum. L. Smagliczka.* 30.
Komórki łuszczynki 6—wielonasienne. *Farsetia. R. Br. Pyleniec.* 30.
32. Łupiny płaskie, dlatego i cała łuszczynka płaska, podłużniejajowata. *Draba. Ł. Głodek.* 30.
Łupiny wypukłe, dlatego cała łuszczynka wydęta. 33.
33. Łupiny na grzbiecie bez nerwu środkowego. *Nasturtium. R. Br. Rukiew.* 31.
Łupiny na grzbiecie z wyraźnym nerwem. *Camelina. Cratz. Lnianka.* 31.

---

34. Jeden słupek albo jedno znamię siedzące. *Lythrum. L. Krwawnica.* 38.
Więcej słupków albo znamion. 35.
35. Dwa słupki. 36.
Więcej jak dwa słupki. 36.
36. Liście naprzemianległe. *Saxifraga. L. Łomikamień.* 23.
Liście przeciwległe. 37.
37. Kielich otoczony przykieliszkiem, złożonym z 2 — 8 łusek. *Dianthus. L. Goździk.* 32.
Kielich 5-zębny albo 5-wrębny, przy nasadzie nagi. *Gypsophila. L. Gipsówka.* 32.
Kielich bez przykieliszka, torebka na końcu 4-zębna. *Saponaria. L. Mydlnica.* 32.
38. Liście pojedyncze. 39.
Liście trójdzielne. *Oxalis. L. Szczawik.* 36.
39. Łodyga bezlistna, albo tylko z jednym liściem. 40.
Łodyga ulistniona. 41.
40. Cztery znamiona siedzące. *Parnassia. Ł. Dziewięciornik.* 24.
Słupek nitkowaty. *Drosera. L. Rosiczka.* 31.
41. Trzy słupki. 42.
Pięć słupków. 44.
42. Kielich rurkowaty 5-zębny. *Silene. L. Lepnica.* 33.
Kielich 5-dzielny. 43.
43. Płatki korony głęboko dwuwrębne. *Stellaria. L. Gwiazdnica.* 33.
Płatki korony na wierzchołku ząbkowane. *Holosteum. L. Mokrzycznik.* 33.
Płatki korony całobrzegie, albo tylko nieco wycięte. *Alsine. Whlb. Mokrzyca.* 33.
Płatki korony całobrzegie, krótsze od działków kielicha. *Arenaria. L. Piaskowiec.* 33.
44. Działki kielicha wolne. 45.
Działki kielicha zrosłe. 46.
45. Płatki korony na brzegu całe. *Linum. L. Len.* 36.
Płatki korony na brzegu karbowane, albo wrębne. Torebka 10. klapowa. *Cerastium. L. Rogownica.* 33.
Torebka 5. klapowa. *Malachium. Fr. Miękotka.* 34.

Płatki korony znacznie krótsze od działków kielicha, kwiaty małe, zielone. *Sagina. L. Karmik.* 34.
46. Działki kielicha dłuższe od płatków korony, słupek włosisty. *Agrostema. L. Kąkol.* 34.
Działki kielicha krótsze od płatków korony, słupek gładki. *Lychnis. L. Firletka.* 34
47. Pręciki nitkami zrosłe. 48.
Pręciki wolne. 49.
48. Przykieliszek trójdzielny. *Malva. L. Ślazik.* 34.
Przykieliszek trójwrębny. *Levatera L. Ślazówka.* 34.
Przykieliszek 6—9 wrębny. *Althaea. L. Ślaz.* 34.
49. Kielich dwu działkowy, odpadający. 50.
Kielich wielo działkowy, korona 4—5 płatkowa. 51.
50. Zawiązek kulisty. *Papaver. L. Mak.* 27.
Zawiązek podłużny. *Chelidonium. L. Glistewnik.* 27.
51. Jeden słupek, pręciki wolne. *Helianthemum. Tourn. Posłonek.* 31.
Trzy do pięć słupków, pręciki zrosłe nitkami w kilka wiązek. *Hypericum. L. Dziurawiec.* 35.
52. Korona z ostrogą 53.
Korona bez ostrogi 57.
53. Sześć pręcików zrosłych nitkami we dwie wiązki. 54.
Pięć pręcików wolnych. 56.
Liczne pręciki wolne. *Delphinium. L. Ostróżka* (patrz 81).
54. Kwiaty z jednym garbem albo ostrogą 55.
Kwiaty z dwiema ostrogami. *Dielytra. DC. Ładnotka.* 27.
55. Zawiązek podłużny wielozalążkowy. *Corydalis. DC. Kokorycz.* 27.
Zawiązek okrągławy, jednozalążkowy. *Fumaria. L. Dymnica.* 27.
56. Kielich 5-działkowy. *Viola. L. Fiołek.* 32.
Kielich 2-działkowy. *Impatiens. L. Niecierpek.**) 37.
57. Trzy słupki krótkie, płatki korony cztero-wrębne. *Reseda. L. Rozeta.* 31.
Jeden słupek 58.
58. Kielich trójdziałkowy. *Polygala. L. Krzyżownica.* 35.
Kielich 5-zębny albo dwuwargowy. 59.

Rodzina. Papilionaceae. L. Motylkowate.

59. Drzewo lub krzew. (Część I. 38.)
Zioła. 60.
60. Liście dłoniasto-dzielne. 61.
Liście pierzaste. 66.
61. Liście trój listkowe. 62.
Liście więcej jak trójlistkowe. *Lupinus. L. Łubin.* 40.
62. Kwiaty pojedynczo, rzadko po dwa w kątach liści. *Tetragonolobus. Scop. Głąbigroszek.* 40.
Kwiaty liczne, zebrane w jeden kwiatostan. 63.

---

*) Tu należy także *Tropeoleum. L. Nasturcya.* (patrz str. 37.)

63. Łódka z dzióbkiem. *Lotus. L. Komonica.* 40.
Łódka wraz z słupkiem i pręcikami śrubowato skręcona. *Phaseolus. L. Fasola.* 40.
Łódka prosta, bez dzióbka, nie skręcona. 64.
64. Strąk krótszy, albo tak długi jak kielich, korona nie odpadająca, zsycha się z owocem. *Trifolium. L. Koniczyna.* 40.
Strąk dłuższy od kielicha, korona odpadająca. 65.
65. Strąk krótki, prosty, kwiaty w długich gronach. *Melilotus. Tourn. Nostrzyk.* 41.
Strąk długi, sierpowato zakrzywiony, kwiaty w krótkich gronach lub główkach. *Medicago. L. Koziorożec.* 41.
66. Liście parzysto-pierzaste. 67.
Liście nieparzysto-pierzaste. 71.
67. Szyjka słupka okrągła, naga, albo nieco włosista. *Vicia. L. Wyka.* 41.
Szyjka słupka płaska, po stronie wewnętrznej kosmata. 68.
68. Liście z wąsami. 69.
Liście bez wąsów. *Orobus. L. Wołowik.* 42.
69. Łodyga ze skrzydełkami. *Lathyrus. L. Groszek.* 42.
Łodyga bez skrzydełek. 70.
70. Liście z 2—4 parami przylistków, słupek trójgraniasty. *Pisum. L. Groch.* 42.
Liście z 6 parami przylistków, słupek płaski. *Ervum. L. Soczewica.* 42.
71. Kwiaty pojedynczo. *Cicer. L. Cieciorka.* 43.
Kwiaty w baldaszkach albo w główkach. 72.
Kwiaty w kłosach albo gronach 73.
72. Łódka z dzióbkiem, kwiaty w baldaszkach. *Coronilla. L. Otoczka.* 43.
Łódka bez dzióbka, kwiaty w główkach. *Anthyllis. L. Przelot.* 43.
73. Łódka z krótkim dzióbkiem, pręciki jednowiązkowe. *Galega. L. Rutwica.* 43.
Łódka tępa, bez dzióbka, pręciki dwuwiązkowe. 74.
74. Strąk okrągławy, krótko ciernisty, krótszy od lejkowatego kielicha. *Onobrychis. L. Kokornica.* 43.
Strąk dłuższy od rurkowatego kielicha. *Astragalus. L. Traganek.* 43.

---

75. Liczba pręcików odpowiada płatkom korony, albo jest w podwójnej ilości. 76.
Liczba pręcików w zmiennej ilości do płatków korony. 79.
76. Pręcików dziesięć. 77.
Pręcików dwanaście albo dwadzieścia cztery (płatków korony 6 albo 12). Różyczka liści kulista. *Semperrivum. L. Rojownik.* 24.
77. Liście grube, mięsiste. *Sedum. L. Rozchodnik.* 24.
Liście zwykłe, nie mięsiste. 78.

78. Kwiaty w baldaszkach. *Erodium. L' Hert. Iglicznik.**) 36.
Kwiaty pojedynczo albo po dwa. *Geranium L. Bodziszek.* 35.
79. Działki kielicha zupełnie oddzielone, płatki korony i pręciki nie są umieszczone na kielichu. 80.
Kielich aż do nasady zrosły, płatki korony i pręciki umieszczone na kielichu 91.

Rodzina. Ranunculaceae. Juss. Jaskrowate.

80. Kwiaty nieumiarowe (grzbieciste). 81.
Kwiaty umiarowe (promieniste). 82.
81. Górna działka kielicha hełmiasta, w niej dwa płatki korony kapturkowate, na długich szypułkach, zawiązków 3 — 5. *Aconitum. L. Tojad.* 24.
Górna działka kielicha wydłużona w ostrogę, zawiązek jeden. *Delphinium. L. Ostróżka.* 25.
82. Pięć płatków korony wydłużone w ostrogi, leżą naprzemian z pięcioma działkami kielicha bezostrogowemi. *Aquilegia. L. Orliki.* 25.
Płatki korony jednakowe. 83.
83. Pręciki otoczone wieńcem małych, wązkich listków, które są albo płaskie i przy nasadzie z miodnikiem, albo rurkowate. 84.
Pręciki bez wieńca takich listków. 86.
84. Zawiązek wolny. 85.
Zawiąz. przynajmniej do połowy zrosły. *Nigella. L. Czernuszka.* 25.
85. Zewnętrzna okrywa kwiatowa żółta, kulista. *Trolius. L. Pełnik.* 25.
Zewnętrzna okrywa kwiatowa biała, albo zielona. *Helleborus. L. Ciemiernik.* 25.
86. Okwiat podwójny. 87.
Okwiat pojedynczy. 90.
87. Płatki korony wewnątrz przy nasadzie z miodnikiem. *Ranunculus. L. Jaskier.* 25.
Płatki korony bez miodników. 88.
88. Dwa do pięć zawiązków wielkich, mieszek kosmaty. *Paeonia. L. Piwonia.* 26.
Więcej zawiązków jedno-zalężkowych zrosłych w jedną główkę. 89.
89. Pod płatkami korony jest kielich pozorny, utworzony z trzech listków całobrzegich, przylegających. *Hepatica. Dill. Przylaszczka.* 26.
Pod płatkami korony kielich właściwy, pięciodziałkowy. *Adonis. L. Miłek* 26.
90. Trzy listki zielone, trójklapowe, pierzasto-wrębne, zastępują kielich. *Anemone. L. Zawilec.* 26.
Bez takiego kielicha, mieszki wielozalążkowe, kwiaty żółte. *Caltha. L. Kaczyniec.* 27.

---

91. Kielich z przykieliszkiem. 92.
Kielich bez przykieliszka. 94.

*) Tu należy także *Pelargonium. L'Hert. Pelargonia.* (Patrz strona 35).

92. Każdy zawiązek kończy się krótką odpadającą szyjką. 93.
Każdy zawiązek z długą trwałą szyjką. *Geum. L. Kuklik.* 38.
93. Kłącze z rozłogami, szypułki kwiatowe bezlistne, kwiaty białe, dno kwiatowe po odkwitnieniu mięsiste. *Fragraria. L. Poziómka.* 38.
Kłęcze bez rozłogów, szypułki kwiatowe ulistnione, dno kwiatowe suche. *Potentilla. L. Pięciornik.* 38.
94. Kielich otwarty wielo-działkowy (co najwięcej przy nasadzie zrosły). *Spiraea. L. Tawuła.* 39.
Kielich przy nasadzie w rurkę zrosły. *Agrimonia L. Rzep.* 39.
95. Cztery płatki korony. 96.
Pięć płatków korony. 97.
96. Kielich tworzy długą rurkę, kwiaty żółte. *Oenothera. L. Wiesiołok.* 37.
Kielich tworzy krótką rurkę, kwiaty czerwone. *Epilobium. L. Wierzbówka.* 37.

Rodzina. Umbelliferae. Juss. Baldaszkowate.

97. Okółek pojedynczy. *Astrantia. L. Jarzmianka.* 20.
Okółek pojedynczy, główkowaty, kwiaty siedzące. *Eryngium. L. Wietrznik.* 21.
Okółek złożony z okóleczków. 98.
98. Kwiaty żółte. 99.
Kwiaty białe, zielonkowato-białe, albo różowe. 103.
99. Liście całe. *Bupleurum. L. Przerwipęp.* 21.
Liście dłoniasto-albo pierzastodzielne 100.
100. Wycinki równowązkie, nader cienkie, prawie włoskowate. 101.
Wycinki szerokie, równowązkie lub eliptyczne. 102.
101. Pochwy górnych liści tak długie, albo i dłuższe od blaszki liścia. *Foeniculum. Hffm. Koper.* 21.
Pochwy górnych liści krótsze od blaszki. *Anethum. L. Koperek.* 21.
102. Okryw i okrywek nie ma. *Pastinaca. L. Pasternak.* 21.
Okrywki krótkolistkowe, okrywy nie ma, lub najwięcej z 1—3 listków złożona *Petroselinum. Hffm. Pietruszka.* 21.
Okrywa i okrywki kilkolistkowe. *Peucedanum. L. Gorysz.* (patrz 109).
103. Okryw i okrywek nie ma. 104.
Okrywy i okrywki utworzone z licznych listków. 106.
Okrywy nie ma, lub najwięcej kilkoma listkami zastąpiona, okrywki z licznych listków utworzone. 111.
104. Liście łodygowe pierzaste. 105.
Liście dłoniaste, podwójnie-trójdziałkowe. *Aegopodium L. Podagrycznik.* 21.
105. Liście pojedynczo-pierzaste. *Pimpinella. L. Biedrzeniec.* 21.
Liście podwójnie-pierzaste. *Carum. L. Kmin.* 21.
106. Listki okrywy całobrzegie 107.
Listki okrywy łatowate albo pierzaste. 110.

107. Zawiązek krótkimi włoskami, szczecinkami lub kolcami porosły. 108.
Zawiązek nagi. 109.
108. Okółek 2—3 promienny, z haczykowatymi kolcami. *Caucalis. Hffm. Włóczydło* 21.
Okółek wielo-promienny, zawiązek włosisty. *Heracleum L. Barszcz.* 22.
109. Łodyga ulistniona, liście rombowo-klinowate, piłkowane. *Levisticum. Koch. Lubczyk.* 22.
Listki całobrzegie. *Peucedenum. L. Gorysz.* 22.
Listki pierzaste. *Conium L. Szczwół.* 22.
110. Okrywa utworzona z jednego albo dwóch listków, podobnie pierzastych jak liście łodygowe. *Apium. L. Opich.* (*Selera*). 22.
Listki okrywy pierzastodzielne, łodyga szorstko włosista. *Daucus. L. Marchew.* 22.
Listki okrywy dłoniastodzielne. *Sanicula. L. Żankiel.* 22.
Listki okrywy lancetowate, pierzastowcinane. *Berula. Koch. Potocznik.* 22.
111. Owoc kilkakrotnie dłuższy, aniżeli szerszy. 112.
Owoc krótki, kulisty lub jajowaty. 114.
112. Owoce porosłe szczecinami lub kolcami. *Antriscus. Hffm. Trybula.* 22.
Szczecinki na wewnątrz skrzywione, nie zadzierzyste. *Torilis. Adns. Pazurnik.* 22.
Owoce nagie 113.
113. Owoce wydłużone w dzióbek, listki lancetowate, sierpowato-skrzywione, ostro piłkowane. *Falcaria. L'Hrt. Sierpnik.* 23.
Listki skośne, jajowate, ciernisto piłkowane. *Sium. L. Marek.* 23.
Owoce bez dzióbka, listki pierzastowrębne. *Chaerophyllum. L. Blekotek.* 23.
114. Owoce porosłe szczecinami albo kolcami. *Caucalis. Hffm. Włóczydło.* (Patrz 108).
Owoce nagie. 115.
115. Dolne liście podwójnie-górne, pojedynczo-pierzaste, listki dłoniasto-dzielne. *Cicuta L. Szaleń.* 23.
Wszystkie liście podwójnie- lub potrójnie pierzaste. 116.
116. Listki jajowate, piłkowane, przeszło 2 cm. długie. 117.
Listki pierzasto-wcinane, wcięcia ledwo 1 cm. długie. *Aethusa. L. Blekot.* 23.
117. Wszystkie ogonki pochwiaste, brzuchato wydęte, kwiaty najpierw czerwonawe, później białe. *Angelica. L. Dzięgiel.* 23.
Dolne ogonki smukłe, kwiaty zielonawe. *Archangelica. Hffm. Arcydzięgiel.* 23.

---

118. Okwiat umiarowy, wszystkie płatki równe, albo naprzemianrówne. 119.
Okwiat nieumiarowy. 148.
119. Okwiat trój płatkowy. *Asarum. L. Kopytnik.* 20.
Okwiat cztero- albo pięcio płatkowy. 120.
Okwiat sześcio- albo dwunastopłatkowy. 127.
Okwiat ośmio płatkowy, pręcików ośm. *Paris. L. Czworolist.* 15.

Okwiat ośmio- albo dziesięciopłatkowy pręcików jeden—cztery. *Alchemilla L. Przymiotnik.* 39.
120. Zawiązek górny 121.
Zawiązek dolny. 126.
121. Trzy szyjki. *Polygonum L. Rdest.* (patrz 124).
Jedna albo dwie szyjki, lub znamię siedzące. 122.
122. Okwiat cztero-działkowy 123.
Okwiat pięcio-działkowy. 124.
123. Okwiat kielichowaty, dzwonkowaty, (kwiaty doskonałe obok kwiatów tylko słupkowych). *Parietaria. L. Pomurnik.* 18.
Okwiat koronowaty, biały. *Majanthemum. Wigg. Majownik.* 15.
Okwiat koronowaty, 4-dzielny, purpurowo-brunatny, kwiaty zebrane w gęste główki albo kłosy wierzchołkowe. *Sagnisorba. L. Krewnik* 39
124. Ogonek przy nasadziez przylistkiem łuskowatym, łodygę obejmującym. *Polygonum. L. Redest.* 19.
Ogonek bez łuskowatego przylistka. 125.
125. Roślina jednopienna. *Atriplex L. Lebioda.* 18.
Wszystkie kwiaty doskonałe. *Chonopodium. L. Komosa.* 18.
126. Okwiat czterowrębny, wewnątz żółty. pręcików 8. *Chrysosplenium. L. Śledziennica.* 24.
Okwiat pięciodzielny. *Beta. L. Burak.* 19.
127. Okwiat kielichowaty nieznacznie ubarwiony. 128.
Okwiat koronowaty żywo ubarwiony, albo biały. 129.
128. Znamie pędzelkowate, albo puchowate, liście szerokie. *Rumex. L. Szczaw.* 20.
Znamie nagie. *Asparagus. L. Szparag.* 15.
129. Jedna szyjka, albo znamię siedzące. 130.
Więcej szyjek albo znamion. 146.
130. Trzy pręciki, zawiązek dolny. 131.
Sześć pręcików. 132.
131. Okwiat z długą rurką, płatki okwiatu wzniesione. *Crocus. L. Szafran.* 16.
Trzy płatki okwiatu wzniesione, a trzy odgięte, znamię płatkowate, barwne. *Iris. L. Kosaciec.* 16.
Okwiat o płatkach nierównych, wzniesionych, dlatego prawie dwuwargowy, szyjka nitkowata *Gladiolus. L. Mieczyk.* 16.
132. Zawiązek górny. 133.
Zawiązek dolny. 144.
133. Okwiat tylko do połowy rozcięty. 134.
Okwiat prawie aż do nasady rozcięty. 136.
134. Łodyga kanciasta. (albo przynajmniej ulistniona). *Convallaria. L. Konwalia.* 15.
Łodyga okrągła. 135.

Rodzina. Liliaceae. DC. Liliowate.

135. Okwiat wydęty, jajowaty, pod krótkim sześciozębnym brzegiem zwężony. *Muscari. Tourn. Szafirek.* 14.

Okwiat lejkowaty, dzwonkowaty, aż do połowy rozcięty. *Hyacinthus L. Hijacynt.* 14.
136 Kwiaty w kątach liści. 128.
Kwiaty wierzchołkowe, albo przynajmniej z pod wierzchołkowego pęku liści zwisłe. 137.
137. Płatki korony wewnątrz przy nasadzie z miodnikami. 138.
Płatki korony bez miodników. 139.
138. Miodniki rynienkowate, okwiat dzwonkowato rozszerzający się, albo odgięty. *Lilium. L. Lilia.* 14.
Miodniki okrągłe, okwiat nie rozszerzający się. *Fritillaria L. Korona.* 14.
139. Znamię siedzące, trójdzielne. *Tulipa. L. Tulipan.* 14.
Szyjka wyraźna. 140.
140. Kwiaty w okółkach 141.
Kwiaty inaczej ułożone. 144.
141. Okółek przed rozkwitnieniem otoczony suchobłoniastą pochwą. *Allium. L. Czosnek.* 14.
Pochwa liściasta. 142.
142. Pręciki osadzone na dolnej części płatków korony, kwiaty niebieskie. *Scilla. L. Cebulica.* 15.
Pręciki osadzone na dnie kwiatowem. 143.
143. Kwiaty białe. *Ornithogalum. L. Śniadek.* 15.
Kwiaty żółte. *Gagea. Sal. Złoć.* 15.

---

144. Okwiat rurkowaty z przykoronkiem. *Narcissus L. Narcyz.* 16.
Okwiat rurkowaty bez przykoronka. 145.
145. Sześć płatków okwiatu jednakowych. *Leucojum. L. Śnieżyca.* 16
Trzy płatki zewnętrzne, jajowate, białe, trzy wewnętrzne krótsze, sercowate, z zielonemi plamkami na końcach. *Galanthus. L. Gładysz.* 16.
146. Korona sześciowrębna, z długą rurką bezszypułkową, pręcików sześć. *Colchicum. L. Ziemowit.* 13.
Korona sześciopłatkowa. 147.
147. Liście szerokie, jajowate, wzdłuż pofałdowane. *Veratrum. L. Ciemierzyca.* 13.
Liście równowązkie, mieczowate. *Tofieldia. L. Kosatka.* 13.
148. Zawiązek górny. 53.
Zawiązek dolny. 149.
149. Okwiat zrastający się w jeden listek. *Aristolochia. L. Kokornak.* 20.
Okwiat składa się z więcej listków. 150.

Rodzina. Orchideae. Juss. Storczykowate.

150. Jeden, najwięcej dwa kwiaty, szyjkonitka posiada dwa pręciki, miodowarga wielka, wydęta w kształcie trzewika. *Cypripedium. L. Obuwik.* 17.

Kwiaty w kłosach lub gronach, jeden pręcik, miodowarga nie wydęta. 151.

151. Miodowarga z ostrogą. 152.
Miodowarga bez ostrogi. 154.

152. Miodowarga na kilka płatków porozdzielana, albo przynajmniej na krawędzi wcinana. 153.
Miodowarga nie porozdzielana, całobrzega, wązka. *Platanthera. Rich. Podkolan.* 17.

153. Nasada maczużek ukryta we woreczku *Orchis. L. Storczyk.* 17.
Nasada maczużek bez woreczka. *Gymnadenia. R. Br. Koślaszek.* 17.

154. Miodowarga składa się z dwóch członków wyraźnie oddzielonych. 155.
Miodowarga cała, bez członków. 156.

155. Zawiązek krótko szypułkowy, nie skręcony. *Epipactis. Rich. Kruszczyk.* 17.
Zawiązek bez szypułkowy, skręcony. *Cephalanthera. Rich. Buławnik.* 17.

156. Rośliny o liściach zielonych. 157.
Rośliny bez liści zielonych. *Neottia. Rich. Gnieźnik.* 18.

157. Płatki okwiatu rozchylone. *Ophrys. L. Dwójlist.* 18.
Płatki okwiatu wzniesione, albo ku środkowi pochylone. *Listera. R. Br. Listera.* 18.

Klucz do oznaczania gatunków.

Rodzina Melanthaceae. R. Br. Czernilcowate.

Cholchicum. L. Ziemowit. 146*)

Kwiaty liliowate albo różowe, liście wyrastają dopiero w następnej wiośnie, szeroko-lancetowate, otaczają owoc. Mokre łąki. VIII—IX. *C. autumnale. L. Z. jesienny.*

Veratrum. L. Ciemierzyca. 147.

Liście pod spodem omszone. Kwiaty z wierzchu zielonawe, wewnątrz białe, tworzą szeroką wiechę. Na mokrych łąkach. VI—VIII. *V. album. L. C. biała.*

Liście nagie, wielkie, podłużnie-jajowate, lub eliptyczne, kwiaty brudno-purpurowe tworzą obszerną wiechę. W lasach i na łąkach górskich. VII—VIII. *V. nigrum. L. C. czarna.*

Tofielda. L. Kosatka 147.

Liście odziomkowe płaskie, mieczowate, kłos wierzchołkowy pojedynczy, kwiaty drobne, żółtawe, na krótkich szypułkach, z przysadkami. Na łąkach wilgotnych, bagnistych. VII—VIII. *T. calyculata. Whlg. K. błotna.*

---

*) Liczba za nazwą rodzajową wskazuje dotyczącą liczbę bieżącą klucza do oznaczania rodzajów.

Rodzina. Liliaceae. A. Rich. Liliowate.

Muscari. Tourn. Szafirek. 135.

Liście równowązkie, rynienkowate, grono k r ó t k i e, kwiaty dolne zwisłe, czarniawo-błękitne z białym brzegiem, górne, lazurowo-niebieskie. Na łąkach i polach. W ogrodach hodowany jako kwiat strojny. IV—V. *M. racemosum. Mill. Sz. gałęzisty.*

Liście równowązkie, rynienkowate, grono d ł u g i e, kwiaty waleczkowate, dolne, poziomo odstające, zielonawo-brunatne, górne, lazurowo-błękitne. Na polach. W ogrodach hodowany jako kwiat strojny. V—VI. *M. comosum. Mill. Sz. miękkolistny.*

Hyacinthus. L. Hiacynt. 135.

Sześć do ośm liści równowązkich, kwiaty niebieskie, różowe, bladożółte albo białe, w gronach. Pręciki krótkie, przyrosłe do okwiatu. Roślina ozdobna, hodowana w wazonach. II—III. *H. orientalis L. H. wschodni.*

Lilium L. Lilia 138.

1. Liście eliptyczne, o k r ę g o w o ułożone, szypułki kwiatowe zgięte, płatki korony odgięte, purpurowe, wewnątrz czarniawemi plamkami upstrzone. W lasach, gajach i zaroślach. VI—VII. *L. Martagon. L. L. zawojek.*
   Liście r o z p i e r z c h ł e, okwiat dzwonkowaty 2.
2. Okwiat b i a ł y, wewnątrz gładki, kwiaty mocnej woni, liście lancetowate. W ogrodach jako kwiat strojny. VI—VII. *L. candidum. L. L. biała.*
   Okwiat s z a f r a n o w o - ż ó ł t y, wewnątrz ciemnemi plamkami upstrzony, liście równowązko-lancetowate. W ogrodach jako kwiat strojny. VI—VII. *L. bulbiferum. L. L. ognista.*

Fritillaria L. Korona. 138.

Na wierzchołku łodygi czub liści lancetowatych, a pod tymi wieniec kwiatów z okwiatem dzwonkowatym, brudno-pomarańczowym albo żółtym. W ogrodach jako kwiat strojny. V. *Fr. imperialis. L. K. cesarska.*

Tulipa. L. Tulipan. 139.

Liście szarozielone, podłużne, łodygę obejmujące. Na wierzchołku łodygi jeden kwiat dzwonkowaty, wzniesiony, r ó ż n o b a r w n y, niekiedy pełny. W ogrodach i wazonach, jako kwiat strojny. IV—V. *T. Gesneriana. L. T. różnobarwny.*

Allium. L. Czosnek. 141.

1. Liście e l i p t y c z n e, długoogonkowe, trawiasto-zielone, okwiat biały. Na łąkach, w potokach leśnych. IV—V. *A. ursinum L. Cz. leśny.*
   Liście p o d ł u ż n e, albo rurkowate. 2.
2. Pochwa k r ó t s z a albo tak długa jak baldaszek. 3.
   Pochwa 2—3 r a z y d ł u ż s z a od baldaszka. 5.
3. Łodyga obła, j e d n a k o w e j g r u b o ś c i, kwiaty fioletowe. Uprawiany w ogrodach. VI—VII *A. Schoenoprasum L. Cz. szczypiórek.*
   Łodyga w połowie, albo poniżej w y d ę t a, kwiaty białawe 4.
4. Pręciki p o j e d y n c z e. Roślina jarzynna. VI—VII. *A. fistulosum. L. Cz. dęty.*

Trzy wewnętrzne pręciki przy nasadzie z obu stron z krótkim ząbkiem. Uprawiany. VI—VIII. *A. Cepa. L. Cz. cebula.*

5. Okwiat biały. Pomiędzy kwiatkami małe cebulki. Uprawiany. VII—VIII. *A. sativum. L. Cz. ogrodowy.*
Okwiat czerwony. Uprawiany. VI—VII. *A. Porrum. L. Cz. por.*

Scilla. L. Cebulica. 142.
Głąbik obły, wyrasta z pomiędzy dwóch liści odziomkowych, równowązkich. Kwiaty niebieskie, gwiazdkowate, zebrane w grono wierzchołkowe. W gajach i lasach wilgotnych. III—IV. *S. bifolia. L. C. dwulistna.*

Ornithogalum. L. Śniadek. 143.
Liście odziomkowe z białą podłużną pręgą, kwiaty białe, z prążką przez grzbiet zieloną, w baldaszko-gronach. W ogrodach i zaroślach. IV—V. *O. umbellatum. L. S. okółkowy.*
Liście odziomkowe szaro-zielone, kwiaty białe, z szeroką pręgą zieloną, w gronach. W gajach i zaroślach. IV—V. *O. nutans. L. S. zwisły.*

Gagea. Sal. Złoć. 143.
Cebulka pojedyncza, jeden liść odziomkowy, dwa listki wyższe pod baldaszkiem, szypułki kwiatowe nagie, kwiaty wewnątrz zielonawo-żółte, zewnątrz zielone. Zarośla i lasy wilgotne. III—IV. *G. lutea. Schult. Z. żółta.*
Dwie cebulki otoczone wspólną błoną. Dwa liście odziomkowe, a dwa pod baldaszkiem, szypułki kwiatowe okryte puchem, kwiaty żółte, zewnątrz zielonawe Ugory i trawniki. IV—V. *G. arvensis. Schult. Z. polna.*

Rodzina. Smilaceae. R. Br. Kolcowojowe.

Paris. L. Czworolist. 119.
Na łodydze 4 liście okręgowo ułożone, jajowate, okwiat 8 płatkowy, zielonawy, złożony z 4 dłuższych i 4 krótszych płatków. Owoc czarne jagody. W lasach i gajach cienistych V—VI. *P. quadrifolia. L. Cz. pospolity.*

Majanthemum. Wgg. Majownik. 123.
Łodyga kańciasta, dwulistna, liście ogonkowe, sercowate, całobrzegie, kwiaty drobne, białe, zebrane w pojedyncze grono wierzchołkowe. W lasach i gajach. V—VI. *M. bifolium. DC. M. dwulistny.*

Asparagus. L. Szparag. 128.
Łodyga wzniesiona, liście szczeciniaste, zebrane w kupki, podparte przysadką, kwiaty żółtawe, na szypułkach, wyrastają pojedynczo, albo po dwa. Zwykle uprawiany w ogrodach, także zdziczały na łąkach. VI—VII. *A. officinalis. L. Sz. zwyczajny.*

Convallaria L. Konwalia. 134.

1. Okwiat dzwonkowaty, biały, liście odziomkowe eliptyczne, długoogonkowe, fałdowane. Grono wielkie, jednostronne, kwiaty wonne. W lasach V—VI. *C. majalis. L. K. majowa.*
Okwiat rurkowato-walcowaty, biały, na końcach zielony, liście łodygowe. 2.

2. Łodyga kęńciasta, pręciki nagie, szypułki 1—2 kwiatowe, liście dwurzędowo ułożone, pod spodem szaro-zielone. W lasach. V—VI. *C. Polygonatum. L. K. kokoryczka.*
Łodyga okrągła, pręciki włosiste, szypułki 2—6 kwiatowe, liście dwurzędowo ułożone. W lasach V—VI. *C. multiflora L. K. wielokwiatowa.*

Rodzina. Irideae. R. Br. Kosaćcowate.

Crocus. L Szafran. 131.
Znamię prawie do połowy okwiatu wysokie, kwiaty fioletowe, liście równowązkie, ciemnozielone. W ogrodach, jako kwiaty strojne. III—IV. *C. vernus Wulf. Sz. wiosenny.*

Iris. L. Kosaciec. 131.
1. Odgięte płatki wewnątrz brodate. 3.
Odgięte płatki wewnątrz nie brodate. 2.
2. Kwiaty żółte, wewnętrzne płatki równowązkie i krótsze od płatków znamienia. Wody stojące. VI—VII. *I. Pseudacorus. L. K. kosacz.*
Kwiaty fioletowe, płatki na zewnątrz odgięte, jasno błękitne, wewnętrzne płatki dłuższe od płatków znamienia. Mokre łąki. IV—V. *I. sibirica. L. K. sybirski.*
3. Łodyga jedno-kwiatowa, krósza od liści, kwiaty jasno-fioletowe, bladożółte albo białe. Miejsca świetliste. VI—V. *I. pumila. L. K. niski.*
Łodyga 3—4 kwiatowa, dłuższa od liści, kwiaty fioletowe, włoski żółte. W ogrodach jako kwiat strojny. IV—V. *I. germanica L. K. niemiecki.*

Gladiolus. L. Mieczyk. 131.
Liście mieczowate, kwiaty piękne, jasno-czerwone, na dół skierowane, tworzą kłos jednostronny, wierzchołkowy. Na łąkach i w zaroślach. W ogrodach hodują liczne odmiany jako kwiaty strojne. V—VI. *G. imbricatus. L. M. dachówkowaty.*

Rodzina. Amaryllideae. R. Br. Amarylkowate.

Narcissus. L. Narcyz. 144.
Okwiat biały, przykoronek żółty, krótki, z brzegiem szkarłatnym, liście odziomkowe, równowązkie. W ogrodach jako kwiat strojny. IV—V. *N. poeticus. L. N. biały.*
Okwiat żółty, przykoronek żółty, długi, dzwonkowaty. W ogrodach jako kwiat strojny. IV—V. *N. pseudonarcissus. L. N. żółty.*

Leucojum. L. Śnieżyca. 145.
Liście odziomkowe równowązkie, głąbik jedno-kwiatowy, płatki okwiatu białe, równe, z zielonemi plamkami na końcach. Łąki, lasy i gaje. III. *L. vernum L. Ś. wiosenna.*

Galanthus L. Gładysz. 145.
Dwa liście odziomkowe, równowązkie, modrawo-zielone, pochwa skórzasta, o brzegu zielonym. W lasach cienistych. III—IV. *G. nivalis. L. G. pospolity.*

Rodzina. Orchideae. R. Br. Storczykowate.

Cypripedium. L. Obuwik. 150.

Kłąb podziemny, walcowaty, liście eliptyczne, działki okwiatu purpurowo-brunatne, miodowarga jasno-żółta, wewnątrz purpurowa, plamista. Po brzegach lasów. V. *C. Calceolus. L. O. trzewiczek.*

Platanthera. Rich. Podkolan. 152.

Bulwy jajowate, dwa liście odziomkowe eliptyczne, połyskujące, liście łodygowe bardzo małe, kłos długi, o białych wonnych kwiatach, długo i ukośnie ostrogowatych. Po brzegach lasów. V—VI. *P. bifolia. Rich. P. wonny.*

Orchis. L. Storczyk. 153.

1. Bulwki całe, przysadki jednonerwowe. 2.
Bulwki dłoniasto podzielone, przysadki trójnerwowe. 3.
2. Miodowarga trójłateczkowa, kwiaty szkarłatne, różowe, plamiste, ostroga maczugowata. Suche łąki i pagórki. V—VI. *O. Morio. L. St. wązkolistny.*
Miodowarga trójdzielna, środkowa działka jeszcze raz wycięta, kwiaty miło wonne, szarawo-liliowe, albo czerwonawe, ostroga obła, cienka. Łąki i pagórki. V—VI. *O. militaris. L. St. wielkokwiatowy.*
Miodowarga trójdzielna, ze środkową działką zieloną, kwiaty brudno-cisawo-szkarłatne, cuchnące pluskwami, ostroga ostrokrężnie-szydełkowata. Na łąkach. V—VII. *O. coriophora. L. St. cuchnący.*
3. Łodyga pełna, 10 listna, liście zwykle brunatno-plamiste, bulwki szeroko dłoniaste, kwiaty blado-liliowe, upstrzone szkarłatnemi kropkami. Na łąkach bagnistych. V—VI. *O. maculata. L. St. plamisty.*
Łodyga dęta 4—6 listna. 4.
4. Liście plamiste, odstające, tępe, albo górne kończyste, bulwki szerokie, kwiaty szkarłatne lub różowe, plamiste. Na łąkach wilgotnych. VI—VII. *O. latifolia. L. St. szerokolistny.*
Liście wzniesione, bez plam, bulwki dwukrotnie-dzielne wązkie, kwiaty szkarłatno-czerwone. Na łąkach torfiastych. V—VI. *O. incarnata. L. St. cielisty.*

Gymnadenia. R. Br. Koślarek. 153.

Bulwki dłoniaste, liście lancetowate, kwiaty purpurowe, wonne, miodowarga trójklapowa, ostroga dwa razy tak długa jak zawiązek. Na łąkach i po brzegach lasów. VI—VII. *G. conopsea. R. Br. K. długoostrogowy.*

Epipactis Rich. Kruszczyk. 155.

Kłącz wiązkowaty, liście jajowate, cały okwiat zielonawo-purpurowy. Zarośla i lasy. VI—VIII. *E. latifolia All. K. szerokolistny.*
Kłącz wydłużony, pełzający, liście lancetowate, okwiat wewnątrz białawy. Na łąkach błotnistych. VI—VII. *E. palustris. Crantz. K. błotny.*

Cephalanthera. Rich. Buławnik. 155.

1. Zawiązek włosisty, kwiaty czerwone z żółtemi liniami na miodowardze. W zaroślach i lasach. VI—VII. *O. rubra. Rich. B. czerwony.*

Zawiązek n a g i, kwiaty białe, albo zielonawo-białe. 2.
2. Okwiat d ł u ż s z y od zawiązka. liście jajowate. kwiaty do 2 cm. długie, żółtawo białe. W lasach. V—VI. *C. pallens. Rich. B. bladawy.*
Okwiat o wiele k r ó t s z y od zawiązka, liście lancetowate. kwiaty małe. W lasach cienistych. V—VI. *C. ensifolia. Rich. B. mieczoliści.*

Neotia. Rich. Gnieźnik. 156.
Łodyg kilka bezlistnych, ciemnocisawych, kwiaty wonne. jak łodyga ubarwione. zebrane w długi kłos. W gajach i lasach. V—VI. *N. Nidus avis. L. G. gniazdosz.*

Ophrys. L. Dwójlist. 157.
Kwiat niektórych dwójlistów strukturą swoją podobny jest do m u c h y błękitnej (*O. muscifera*), innych ma postać p s z c z o ł y (*O. apifera*), te mają kształt o s y (*O. vespifera*), inne p i l a r z a (*O. tenthredinifera*). Czasem kwiaty naśladują postać p a j ą k a (*O. aranifera*), niekiedy m o t y l a (*O. Papilio*), i t. p. Hodowane we wazonach lub cieplarniach. V—VI.

Listera. R. Br. Listera. 157.
Łodyga w połowie z dwoma liśćmi przeciwległymi, j a j o w a t y m i. kolczystymi. Kwiaty małe, żółto-zielone. W lasach i na łąkach mokrych. VI—VII. *L. Ovata. R. Br. L jajowa.*
Liście s e r c o w a t e, albo prawie trójkątne, kwiaty zielonawe. W mokrych lasach VII—VII. *L. cordata. R. Br. L. sercowata.*

Rodzina. Urticaceae. Endl. Pokrzywowate.

Parietaria. L. Pomurnik. 123.
Łodyga okryta puchem, liście ogonkowe, całobrzegie, lśniące. kwiaty zielonawe w główkach. Koło płotów i murów, na gruzach. VI—IX. *P. officinalis. L. P. lekarski.*

Rodzina. Chenopodeae. Vent. Komosowate.

Atriplex. L. Lebioda. 125.
1. Liście z obu stron j e d n a k o w e j b a r w y. 2.
Liście d w u b a r w n e, pod spodem srebrzysto-szare, kłosy kwiatowe woskowo-żółte Suche łąki, przydroża. VII—VIII. *A. laciniata. L. L. szara.*
2. Liście s e r c o w a t e, trójkątne, nie połyskujące. Cała roślina żółto-zielona. Uprawiana i dziko rosnąca. VII—IX. *A. hortensis. L. L. ogrodowa*
Liście górne l a n c e t o w a t e, całobrzegie, dolne prawie oszczepowate, kwiaty żółtawe, albo czerwonawe. Pustkowia i miejsca uprawne. VII—IX. *A. angustifolia. L. L. wązkolistna.*

Chenopodium. L. Komosa. 125.
1. Liście trójkątne. 2.
Liście nie kątowate. 4.
2. Liście c a ł o b r z e g i e, strzałkowate, kłos wierzchołkowy bezlistny, kwiaty żółtawo-zielone. Przychacia, mury. V - VIII. *Ch. Bonus. Henricus. L. K. strzałkowata.*
Liście z ą b k o w a n e. 3.

3. Liście sercowate, obustronnie zielone. Miejsca uprawne i gruzy. VII—VIII. *Ch. hybridum. L. K. wielkolistna.*
Liście ogonkowe, ząbkowane, lśniące. Przychacia i rowy. VII—IX *Ch. urbicum. L. K. trójkątna.*
4. Liście ząbkowane, ćmawe, jajowato-czworokątne, pod spodem zwykle białe. Pola i gruzy. VII—IX. *Ch. album. L. K. biała.*
Liście całobrzegie. 5.
5. Liście jajowate, kolczaste, wiecha rozpierzchła. Przydroża, miejsca uprawne. VIII—IX. *Ch. polyspermum.* L. *K. wieloziarnowa.*
Liście czworokątnie-jajowate, szaro opruszone, grona gęsto skupione. Przydroża, mury i gruzy. VII—IX. *Ch. Vulvaria. L. K. cuchnąca.*

Beta. L. Burak. 126.
Korzeń rzepowaty, łodyga gałęzista, liście ogonkowe, kwiaty w wydłużonych kłosach. Uprawiany. VII—IX. *B. vulgaris. L. B. ogrodowy.*

Rodzina Polygoneae. Juss. Rdestowate.

Polygonum. L. Rdest. 121.
1. Łodyga pojedyncza, zakończona kłosem gęstym, cielistym, lub bladoróżowym, liście podłużnie-jajowate, gładkie, na brzegu faliste. Na łąkach wilgotnych. VI—VII. *P. Bistorta.* L. *R. wężownik.*
Łodyga gałęzista 2
2. Kwiaty w kątach liści. 3.
Kwiaty w kłosach na końcach gałęzi. 6.
3. Liście sercowate. 4.
Liście lancetowate albo eliptyczne, łodygi pokładające się, aż do wierzchołka ulistnione, pochewki białe, cieliste lub brudnoczerwone, kwiaty drobne, kielich biały, cielisty lub czerwony. Chwast wszędzie rosnący. VII—X. *P. aviculare. L. R. ptasi.*
4. Łodyga wijąca się. 5.
Łodyga wzniesiona, kwiaty w gronach pojedynczych, rożowe albo białe. Uprawiany. VII—VIII. *P. Fagopyrum. L. R. gryka. (Tatarka lub Hreczka).*
5. Łodyga ostrokrawędzista, rowkowana, trzy zewnętrzne działki okwiatu zielonawego tępe. Na polach VII—IX. *P. convolvulus. L. R. powojowaty.*
Łodyga obła, rysowana, kwiaty zielonawo-białe, a każda z trzech działek zewnętrznych okwiatu opatrzona błonką skrzydłowatą. W zaroślach. VII—IX. *P. dumentorum. L. R. zaroślowy.*
6. Kłoski wiotkie, nitkowate, zwisłe. 9.
Kłoski zbite, wałeczkowate, wzniesione. 7.
7. Pręcików pięć. Liście podłużno-lancetowate, lub eliptyczne, w odmianie lądowej (*var. terrestris*), szorstkoomszone, kwiaty czerwone. Miejsca błotniste. VI—VII. *P. amphibium. L. R. ziemnowodny.*
Pręcików sześć. Liście jajowate. eliptyczne, albo lancetowate. 8.
8. Łodyga zielonawa lub czerwona, tutki zwykle gładkie, kwiaty zielonawe, lub blado czerwone, szypułki kwiatowe i kielichy włoskami gruczołowatymi porosłe. Około wsi, przy płotach w ogrodach VIII—IX. *P. lapathifolium. L. R. wielokłosowy.*

Tutki rzęsowate, szypułki kwiatowe i kielichy bez włosków gruczołowatych, kwiaty zielonawe, czerwone, lub białe. Przy płotach w sadzawkach i rowach. VII—IX. *P. Persicaria. L. R. plamisty.*

9. Tutki krótko rzęsowate, pręcików sześć. Kwiaty zielonawe, czasem białawe, lub czerwone. Około wsi, na miejscach wilgotnych. VII—IX. *P. Hydropiper. L. R. ostrogorzki.*
Tutki włosiste, długo rzęsowate, pręcików pięć. Liście równowązkolancetowate, kwiaty czerwonawe lub białe. Miejsca wilgotne. VII—IX. *P. minus. Huds. R. mniejszy.*

Rumex. L. Szczaw. 128.

1. Dolne liście oszczepowate, lub strzałkowate, słupek bez szyjki o znamieniu siedzącem 2.
Liście przy nasadzie sercowate, albo zaokrąglone, słupek z szyjką. 3.

2. Trzy zewnętrzne płatki okwiatu odgięte, liście strzałkowate, górne siedzące. Na łąkach. V—VII. *R Acetosa. L. Sz. pospolity.*
Trzy zewnętrzne płatki okwiatu wzniesione, przylegają do wewnętrznych, liście oszczepowate, górne ogonkowe. Na łąkach. V—VIII. *R. Acetosella. L. Sz. szczawik.*

3. Liście odziomkowe falisto-kędzierzawe, kwiaty w gronach wiechowatych, gęsto okręgowych. Na łąkach i pagórkach. VII—VIII. *R. crispus. L. Sz. kędzierzawy.*
Liście odziomkowe jajowato-lancetowate, nagie, na ogonkach płaskich. Uprawiany. VII—VIII. *R. Patientia. L. Sz. ogrodowy.*
Łodyga i liście pod spodem szorstkawo osuszone, liście odziomkowe, jajowato-sercowate, bardzo tępe, długo-ogonkowe, drobno karbowane, ciemno-zielone. Kwiaty drobne, zwisłe, zielonawe, zebrane w liczne grona okręgowe. Pospolity wszędzie, koło płotów, dróg, w zaroślach i w blizkości wsi. VII—VIII *R. obtusifolius. L. Sz. tępolistny.*

Rodzina. Aristolochieae. Juss. Kokornakowate.

Asarum. L. Kopytnik. 119.

Kłęcze poziomo czołgające się, liście nerkowate, całobrzegie, ciemno-zielone, skórzaste, okwiat zewnątrz brunatno-zielony, wewnątrz brudno-krwisto-czerwony. W lasach i gajach cienistych. IV—V. *A. europeum. L. K. pospolity.*

Aristolochia. L. K. Kokornak. 149.

Liście ogonkowe, sercowato wycięte, pod spodem modrawo-zielone. Kwiaty po 2—6 w kątach liści, jasno-żółte, brzeg okwiatu ukośnie w języczek wydłużony. Przydroża, między krzakami. V—VI. *A. Clematitis. L. K. powójnikowaty.*

Rodzina. Umbelliferae. Juss. Baldaszkowate.

Astrantia. L. Jarzmianka. 97.

Łodyga wzniesiona, naga, liście dłoniasto-pięciodzielne, okrywa wielolistkowa, listki kolczaste, tak długie jak okółek, albo i dłuższe, Kwiaty białe albo różowe. Miejsca wilgotne, cieniste, w lasach. VI—VII. *A. major. L. I. większa.*

Eryngium. L. Wietrznik. 97.

Listki k o l c z a s t e, baldaszek w kształcie główki zielonawej. Wzgórza, przydroża. VII—VIII. *E. campestre. L. W. polny.*

Listki n i e kolczaste, główka niebieskawa. Suche łąki i ugory. VII–VIII. *E. planum. L. W. płaski*

Bupleurum. L. Przerwipęp. 99.

Liście górne i środkowe p r z e r o s ł e, o k r ą g ł a w e, całobrzegie, okrywy nie ma, okrywki wielkie. Między zbożem i po miedzach. VI—VII *B. rotundifolium. L. P. okrągłolistny.*

Foeniculum. Hffm. Koper. 101.

Łodyga wzniesiona, cienka, rowkowana, modrawo oszroniona, okółek wielopromienny, bez okryw i okrywek, owoce eliptyczne, w przecięciu poprzecznem prawie walcowate. W ogrodach. VII—X. *F. officinale. All. K. lekarski.*

Anethum. L. Koperek. 101.

Łodyga wzniesiona, gałęzista, modrawo oszroniona, 1. m. wysoka. Okółki wielkie, niekiedy 15 cm. średnicy, bez okryw i okrywek. Zapach korzenny. W ogrodach uprawiany. VII—IX. *A. graveolens. L. K. wonny.*

Pastinaca. L. Pasternak. 102.

Łodyga kanciasta, głęboko rowkowana, liście wielkie, pierzaste, o listkach z wierzchu lśniących, pod spodem omszonych, kwiaty żółte. Na łąkach, pastwiskach, także w ogrodach uprawiany. VII—IX. *P. sativa. L. P. ogrodowy.*

Petroselinum. Hff. Pietruszka. 102.

Łodyga bruzdowana, liście jasno-zielone, lśniące, pojedynczo-pierzaste, kwiaty zielonawo-białe. Uprawiana. VII—IX. *P. sativum. Hff. P. ogrodowa.*

Aegopodium. L. Podagrycznik. 104.

Łodyga wzniesiona, rowkowana, naga, płatki korony przewrotnie-sercowate, jednakowe. Na wilgotnych cienistych miejscach, w zaroślach i lasach. V—VII. *Ae. Podagraria. L. P. pospolity.*

Pimpinella. L. Biedrzeniec. 105.

1. Wszystkie liście p o j e d y n c z o-pierzaste, listki j a j o w a t e ziarna n a g i e. 2.
   Najniższe liście s e r c o w a t o - o k r ą g ł a w e, trójwrębne, liście łodygowe pojedynczo-pierzaste, ziarna, krótko w ł o s i s t e. Uprawiany. VII—VIII. *P. Anisum.* L. *B. anyż.*
2. Łodyga r o w k o w a n a, w górze prawie bezlistna, baldaszki białe, niewielkie, bez okryw i okrywek. Suche pagórki i łąki. VII—IX. *P. Saxifraga. L. B. rozpikamień.*
   Łodyga k a ń c i a s t a i r o w k o w a n a, aż do góry ulistniona. Na łąkach i w zaroślach. VII—IX. *P. magna* L. *B. wielki.*

Carum. L. Kmin. 105.

Łodyga wzniesiona, kańciasta, gałęzista, naga. Kwiaty białe, albo różowe, ziarna podłużne, z boku ściśnione, woni aromatycznej. Na łąkach. V—VI *C. Carvi. L. K. polny.*

Caucalis. Hff. Włóczydło. 108.

Łodyga rozłożysto-gałęzista, rowkowana, liście 2—3 razy pierzaste.

brudno zielone, ziarna wielkie 9—10 mm. Ugory i między zbożem. V—IX. *C. daucoides. L W. marchwiowate.*

Heracleum. L. Barszcz. 108.

Łodyga obła, wydrążona, pokryta włosem białawym, szorstkim, szczecinkowatym, liście wielkie, pierzasto-sieczne, kwiaty białawe, lub zielonawo- i żółto-białe. Łąki wilgotne, gaje i lasy, czasem w ogrodach i zaroślach VII IX. *H. sphondylium. L. B. pospolity.*

Levisticum. Koch. Lubczyk. 109.

Łodyga okrągła, liście trzy razy składane, kwiaty żółte, okrywy i okrywki wielolistkowe. Uprawiany. VII—VIII. *L. officinale. Koch. L. lekarski.*

Peucedanum. L. Gorysz. 109.

Baldaszki nieliczno promieniste, kwiaty żółte, okrywy 3-listkowe, okrywki wielolistkowe. Łąki, miejsca nieco wilgotne, cieniste. VII -IX. *P. officinale. L. G. lekarski.*

Liście kilkakrotnie pierzaste, o listkach nie podzielonych, łodyga rowkowana, kwiaty b i a ł e. Trawniki i zarośla. VII—VIII. *P. Orselinum. Much. G. skalny.*

Conium L. Szczwół. 109.

Łodyga sino-zielonawa, w dole czerwono-plamista wewnątrz dęta. Cała roślina woni nieprzyjemnej. Pustkowia, koło płotów, na gruzach. VII—VIII. *C. maculatum. L. Sz plamisty.*

Apium L. Opich. (Selera). 110.

Łodyga krawędzisto-rowkowana, liście połyskujące, o płatkach trójklapowych. Uprawiany. VI—VII. *A. graveolens. L. O. błotny.*

Daucus. L. Marchew. 110.

Łodyga bruzdowana, kwiatek środkowy baldaszka purpurowy. Baldaszek po przekwitnieniu zagłębiony na kształt gniazdka. Po polach suchych, na łąkach. W ogrodach uprawiana VI—IX *D. carota. L M. ogrodowa.*

Sanicula. L Żankiel. 110.

Liście odziomkowe długo-ogonkowe, łodyga bezlistna, albo jeden liść trójdzielny, bezogonkowy, kwiaty czerwonawo-białe zebrane w baldaszki główkowate. W lasach V—VI. *L. europea. L. Ż. pospolity.*

Berula. Koch. Potocznik. 110.

Liście pojedynczo-pierzaste, listki jajowate albo lancetowate, okrywa wielolistkowa. Rowy i bagniska. VII—VIII. *B. angustifolia. Mert. Koch. P. wązkolistny.*

Anthriscus. Hffm. Trybula. 112.

1. Promienie okółka n a g i e. 2. — Promienie okółka miękko- w ł o s i s t e, liście bladozielone. Owoce i korzenie mają woń anyżka. Rumowiska, także uprawiany. V—VI. *A. cerefolium. Hffm. T. ogrodowa.*

2 Łodyga n a g a, owoce jajowate, pokryte gęsto małymi, zakrzywionymi k o l c a m i. Rumowiska, przy płotach, V—VI. *A. vulgaris. P. T. leśna.*

Torilis. Adans. Pazurnik. 112

Liście pojedynczo- lub podwójnie-pierzaste, o listkach szorstko-

włosistych, jajowatych, lub podłużnie-lancetowatych, pierzasto-wcinanych. Zarośla i przy płotach VII—VII. *T. Anthriscus. L. P. pospolity.*

Falcaria. Hrt. Sierpnik. 113.

Liście dłoniasto-wcinane, o działkach równowązko-lancetowatych, sierpowato-zgiętych, na brzegu ostro piłkowanych. Na polach. VII—IX. *F. Rivini. Hrt. S. pospolity.*

Sium. L. Marek. 113.

Okółek wielopromienny, liście pojedynczo-pierzaste, listki podłużnie lancetowate albo eliptyczne. Rowy i bagna. VII—VIII. *S. latifolium. L. M. szerokolistny.*

Chaerophyllum. L. Blekotek. 113.

1. Płatki korony n a g i e, białe. 2. — Płatki korony z r z ę s k a m i, białawe albo różowe, łodyga pod liśćmi ledwoco kolankowata, jak i liście szorstko-włosista. Miejsca mokre, potoki. VI—VII. *Ch. hirsutum. L. B. szorstki.*
2. Okrywki z r z ę s k a m i, łodyga nie omszona. 3. — Okrywki b e z rzęsek, łodyga w górze oszroniona, czerwono kropkowana, w dole pod wstawami węzłowato n a b r z m i a ł a, korzeń rzepowaty. W zaroślach. VI—VII. *Ch. bulbosum. L. B. bulwiasty.*
3. Łodyga wątła, czerwono-plamista, krótko-włosista. Lasy liściaste, łąki i pod płotami. VI—VII. *Ch. temulum. L. B. odurzający.*

Cicuta. L. Szaleń. 115.

Kłącze wielkie, grube, w środku żółtawe, poprzedzielane ściankami poprzecznemi na liczne komory. Łodyga i ogonki wewnątrz dęte. Mokre łąki i rowy. VII—VIII. *C. virosa. L. Sz. jadowity.*

Aethusa. L. Blekot. 116.

Okrywki dłuższe od okółeczków, zwisłe, liście na wierzchu nie połyskujące, potarte woni czosnkowej. Na pustkowiach i w ogrodach. VI—IX. *Ae. Cynapium. L. B. pospolity.*

Angelica. L. Dzięgiel. 117.

Łodyga obła, nieco rowkowana, promienie okółka kutnerowate, pochewka liściowa niekiedy prawie, 5. ctm. szeroka. Na łąkach wilgotnych i w zaroślach. VII—IX. *A. silvestris.* L. *Dz. zwyczajny.*

Archangelica. Hffm. Arcydzięgiel. 117.

Liście na liczne cząstki podzielone, blaszki wypukłe, zielonawo-białe, woni nieco piżmowej. W lasach. VII—VIII. *A. officinalis. Hffm. A. lekarski.*

Rodzina. Saxifragaceae. DC. Łomikamieniowate.

Saxifraga. L. Łomikamień. 36.

Łodyga pojedyncza lub gałęzista, szorstko włosista i lipka, liście odziomkowe długo-ogonkowe, okrągławo-nerkowate, karbowano-wcinane, łodygowe klinowate, kwiaty białe, wiechowate. Na suchych pagórkach V—VI *S. granulata. L. Ł. ziarnisty.*

Łodygi czerwonawe, okryte lipkim, gruczołowatym włosem, liście odziomkowe prawie łopatkowate, całobrzegie, łodygowe, dłoniasto-trójszczepne, kwiaty drobne, białe. Na gruntach suchych, twardych. IV—V. *S. Tridactilites. L. Ł. palczasty.*

Parnasia. L. Dziewięciornik. 40.
Liście odziomkowe sercowate, płatki korony białe, podłużnie rysowane, prąciki płonne, zielonawe, dzielą się na kilkanaście szczecinek. Łąki mokre, bagna i trzęsawiska. VII—VIII. *P. palustris. L. Dz. błotny.*

Chrysosplenium L. Śledziennica. 126.
Łodyga w dole włosista, liście ogonkowe, nerkowate, grubo karbowane, przysadki i kielich żółte. Miejsca wilgotne i gaje. IV—V. *Ch. alternifolium.* L. *S. naprzemianlistna.*

Rodzina. Crassulaceae. DC. Gruboszowate.

Sempervivum. L. Rojownik. 76.
Liście mięsiste, ułożone na ziemi w kształcie różyczki, łodyga osadzona gęstym liściem na kształt łusek, kwiaty blado-czerwone lub cieliste, zebrane w jednostronne grono wierzchołkowe. Na piasczystych wzgórkach, czasem na murach i dachach. VII—VIII. *S. tectorum. L. R. pospolity.*
Różyczki kuliste, liście podłużnie lancetowate, na brzegu rzęsowate, kielich kosmaty, kwiaty żółto-zielonawe, płatki korony na brzegu frenzelkowato-poszarpane. Na skałach i chudych trawnikach. VII—VIII. *S. hirtum. L. R. kosmaty.*

Sedum, L. Rozchodnik. 77.

1. Liście wałeczkowate oble. 2. — Liście płaskie, jajowate, nierówno ząbkowane. 4.
2. Kwiaty biał e, albo jasno czerwone, pylniki purpurowe, łodygi bezkwiatowe gęściej ulistnione, aniżeli łodygi kwiatonośne. Na murach, dachach i skałach. V—VIII. *S. album. L. R. biały.* — Kwiaty żółte. 3.
3. Liście drobne jajowate, grube i mięsiste, smaku ostrego. Na murach, między żwirem nad rzekami. VI—VII. *S. acre L. R. ostry.*
   Liście podłużne na gałązkach płonnych sześciorzędowo ułożone. Bez ostrego smaku. Na murach i skałach. VI—VII. *S. sexangulare. L. R. sześciorzędowy.*
4. Kwiaty jasne, zielonawo-żółte. Na pagórkach kamienistych. VIII—IX. *S. maximum. Sut. R. największy.* — Kwiaty różowe, ku brzegowi purpurowe. Między żwirem. VII—VIII. *S. purpurascens. LK. R. czerwonawy.*

Rodzina. Ranunculaceae. Juss. Jaskrowate.

Aconitum. L. Tojad. 81.

1. Kwiaty niebieskie, niekiedy biało-plamiste. 2.
   Kwiaty żółte, w gronach, liście miękkie 5—7 wrębne, a każdy płatek znowu wcięty. W lasach. VII—IX. *A. Lycoctonum. L. T. wilczybój.*
2. Hełm dłuższy aniżeli szerszy, tępo-stożkowaty. W ogrodach hodowany jako kwiat strojny pod nazwą Trzewiczków VII—IX. *A. Störkeanum. Rchb. T. wierzchowaty.* — Hełm krótszy półkulisty, liście tęgie, ciemnozielone, połyskujące, pod spodem bledsze. Jak poprzedzający gatunek. VII—IX. *A. Napellus. L. T. mordownik.*

Delphinium. L. Ostróżka. 81.

Liście rozcięte na małe równowązkie i gładkie wycinki, kwiaty fiołkowo błękitne, czasem białe, zebrane w krótkie grona tworzące wiechę. Torebka n a g a. Na polach uprawnych i między zbożem. VI—VIII. *D. Consolida. L. O. zbożowa.* — Kwiaty rozmaitej barwy, nieraz pełne, ostrogowate, lub bez ostrogi, zebrane w długi kłos. Hodowana w ogrodach dla kwiatów strojnych. VII—IX. *D. Ajacis. L. O. kłosowata.*

Aquilegia. L. Orliki. 82.

Liście podwójne trójwrębne, pod spodem modrawe, o klapkach okrągławych. Kwiaty zwisłe, płatki korony wielkie, lejkowate, ciemno-fioletowe, rzadko-cieliste albo białe. Lasy, gaje, zarośla, także w ogrodach jako kwiaty strojne. VI—VII. *A. vulgaris L. O. pospolite.*

Nigella. L. Czernuszka. 84.

Liście pierzasto-dzielne o działkach wązkich, kwiaty wielkie, b ł ę k i t n e, otoczone pokrywą złożoną z szczupłych niemal włoskowatych wycinków. W ogrodach jako kwiat strojny. V—VII. *N. damascena.* L. *Cz. rzymska.*

Liście pierzastodzielne, kwiaty b i a ł e z zielonemi żyłkami, na zewnątrz niebieskie, pokrywy brakują. Pola i ugory. VII—IX. *N. arvensis. L. Cz. polna.*

Trolius. L. Pełnik. 85.

Liście dłoniaste, pięciodzielne działki kielicha wielkie, liczne, płatki korony wązkie, ciemno-żółte. Na mokrych łąkach. V—VIII. *T. europeus. L. P. zwyczajny.*

Helleborus. L. Ciemiernik. 85.

Łodyga wzniesiona, bezlistna, liście odziomkowe skórzaste, stopowate, działki kielicha białe, płatki korony żółtawo-zielone. W lasach górskich. III—IV. *H niger. L. C. czarny.*

Liście stopowate o listkach lancetowatych, piłkowanych, kwiaty wielkie, kuliste, nieco zwisłe, żółto-zielonawe. W zaroślach i lasach. III—IV. *H. viridis. L. C. zielony.*

Ranunculus. L. Jaskier. 87.

1. Kwiaty b i a ł e, rośliny wodne (patrz część III. A. 5). — Kwiaty ż ó ł t e, rośliny lądowe. 2.
2. Liście c a ł e. 3. — Liście dłoniasto- latowato- wrębne albo d z i e l n e. 5.
3. Liście o k r ą g ł a w o-s e r c o w a t e, tępe, całobrzegie lub niewyraźnie karbowane, na korzeniach bulwki podłużne, pałeczkowate, kwiaty złocisto-żółte. W ogrodach pod płotami, w miejscach cienistych. III—V. *R. Ficaria. L. J. ziarnopłon.* — Liście l a n c e t o w a t e albo podłużne. 4.
4. Kwiaty w i e l k i e, kłącza w y d r ą ż o n e, łodyga i liście modrawo-zielone. W rowach i nad brzegami rzek. VII—VIII. *R. Lingua. L. J. długoliści.* — Kwiaty m a ł e, korzenie włókniste, liście trawiasto-zielone. W rowach i na łąkach mokrych. VI—IX. *R. Flammula L. J. płomieńczyk.*

5. Ziarna gładkie. 6. — Ziarna gruczołowate. 9. — Ziarna cierniste, łodyga gałęzista, wielokwiatowa, liście jasno-zielone, kwiaty małe cytrynowo-żółte. Na polach i ugorach. V—VII. *R. arvensis. L. J. polny.*
6. Szypułki kwiatowe rowkowane. 7. — Szypułki kwiatowe nie rowkowane. 8.
7. Łodyga przy korzeniu bulwiasto zgrubiała, działki kielicha odstające i zwisłe. Łąki. V—VII. *R. bulbosus. L. J. bulwowy.* — Łodyga nie zgrubiała, rozłogi ścielące się po ziemi, działki kielicha przytulone. Bagna i nad potokami. V—VII. *R. repens. L. J. rozesłany.*
8. Łodyga i liście okryte włoskami odstającymi, szypułki kwiatowe prawie kanciaste, kwiaty liczne. Na łąkach i w lasach. V—VIII. *R. polyanthemos. L. J. wielokwiatowy.* — Łodyga i liście okryte długim, białym, gęstym włosem, liście brudno-zielone, kwiaty ciemno-żółte, owoce z długim dzióbkiem. W lasach i gajach cienistych. V—VII. *R. lanuginosus. L. J. kosmaty.* — Łodyga i liście okryte krótkimi włoskami, liście trawiasto-zielone, kwiaty złocisto-żółte, owoce z krótkim dzióbkiem. Na łąkach V—VIII. *R. acer. L. J. ostry.*
9. Ziarnczaki maleńkie, zebrane w podłużną główkę, łodyga wydrążona, blado-zielona. Na bagnach, w rowach, tudzież na łąkach wodą zalanych. VI—IX. *R. sceleratus. L. J. jadowity.* — Ziarnczaki tylko na krawędzi gruczołowate, zebrane w główkę kulistą, dzióbek prosty, łodyga gałęzista, szorstko włosista, Łąki wilgotne. V—VIII. *R. Philonotis. Ehr. J. łagodny.*

Paeonia. L. Piwonia. 88.

Liście pierzaste, kwiaty pełne, czerwone, różowe, cieliste lub nakrapiane. W ogrodach jako kwiat strojny. VI—VII. *P. officinalis. L. P. lekarska.*

Hepatica. Dill. Przylaszczka. 89.

Liście odziomkowe długoogonkowe, sercowate, trójklapowe, pod spodem włosiste, kwiaty fiołkowo-błękitne, rzadziej białe albo różowe. W gajach i lasach. III—IV. *H. triloba. Choix. P. gajowa.*

Adonis. L. Miłek. 89.

1. Kwiaty złocisto-żółte, o 10—20 płatkach, liście 3-wielopierzastodzielne. Na wzgórkach świetlistych. IV—V. *A. vernalis. L. M. wiosenny.* — Kwiaty czerwone. 2.
2. Kwiaty ciemno-purpurowe, przy nasadzie ośmiu płatków korony niebiesko-czarna plamka, kielich nagi. Między zbożem, na ugorach. V—VII. *A. aestivalis. L. M. letni.*
Kwiaty szkarłatno-czerwone o 6—8 płatkach, kielich szorstko włosisty. Ugory, pustkowia. VI—VII. *A. flammea. Jcq. M. płomienisty.*

Anemone. L. Zawilec. 90.

1. Kwiat dzwonkowaty, zwykle 6-płatkowy. 2. — Kwiat gwiazdkowaty. 3.
2. Kwiaty wzniesione fioletowe, cała roślina szorstko-włosista. Na suchych świetlistych pagórkach. III—V. *A. Pulsatilla. L. Z. sasanka.*

Kwiaty z w i s ł e, ciemno-fioletowe, zewnątrz szare, z powodu gęstych włosków, liście 2—3 razy pierzasto-dzielne, włosiste jak cała roślina. Na suchych, świetlistych pagórkach. *A. pratensis. L. Z. łąkowy.*

3. Kwiaty b i a ł e albo różowe. 4. — Kwiaty ż ó ł t e. Kłącza poziome, liść odziomkowy trójdzielny. W zaroślach i lasach. *A. ranunculoides. L. Z. jaskrowaty.*

4. Kwiaty zewnątrz w ł o s i s t e. 5. — Kwiaty zewnątrz n a g i e, jeden liść odziomkowy, ogonkowy, tego samego kształtu jak liść przysadkowy. W lasach i zaroślach. IV—VI. *A. nemorosa. L. Z. niestrętek.*

5. Liście dłoniasto-dzielne, kwiaty zwisłe, łodyga i szypułki kwiatowe, miękko-włosiste. Pagórki świetliste i po brzegach lasów. V—VI. *A. silvestris. L. Z. leśny.*

Caltha. L. Kaczyniec. 90.

Łodyga rurkowata, gałęzista, naga. wielo-kwiatowa, liście sercowate, okrągławe, karbowane. Potoki, moczary i rowy. IV—IX. *C. palustris. L. K. błotny.*

Rodzina. Papaveraceae. Juss. Mąkowate.

Papaver. L. Mak. 50.

1. Roślina w ł o s i s t a. 2. — Roślina n a g a, modrawo-zielona. Uprawiany. VII—VIII. *P. somniferum. L. M. ogrodowy.*

2. Znamię 7—15 promienne. płatki korony s z k a r ł a t n o - c z e r w o n e z czarną plamką, torebka przewrotnie jajowata, w dole kulista. Między zbożem. V—VII. *P. Rhoeas. L. M. maczek.* — Znamię 6—7 promienne, płatki korony b l a d o - r ó ż o w e, albo białawe, bez plamy, torebka pałeczkowata, w dole zwężająca się. Przydroża, między zbożem. V—VIII. *P. dubium. L. M. drobnokwiatowy.*

Chelidonium. L. Glistewnik. 50.

Liście pierzaste, nagie, pod spodem modrawo-zielone, kwiaty złocisto-żółte. Wszystkie części tej rośliny wydają po przerwaniu sok ostry, pomarańczowo-żółty. Wszędzie pod płotami, na gruzach, w ogrodach i gajach. V—VII. *Ch. majus. L. G. pospolity.*

Rodzina. Fumariaceae. Endl. Dymnicowe.

Dielytra. DC. Ładnotka. (Serduszka). 54.

Liście pierzaste, kwiaty różowe, zwisłe. sercowate. W ogrodach jako kwiat strojny. V—VI. *D. spectabilis. DC. Ł. okazała.*

Corydalis. DC. Kokorycz. 55.

Bulwki wydrążone, grono o 10—20 kwiatach czerwonawych albo białych, ostroga z a k r z y w i o n a. Gaje i zarośla nieco wilgotne. IV—V. *C. cava. Schwg. K. wydrążona.*

Bulwki nie wydrążone, grono o 2—3 kwiatach fiołkowo-purpurowych, ostroga p r o s t a. Gaje i zarośla. III—IV. *C. solida. Sm. K. pełna.*

Fumaria. L. Dymnica. 55.

Kwiaty tworzą g r o n k a rzadkie, wierzchołkowe, korona szczupła,

blado-czerwona lub różowa, na wierzchołku czarno-purpurowa. W ogrodach, na polach i odłogach. V—IX. *F. officinalis. L. D. lekarska.*
Kwiaty liczne, zebrane w gęste jajowate k ł o s y, korona na wierzchołku purpurowa, w dole biaława. Na polach i trawnikach. V—IX. *F. spicata L. D. kłosowa.*

Rodzina. Cruciferae. Juss. Krzyżowe.

Raphanus. L. Rzodkiew. 11.
Liście lirowate, szorstkie, kwiaty f i o l e t o w e z żyłkami ciemniejszemi, łuszczyna okrągła. Uprawiana. V—VII. *R. sativus. L. Rz. ogrodowa.*
Łodyga i liście szorstko-włosiste, kwiaty b l a d o - ż ó ł t e z ciemniejszemi żyłkami, łuszczyna przewiezista niby z paciorków ułożona. Chwast na polach i między zbożem. V—VIII. *R. Raphanistrum. L. Rz. łopucha.*
Mathiola. R. Br. Lewkonia. 13.
Kwiaty czerwone, białe, niebieskie lub inaczej ubarwione. W ogrodach jako kwiaty strojne hodowana. VI—VIII. *M. incana. R. Br. L. pospolita.*
Hesperis. L. Wieczornik. 13.
Płatki korony równowązkie, lancetowate, kwiaty brunatne lub rdzawo-czerwone rozwijają się w nocy. Pod płotami, przy drogach. V. *H. tristis. L. W. posępny.*
Płatki korony prz wrotnie-jajowate, kwiaty różowe, purpurowe, fiołkowe, białe, czasem upstrzone, w nocy wonięjące. W zaroślach i po brzegach lasów. V—VI. *H. matronalis. L. W. damski.*
Niektóre odmiany hodują także w ogródkach jako kwiaty strojne.
Brassica. L. Kapusta. 15.
1. Kwiatostan g r o n i a s t y, już podczas rozkwitania przedłużony i rozpierzchły. 2. — Kwiatostan b a l d a s z k o - g r o n o w y, kwiaty rozwinięte wyżej leżące od pączków. Uprawiana. IV—V. *B. Rapa. L. K. Rzepa.*
2. Liście górne o nasadzie z w ę ż a j ą c e j s i ę, kwiaty siarkowo-żółte. Uprawiana. IV—V. *B. oleracea. L. K. ogrodowa.*
Liście górne o nasadzie r o z s z e r z o n e j, siedzące, kwiaty ciemno-żółte. Uprawiana. IV—V. *B. Napus. L. K. rzepak.*
Cheiranthus. L. Lak. 16.
Liście lancetowate, bezogonkowe. W ogrodach i wazonach jako kwiat strojny. V—VII. *Ch. Cheiri. L. L. ogrodowy.*
Barbarea. R. Br. Gorycznik. 17.
Dolne liście lirowate; klapki boczne 1—4 parzyste, klapka wierzchołkowa największa, okrągławo jajowata. Pola, łąki, ugory. IV—VI. *B. vulgaris. R. Br. G. pospolity.*
Erysimum. L. Pszonak. 17.
Łodyga włosista, liście lancetowate, kwiaty drobne, żółte. Na polach i ogrodach. V—VIII. *E. cheiranthoides. L. P. drobnokwietny.*

Dentaria. L. Żywiec. 18.

Liście trójdzielne. korona fioletowo-purpurowa. Zarośla i lasy. IV—V. *D. glandulosa. W. Kit. Ż. gruczołowaty.*

Kwiaty białawe lub liliowo-czerwone w baldaszkogronach. Lasy cieniste i wilgotne. V—VI. *D. bulbifera. L. Ż. bulwonośny.*

Alliaria. DC. Czosnaczek. 19.

Górne liście krótko-ogonkowe, sercowate, dolne długo-ogonkowe, nerkowate. Cała roślina ma woń czosnku. W miejscach cienistych, gajach i zaroślach. IV—V. *A. officinalis. Andr. Cz. lekarski.*

Arabis. L. Gęsiówka. 20.

Liście odziomkowe w okrąg na ziemi ułożone, podłużne, tępe. włoskami porosłe i szorstkawe. łodygowe, szczupłe, całobrzegie lub nieco ząbkowane, płatki korony łopatkowate, dwa razy dłuższe od kielicha, łuszczyny wysmukłe. prawie czworograniaste. Na polach i pastwiskach. V—VI. *A. hirsuta. Scop. G. kosmata.*

Płatki korony podłużne, tępe, łuszczyny bardzo szczupłe, liście odziomkowe jak w poprzedzającym gatunku w różyczkę na ziemi ułożone, łopatkowato podłużne. Na polach piasczystych. V—VI. *A. thaliana. G. gałęzista.*

Kwiaty blado-fiołkowe, czasem błękitnawe, liście odziomkowe podłużne, na klapki lirowate podzielone. Na piaskach. V—VI. *A. arenosa. L. G. piaskowa.*

Turritis. L. Wieżyczka. 20.

Łodyga w dole włosista, zresztą naga, modrawo oszroniona, liście odziomkowe, ząbkowane, włosiste, łodygowe, całobrzegie, nagie. W zaroślach i po brzegach lasów. V—VII. *T. glabra. L. W. gładka.*

Cardamine. L. Rzeżucha. 21.

Liście pierzaste, o listkach okrągłych, równowązkich lub lancetowatych, zwykle całobrzegich, łodyga obła. pylniki żółte. Na łąkach wilgotnych. IV—V. *C. pratensis. L. Rz. łąkowa.*

Listki liści odziomkowych podłużnie-jajowate, kątowato-ząbkowane, łodyga kanciasta, rowkowana, pylniki purpurowe. Miejsca wilgotne, cieniste nad potokami. IV—V. *C. amara. L. Rz. gorzka.*

Sinapis. L. Goreczyca. 22.

Liście przewrotnie jajowate, albo podłużne, dolne uszate lub lirowate, łuszczyna prawie obła, krótko włosista. Chwast między zbożem. V—VIII. *S. arvensis. L. G. polna.*

Liście pierzastodzielne, łuszczyna kosmata. Na rolach między zbożem, także uprawiana. VI—VII. *S. alba. L. G. biała.*

Sysymbrium. L. Stulisz. 23.

. Liście 2—3 razy pierzaste, o działkach nitkowatych, kwiaty drobniutkie, blado-żółte. Przy wsiach, na murach i gruzach. V—X. *S. Sophia. L. St. szczupłolistny.*

Liście zębato-pierzastodzielne, najwyższe oszczepowate, łuszczyny walcowato groniaste, szydełkowate, omszone, kwiaty bardzo drobne, żółte. Na dziedzińcach, przy drogach, koło płotów. VI—VIII. *S. officinale. Scop. St. lekarski.*

Isatis. L. Urzet. 24.

Łodyga naga, modrawo oszroniona, liście całobrzegie, grube,

kwiaty żółte, łuszczynki żółto-zielone, później czarniawe. Między zbożem, na polach, w zaroślach. V—VI. *I. tinctoria. L. U. farbierski.*

Runias. L. Rukiewnik. 24.

Przynajmniej dolne liście pierzasto-sieczne, grona kwiatowe długie i wiotkie, kwiatki żółte. Przydroża, łąki. VI—VII. *B. orientalis. L. R. właściwy.*

Biscutella. L. Okularnica. 26.

Kwiaty żółte, liście całobrzegie, albo ząbkowane, dolne przewrotniejajowate, górne podłużne. Pobrzeża lasów. VI—V. *B. laevigata.* L. *O. wygładzona.*

Lepidium. L. Pieprzyca. 27.

1. Słupek dłuższy od połowy łuszczynki, te zaś sercowate, na wierzchołku nieznacznie wycięte. Cała roślina szarozielona, kwiaty w zbitych baldaszkogronach. Przy drogach i trawnikach. V—VI. *L. Draba. L. P. wiosnówka.*

   Słupek krótszy od połowy łuszczynki. 2.

2. Łuszczynka jajowata, płaska, szerokiem skrzydełkiem opasana, na wierzchołku wycięta, kwiaty drobne, łodyga gęsto włosista. Przy drogach, na polach i rumowiskach V—VII. *L. campestre. L. P. polna.* — Łuszczynka okrągła, wązkiem skrzydełkiem opasana 3.

3. Górne liście sercowate. Mokre łąki, rumowiska i pustkowia. V—VI. *L. perfoliatum. L. P. przerosła.*

   Górne liście równowązkie, kwiaty bardzo drobne. Cała roślina brudno-zielona, woni odrażającej. Przy drogach, płotach i na śmieciskach. V—VIII. *L. ruderale. L. P. cuchnąca.*

Thlaspi. L. Tobołki. 28.

Łodyga od dołu gałęzista, liście sercowate, modrawo-zielone. Na wodach i łąkach. III—V. *T. perfoliatum. L. T. przerosłe.*

Łodyga w górze gałęzista, liście podłużne, strzałkowate, trawiastozielone. Na rolach, miejscach uprawnych i nieuprawnych. V—X. *T. arvense. L. T. rolne.*

Capsella. Vent. Tasznik. 28.

Liście odziomkowe pierzaste, ułożone w różyczkę, łodygowe lancetowate, strzałkowate. Wszędzie pospolity. IV—X. *C. Bursa pastoris. L. T. pospolity.*

Lunaria. L. Miesiącznica. 29.

Liście sercowate, kończyste, nierówno piłkowane, kwiaty jasnofioletowe, wonne. Po brzegach lasów. V—VI. *L. rediviva. L. M. trwała.*

Alyssum. L. Smagliczka. 31.

Kielich trwały, łuszczynki koliste. Na polach, miejscach piasczystych i chudych łąkach. IV—X. *A. calycinum. L. S. kielichowa.*

Farsetia. R. Br. Pyleniec. 31.

Cała roślina barwy szarej od włosków przytulonych, liście lancetowate. Miejsca suche i piasczyste, przy drogach. VI—IX. *F. incana. R. Br. P. pospolity.*

Draba. L. Głodek. 32.

Kwiaty białe o płatkach rozdwojonych. Na polach i ugorach. III—IV. *D. verna. L. G. wiosenny.*

Kwiaty żółte, o płatkach nierozdwojonych. Trawniki i łąki. III—IV. *D. nemoralis. Ehr. G. żółty.*

Camelina. Crtz. Lnianka. 33.

Łodyga i liście wskutek włosków przylegających szaro-zielone, kwiaty siarkowo-żółte. Pola i przydroża. V—VI. *C. sativa. Crtz. L. siewna.*

Nasturtium. R. Br. Rukiew. 33.

1. Kwiaty białe. 2 Kwiaty żółte 3.
2. Wszystkie liście pierzaste. Wody stojące. V—VII. *N. oficinale. R. Br. R. lekarska.*
   Dolne i górne liście całe. Ogrody i pola. VI—VII. *N. Armoracia. (Cochlearia Armoracia. L.) Chrzan pospolity.*
3. Wszystkie albo przynajmniej górne liście całe, piłkowane. 4. Wszystkie liście wrębne albo pierzaste. 5.
4. Łodyga rurkowata, dęta, liście łodygowe o nasadzie zwężającej się, siedzące. Miejsca wilgotne, błotniste, nad brzegami rowów. V—VI. *N. amphibium. L. R. ziemnowodna.*
5. Płatki korony tak długie jak kielich. Miejsca bagniste, nad brzegami rowów. VI—VIII. *N. palustre. L. R. błotna.*
   Płatki korony dwa razy tak długie jak kielich. Po brzegach rowów, potoków i strumyków. VI—X. *N. silvestre. L. R. leśna.*

Rodzina. Resedaceae. DC. Rezedowate.

Reseda. L. Rozeta. 57.

1. Kielich cztero-dzielny, liście lancetowate, łodyga wzniesiona. Przy drogach, nad potokami. VI—IX. *R. luteola.* L. *R. farbierska.*
   Kielich sześcio-dzielny, łodyga rozłożysta. 2.
2. Dolne liście podwójnie pierzastosieczne, górne trójszczepne, pylniki żółte, kwiaty czerwonawo-żółte. Przy drogach i na łąkach. V—IX. *R. lutea.* L. *R. żółta.* — Liście bądźto całe, bądźto trójklapowe, szypułki kwiatowe dwa razy tak długie jak kielich, pylniki czerwone. Hodowana w ogrodach. V—VIII. *R. odorata.* L. *R. wonna.*

Rodzina. Cistineae. DC. Czystkowate.

Helianthemum. Tourn. Posłonek. 51.

Liście przeciwległe z przylistkami, kwiaty w gronach, złocisto-żółte. Miejsca suche i pagórki trawiaste. VI—VIII. *H. vulgare. Gärtn. P. pospolity.*

Rodzina. Droseraceae. DC. Rosiczkowate.

Drosera. L. Rosiczka. 40.

Liście okrągłe, znamię maczugowate, nierozdzielone. Łąki bagniste i torfowiska. VII—VIII. *D. rotundifolia.* L. *R. krągłolistna.*
Liście podłużne. 2.

2. Głąbik cokolwiek dłuższy od liści, te zaś przewrotnie jajowate, znacznie wykrojone. Na torfowiskach. VII—VIII. *D. intermedia. Hayn. R. średnia.* — Głąbik dwa razy dłuższy od liści, te zaś podłużnie-klinowate, znamię całe. Torfowiska. VII—VIII. *D. longifolia.* L. *R. długolistna.*

Rodzina. Violaceae. DC. Fiołkowate.

Viola. L. Fiołek. 56.

1. Liście i szypułki kwiatowe odziomkowe bez wyraźnej łodygi. 2. Łodyga wyraźna z liśćmi, kwiaty w kątach tychże. 3.
2. Bez rozłogów, kwiaty czerwonawo-fioletowe, bez woni. Na suchych łąkach i wzgórzach. IV—V. *V. hirta. L. F. kosmaty.* Z rozłogami, kwiaty ciemnofioletowe, wonne. W ogrodach, zaroślach i gajach. III—IV. *V. odorata. L. F. wonny.*
3. Przylistki lirowate, pierzasto-wrębne, korona biaława, żółtawa, czasem płatki wyższe bywają nieco fioletowe. Na polach między zbożem. IV—IX. *V. tricolor. L. F. trójbarwny.* (*Bratki*). W ogrodach hodują odmiany o kwiatach wielkich, barwy rozmaitej. Przylistki strzępiaste, piłkowane, środkowe płatki odstające. 4.
4. Liście krótkie, sercowato-jajowate, kończyste, kwiaty zwykle blado-błękitno-fioletowe. Poręby i brzegi lasów. VI—V. *V. silvestris. Lam. F. leśny.* — Liście podłużnie-jajowate, w nasadzie sercowate, kwiaty ciemno-fioletowe. Na łąkach i w lasach. V—VI. *V. canina. Ł. F. psi.* — Liście nerkowate, płatki korony jajowo-okrągławe, blado-liliowe. Na łąkach mokrych. IV—V. *V. palustris. L. F. błotny.*

Rodzina. Caryophyllaceae. Fenzl. Goździkowate.

Dianthus. L. Goździk. 37.

1. Kwiatki zebrane w kupkę albo główkę. 2— Kwiaty pojedynczo 3.
2. Liście omszone, szydełkowate, płatki purpurowe. Pagórki i zarośla. VI—VIII. *D. Armeria. L. G. kosmaty.* — Kielich zwykle brudno-purpurowy, płatki korony blado-purpurowe. Łąki. VI—VIII. *D. Carthusianorum. L. G. kartuzek.*
3. Płatki korony ząbkowane. 4. — Płatki korony przynajmniej do trzeciej części wcinane, kwiaty bladoróżowe albo białe. Łąki wilgotne. VII—VIII. *D. superbus. L. G. pyszny.*
4. Rurka kwiatowa wewnątrz włosista. 5. — Rurka wewnątrz naga Działki przykieliszka okrągławe, liście modrawo-zielone. W ogrodach. VI—VIII. *D. Caryophyllus. L. G. ogrodowy.*
5. Rośnie kępiasto, kwiaty białe, pojedynczo lub po dwa na łodydze. Miejsca piaszczyste. V—VI. *D. arenarius. L. G. piaskowy.* Rośnie nie kępiasto, wielokwiatowy, kwiaty purpurowe, biało-kropkowane, o brzegu nieforemnie ząbkowanym. Na wzgórzach i w zaroślach. VII—VIII. *D deltoides. L. G. kropkowany.*

Gypsophila. L. Gipsówka. 37.

Liście równowązkie, korona jasno-purpurowa o 5 płatkach klinowato-zwężonych. Pola piaszczyste. VII—VIII. *G. muralis. L. G. rolowa.*

Saponaria. L. Mydlnica. 37.

Liście jajowo-lancetowate, gładkie lub omszone, kwiaty cieliste lub blado-różowe, kielich walcowaty, gładki lub omszony. W zaroślach, przy wsiach koło płotów. VI—VIII. L. *oficinalis. L. M. lekarska.* — Liście lancetowate, kwiaty różowe, kielich kańciasty. Na polach między zbożem. VII—VIII. S. *Vaccaria. L. M. polna.*

Silene. L. Lepnica. 42.

1. Kwiaty w g r o n a c h albo we wiechach. 2. — Kwiaty po 3—4 zebrane w p o d b a l d a s z k a c h, kielich jajowato-wydęty. Cała roślina naga i modrawo-oszroniona. Na łąkach. V—IX. *S. inflata. Sm. L. wydęta.*
2. Płatki korony n i e podzielone, równowązkie, brudno-ż ó ł t e. Miejsca piasczyste. V—VII. *S. Otites. Sm. L. usznica.* — Płatki korony d w u w r ę b n e, b i a ł e. 3.
3. Kwiatki w gronach okółkowych, cała roślina włosista, lipka, liście faliste. Na suchych łąkach. VI—VII. *S. viscosa. Prs. L. lipka.* Kwiatki we wiechach zwisłych, korona biała, wieczorem zwykle otwarta. W lasach, zaroślach i gajach. VI—VII. *S. nutans. L. L. zwisła.*

Stellaria. L. Gwiazdnica. 43.

1. Liście j a j o w a t e albo s e r c o w a t e, mniej więcej ogonkowe, łodyga obła, włosista. 2. — Liście r ó w n o w ą z k i e albo l a n c e t o w a t e, siedzące, łodyga czworograniasta bez włosków. 3.
2. Liście sercowate, łodyga w g ó r z e włosista, płatki korony dwa razy tak długie jak kielich. W zaroślach i lasach cienistych. VI—VII. *St. nemorum. L. G. gajowa.* Liście jajowate, łodyga tylko z j e d n y m s z e r e g i e m włosków, płatki korony krótsze od kielicha. Na rolach i trawnikach. IV—X. *St media. Vill. G. właściwa.*
3. Przysadki z i e l n e, z i e l o n e, kwiaty wielkie. W krzakach, zaroślach, po brzegach lasów. IV—V. *St. Holostea. L G. leśna.* Przysadki s u c h o b ł o n i a s t e, b i a ł e, kwiaty małe. Miejsca bagniste w lasach. VI—VII. *St. uliginosa. Moor. G. bagnista.* Liście bezogonkowe, t r a w i a s t e, przy nasadzie z rzęsami, płatki korony tak długie jak kielich. Miedze i zarośla. V—VII. *St. graminea. L. G. trawiasta.*

Holosteum. L. Mokrzycznik. 43.

Łodyga pokładająca się, liście całobrzegie, kończyste, bezogonkowe, kwiaty drobne, białe, w baldaszkach. Pola i trawniki. III—V. *H. umbellatum. L. M. baldaszkowy.*

Alsine. Whlb. Mokrzyca. 43.

Liście, szypułki kwiatowe i kielich gruczołowato-włosiste, kielich o brzegu suchobłoniastym, krótszy od białych płatków korony. Na pastwiskach i pagórkach. V—VII. *A. verna. Brtl. M. wiosenna.*

Arenaria. L. Piaskowiec. 43.

Liście jajowate, bezogonkowe, kielich większy od korony. Pola piasczyste. VI—VIII. *A. serpillifolia. L. P. cząbrowy.* 3.

Cerastium. L. Rogownica. 45.

1. Płatki korony 2—3 razy dłuższe od kielicha, szypułki krótkowłosiste. Przydroża, pola, trawniki. IV—VI. *C. arvense. L. R. polna.*— Płatki korony krótsze od kielicha. 2.
2. Przysadki i działki kielicha o brzegu s u c h o b ł o n i a s t y m, płatki korony przy nasadzie z rzęskami. Łąki, pola, trawniki. V—X. *C. triviale. LK. R. pospolita.*

Przysadki i działki kielicha zielne, włosiste, płatki korony z rzęsami. Cała roślina pokryta włoskami gruczołowato-lipkimi. Pagórki i trawniki. III—V. *C. semidecandrum. L. R. lipka.*

Malachium. Tr. Miękotka. 45.

Liście bezogonkowe, sercowate, faliste, kielich gruczołowato-włosisty, kwiaty białe. Nad rowami, w zaroślach cienistych i wilgotnych. VII—VIII. *M. aquaticum. Tr. M. wodna.*

Sagina L. Karmik. 45.

Liście szczupłe, sztylecikowate, gładkie, kwiaty drobne, białe. 4 płatki korony znacznie krótsze od kielicha. Łąki i pastwiska. V—VI. *S. procumbens. L. K. leżący.*

Agrostemma. L. Kąkol. 46.

Cała roślina wskutek przylegających włosków szaro-zielona, kwiaty okazałe, purpurowo-czerwone, szypułki kwiatowe i kielich srebrzysto-szary. Między zbożem VI—VIII. *A. Githago. L. K zbożowy.*

Lychnis. L. Firletka. 46.

Płatki głęboko cztero-wrębne z przykoronkiem barwy różowej lub cielistej. Na łąkach wilgotnych. V—VII. *L. Flos cuculi. L. F. poszarpana.*

Płatki dwuwrębne, liście górne lancetowate, kwiaty pięknej czerwoności, bezwonne i w dzień otwarte. W lasach cienistych. V—IX. *L. diurna Sbth. F. dzienna.*

Kwiaty białe, woni dość przyjemnej, otwierają się wieczorem. Wszędzie pospolita po łąkach. V—IX. *L. vespertina. Sbth. F. wieczorna.*

Łodyga przy kolankach lipka, kwiaty piękne, karmazynowe. Suche pagórki i zarośla. Także w ogrodach jako kwiat strojny. V—VI. *L. viscaria. L. F. smółka.*

Rodzina. Malvaceae. Juss. Ślazowate.

Malva. L. Ślazik. 48.

Liście 5—7 klapowe, głęboko rozcięte, liście i szypułki kwiatowe kutnerowate, kwiaty wielkie, różowe, z trzema ciemniejszemi smugami. Pustkowia i rumowiska. VII—IX. *M. silvestris. L. Ś. leśny.*

Liście okrągławe, w nasadzie sercowate, 5—7 klapowe, klapki ząbkowane, kwiaty małe, cieliste lub bladoróżowe. Przy drogach i płotach, na rumowiskach. VII—VIII. *M. rotundifolia. L. Ś. okrągłoliści.*

Liście dolne kątowato-wycięte, wyższe dłoniasto-porozcinane, kwiaty wielkie, cieliste lub różowe. Łodyga w górze i kielich okryte włoskami gwiazdkowatymi. Ogrody i zarośla. VII—VIII. *M. Alcea. L. Ś. dłoniasty.*

Lavatera. L. Ślazówka. 48.

Kwiaty dość okazałe, różowe, łodyga i liście kutnerowate. Przydroża i zarośla VII—VIII. L. *thuringiaca. L. Ś. opilśniona.*

Althaea. L. Ślaz. 48.

Liście całe, ząbkowane, kutnerowate, szypułki kwiatowe w kątach

liści wielokwiatowe, kwiaty białe, albo bladoróżowe. Na suchych łąkach i w zaroślach. VII—VIII. *A. officinalis. L. Ś. lekarski.* Powszechnie znana roślina hodowana w ogrodach dla ozdób, przeszło 2 m. wysoka, o kwiatach wielkich zwana Malwą. VII—VIII. *A. rosea. Cav. Ś. ogrodowy.*

Rodzina. Hypericineae. DC. Dziurawcowate.

Hypericum. L. Dziurawiec. 51.

1. Działki kielicha na brzegu gruczołowato rzęsowane, kwiaty cytrynowo-żółte. W lasach i gajach. VI—VIII. *H. montanum. L. Dz. górski.* — Działki kielicha bez rzęsek. 2.
2. Łodyga czterokańciasta. 3. — Łodyga dwukańciasta, kwiaty żółte. Suche łąki i zarośla, lasy i gaje. VI—VIII. *H. perforatum. L. Dz pospolity.*
3. Działki kielicha lancetowate, ostrokończyste, liście kropkowane, łodyga prostokątnie czworoboczna o krawędziach błąkowato-skrzydełkowatych. Bagna i rowy. VII—VIII. *H. tetrapterum. Fr. Dz. czteroskrzydły.*
   Działki kielicha jajowate, tępe, liście kropkowane, kwiaty z czarnemi kropkami. Miejsca wilgotne i bagniste, nad brzegami rowów. VII—VIII. *H. quadrangulum. L. Dz. czworoboczny.*
   Łodyga pokładająca się, nitkowato-cienka, działki kielicha jajowato-podłużne, tępe. Najmniejszy nasz gatunek. Piaski i mokre rowy. VI—IX. *H. humifusum. L. Dz. rozesłany.*

Rodzina Polygalaceae. Juss. Krzyżownicowate.

Polygala. L. Krzyżownica. 58.

Liście naprzemianległe, równowązko-lancetowate, całobrzegie, kwiaty drobne, błękitne lub czerwonawo-fioletowe, czasem cieliste, zebrane w grono wierzchołkowe. Łąki, pastwiska i zarośla. V—VI. *P. vulgaris. L. K. pospolita.*

Rośnie kępiasto, liście odziomkowe przewrotnie-sercowate, lub łopatkowate, tępe; łodygowe podłużne, klinowato zeszczuplone, bezogonkowe, kwiaty drobne, liczne, błękitnawe, nieco zwisłe, zielonawemi żyłkami ozdobione, ułożone w gronka jednostronne. Łąki mokre, torfiaste. VI—VIII. *P. amara. L. K. gorzka.*

Kwiaty wielkie, różowe, tworzą grona wierzchołkowe. Łąki suche. V—VI. *P. major. Jcqu. K. większa.*

Rodzina. Geraniaceae DC. Bodziszkowate.

Geranium. L. Bodziszek. 78.

1. Gatunki trwałe o kwiatach większych. 2. — Gatunki mniejsze, jednoroczne, kwiaty drobne, szypułki dwukwiatowe. 3. — Inne gatunki rosnące na polach i w ogrodach. 4.
2. Szypułki długie jednokwiatowe, korona czerwono-purpurowa, liście okrągłe, albo nerkowate, 5—7 dzielne. W lasach, gajach i suchych zaroślach. V—VII. *G. sanguineum. L. B. krwisty.*

Szypułki dwukwiatowe, kwiaty ciemno- prawie czarno-purpurowe, płatki korony przy nasadzie z plamką białawą, liście włosiste, sercowato-okrągłe, ciemno-zielone. W gajach i zaroślach. V—VI. *G. phaeum. L. B. żałobny.*
Szypułki dwukwiatowe, korona wielka, o płatkach na wierzchołku nieco wyciętych, purpurowo-fiołkowych, dwa razy dłuższych od kielicha, liście 5—7 klapowe, kwiaty błękitne, okazałe. Na łąkach i w zaroślach wilgotnych, nad brzegiem strumieni. VII—VIII. *G. pratense. L. B. łąkowy.*
Szypułki dwukwiatowe, płatki korony nieco wycięte, wielkie, purpurowe z ciemniejszemi żyłkami. Na łąkach mokrych, bagnistych. VII—VIII. *G. palustre. L. B. błotny.*

3. Łodyga gałęzista, rozpierzchła, brudno-czerwona w górze długim białym gruczołowatym włosem pokryta, liście ogonkowe, kosmate, 3—5 klapowe, kwiaty cielistoczerwone, o płatkach odwrotnie jajowatych, dwa razy dłuższych od kielicha. Woni cuchnącej. W gajach, lasach cienistych, niekiedy pod płotami. V—X. *G. Robertianum. L. B. cuchnący.*
4. Kwiaty czerwone o płatkach nieznacznie wyciętych, działki kielicha podłużne, prawie równe płatkom korony. Na polach, ugorach, w ogrodach, koło dróg V—IX. *G. columbinum. L. B. gołębi.* — Płatki korony na wierzchołku wycięte, mało co dłuższe od kielicha, czerwonawe, cała roślina miękkim gruczołowatym włosem okryta. Na polach i w ogrodach. V—IX. *G. molle L. B. kosmaty.* — Kwiaty drobniutkie, liliowe, korona niemal kielichowi równa, o płatkach wyciętych. Na polach. V—IX. *G. pusillum L. B. karłowaty.* — Łodygi rozpierzchłe, kosmate, liście długoogonkowe, kwiaty purpurowe o płatkach odwrotnie sercowatych, kielichowi prawie równych. Pola uprawne i zarośla. V—IX. *G. dissectum. L. B. rozpierzchły.*

Erodium. L'Her. Iglicznik. 78.

Liście pierzaste o działkach pierzasto-wrębnych, szypułki kwiatowe w kątach liści, kwiaty drobne w baldaszkach, liliowe albo czerwone. Trawniki i pastwiska. VI—X. *E. cicutarium L'Her. I. pospolity*
Wielką liczbę okazałych gatunków *Pelargonii. Pelargonia. L'Her.* hodują wszędzie jako strojne kwiaty wazonowe w licznych odmianach.

Rodzina. Lineae. DC. Lnowate.

Linum. L. Len. 45.

Liście przeciwległe, kwiaty drobne, białe. Mokre łąki. VI—VIII. *L. catharticum. L. L. łąkowy.* — Liście naprzemianległe, całobrzegie, działki kielicha bez gruczołów, kwiaty błękitne. Uprawiany. V—IX. *L. usitatissimum. L. L. zwyczajny.*

Rodzina. Oxalideae. DC. Szczawikowate.

Oxalis. L. Szczawik. 38.

Kwiaty białe lub cieliste, żyłkami purpurowemi ozdobione. W lasach i gajach cienistych, nieco wilgotnych. IV—V. *O. Acetosella. L. Sz. leśny.*

Kwiaty żółte. W ogrodach, na trawnikach. VI—X. *O. stricta. L. Sz. wzniesiony.*

Rodzina. **Balsamineae. A. Rich. Bełzinowate.**

Impatiens. L Niecierpek. 56.

Łodyga wzniesiona, naga. kwiaty zwisłe, cytrynowo-żółte, często w otworze kropkami purpurowemi upstrzone. Torebki po dojrzeniu za dotknięciem otwierają się sprężysto, wyrzucając nasiona. W miejscach wilgotnych, w gajach i zaroślach. VII—VIII. I. *Noli tangere. L. N. pospolity.*

Kwiaty pełne, różowe, czerwone, białe i rozmaicie upstrzone. Hodują w ogrodach jako kwiaty strojne. VII—VIII. *I. Balsamina. L. N. Balzaminka.*

Tu należy także roślina wspinająca się. powszechnie hodowana w ogrodach dla kwiatów strojnych. Liście ma tarczowate, kwiaty wielkie złocisto-żółte, lub ciemno-czerwone, woni przyjemnej. Cała roślina ma smak rzeżuchy. VI—VIII. *Trapeolum majus. L. et minus. L. Nasturcya większa i mniejsza.*

Rodzina. **Oenothereae. Endl. Wiesiołkowate.**

Oenothera. L. Wiesiołek. 96.

Liście podłużne, nieco piłkowane, kutnerowate, kwiaty siarczysto-żółte, wielkie, wonne, wieczorem i w nocy otwarte. Na miedzach i w zaroślach. VI—VIII. *Oe. biennis. L. W. dwuletni.*

Inne Wiesiołki, a szczególnie rozmaite gatunki *Fuksyi. Fuchsia Plum.* należą do najpiękniejszych roślin strojnych, pielęgnowanych w wazonkach.

Epilobium L. Wierzbówka. 96.

1. Liście rozpierzchłe, długie, lancetowate, całobrzegie. pod spodem białawo-zielone, kwiaty wielkie, jasno-purpurowe, zebrane w grono wierzchołkowe. W zaroślach. VII—VIII. *E. angustifolium. L. W. wązkolistna.* — Dolne liście przeciwległe, górne naprzemianległe, korona lejkowata. 2.
2. Łodyga okrągła. 4. — Łodyga w górze czworograniasta. 3.
3. Liście lancetowate, bezogonkowe, niemal zupełnie gładkie, drobno-ząbkowane, kwiaty drobne, czerwone. Na łąkach błotnistych, nad brzegami rowów i strumyków. VII—VIII. L. *tetragonum. L. W. czworoboczna.*

   Liście ogonkowe, podłużne, gęsto i drobno nieforemnie piłkowane, na żyłkach omszone, kwiaty liczne, drobne, różowe. Miejsca błotniste. w rowach VII—VIII. *E. roseum. L. W. różowa.*
4. Znamię czterodzielne. 5. — Znamię nierozdzielone, pałeczkowate, kwiaty drobne. fioletowo-czerwone, liście lancetowate, prawie równowązkie, całobrzegie lub drobniutko ząbkowane, bezogonkowe. Na bagnach, nad rowami. VII—IX. *E. palustre. L. W błotna.*
5. Liście łodygę obejmujące. lancetowate. piłkowane, i jak łodyga kosmate, kwiaty wielkie, purpurowo-fiołkowe, zawsze wzniesione.

Nad brzegami strumyków, stawów i na łąkach mokrych VI—VIII. *E. hirsutum. L. W. kosmata.* — Liście łodygę n i e obejmujące. 6.
6. Liście b e z o g o n k o w e, lancetowate, kwiaty drobne, jasno-fioletowe, z a w s z e w z n i e s i o n e. Łąki mokre, koło bagien, nad rowami. VI—VIII. *E. parviflorum. Schrb. W. drobnokwietna.* — Liście o g o n k o w e, kwiaty przed rozkwitnięciem z w i s ł e. 7.
7. Liście j a j o w a t e, lub jajowato-podłużne, nieforemnie ostro ząbkowane, kwiaty drobne, blado-różowe z kątów liści wyrastające. Lasy cieniste, zarośla i gaje. VI—VIII. *E. montanum. L. W. górska.* Liście l a n c e t o w a t e, wszystkie ogonkowe, kwiaty małe, cieliste. W lasach. VI—VIII. *E. lanceolatum. Sb. Man. W. lancetowata.*

Rodzina. Lythrarieae. Juss. Krwawnicowate.

Lythrum. L. Krwawnica. 34.

Łodyga kanciasta, liście przeciwległe, albo okręgowe, kwiaty karmazynowe w długich kłosach Nad potokami, łąki wilgotne i zarośla. VII IX. *L. Salicaria. L. K. pospolita.*

Rodzina. Rosaceae. Juss. Różowate.

Fragraria. L. Poziómka. 93.

1. Liście z i e l n e p o f a ł d o w a n e. 2. — Liście s k ó r z a s t e, n i e pofałdowane. W ogrodach. V IV. *F. grandiflora. Ehr. P. ananasowa.*
2. Szypułki kwiatowe z włoskami p o z i o m o o d s t a j ą c y m i, łodyga 30 cm. wysoka. W ogrodach. V—VI. *F. elatior. Ehr. P. truskawka.* — Szypułki kwiatowe z włoskami p r z y l e g a j ą c y m i. 3.
3. Kielich od owocu o d s t a j ą c y albo odgięty. W lasach i porębach. IV—VI *F. vesca. L. P. zwyczajna.* Kielich do owocu p r z y l e g a j ą c y. Pagórki i poręby. V—VI. *F. collina. Ehr. P. pagórkowa.*

Geum. L. Kuklik. 92.

Kwiaty w z n i e s i o n e, działki kielicha po odkwitnieniu o d g i ę t e, kwiaty żółte. W zaroślach, gajach i w ogrodach przy płotach. VI—IX. *G. urbanum. L K. goździkowaty.*
Kwiaty z w i s ł e, działki kielicha w z n i e s i o n e, purpurowo-brunatne, kwiaty żółte, zewnątrz czerwono-brunatne. Mokre łąki, nad brzegami strumyków, w gajach olszowych. V—VII *G. rivale. L. K. zwisły.*

Potentilla L. Pięciornik. 93.

Liście przerywano-pierzastodzielne, pod spodem j e d w a b i s t o - b i a ł e, kwiaty żółte. Drogi, miedze łąki i ogrody. V—VII. *P. anserina. L. P. pospolity.*
Łodyga podnosząca się, kosmata, liście 5-listkowe, listki klinowate, na brzegu zawinione, pod spodem b i a ł o - k u t n e r o w a t e, kwiaty drobne, żółte. W zaroślach, na wzgórkach. VI—X *P. argentea. L. P. srebrzysty.*
Łodygi rozpostarte, czasem podnosyące się, szorstko-włosiste, liście

jasno-zielone, dolne 5—7 listkowe, kwiaty żółte Lasy i pagórki. IV—V. *P. verna. L. P. wiosenny*

Łodygi rozpostarte i pełzające, zwykle czerwonawe i rzadkim włosem okryte, liście 5-listkowe, kwiaty żółte, wyrastają w kątach liści. Miedze, drogi V—IX. *P. reptans. L. P. rozesłany.*

Kielich 5 działkowy, korona 4 płatkowa, żółta, korzeń gruby, twardy, w środku czerwonawy. Na łąkach, pastwiskach, w lasach i zaroślach. VI—X. *P. Tormentilla. L. P. drzewianka.*

Łodygi wątłe, podnoszące się, liście odziomkowe 5-listkowe, pod spodem srebrzysto-lśniące, kwiaty białe, nieliczne, wierzchołkowe. W lasach i gajach. IV—V. *P. alba. L. P. biały.*

Gatunki rzadsze są:

Kwiaty żółte, drobne, płatki korony niemal kielichowi równe, liście nieparzysto-pierzaste, łodyga w górze dwudzielna. Miejsca nieco wilgotne. VI—IX. *P. supina. L. P. leżący.*

Łodygi rozpostarte, okryte długimi włosami, dolne liście 7 listkowe, o listkach odwrotnie-jajowatych, górne są mniejsze 3—5 listkowe, kwiaty drobne, żółte. Na wzgórkach, w zaroślach, IV—V. *B. opaca. L. P. ciemny.*

Łodygi wzniesione, kosmate, liście 5—7 listkowe o listkach podłużnych, kwiaty siarkowo-żółte. W lasach i gajach VI—VII. *P. recta. L. R. wyprostowany.*

Łodygi siwym kutnerem okryte, liście 5-listkowe, o listkach podłużnie lancetowatych, pod spodem szaro kutnerowatych, kielich kosmato-szary, kwiaty żółte. Na pagórkach trawiastych. VI—VII. *P. inclinata. Vll. P. schylony.*

Alchemilla. L. Przywrotnik. 119.

Liście 5—9 klapowe, kwiaty zielonawo-żółte (2—4 pręciki), zebrane we wierzchołkowe baldaszki. Na łąkach. V—VII. *A. vulgaris. L. P. pospolity.* — Liście 3-klapowe, klinowate, kwiaty zielonawo-żółte (1—2 pręciki), zebrane w główki w kątach liści. Na polach i ugorach. V—IX. *A. arvensis. Scop. P. polny.*

Sangnisolba. L. Krewnik. 123.

Liście nieparzysto-pierzaste o listkach jajowatych, piłkowanych, kwiaty tworzą na końcach gałązek kłosy główkowate, czerwone. Na mokrych łąkach. VIII—IX. *S. officinalis. L. K. lekarski.*

Agrimonia. L Rzep. 94.

Rurka kielicha wzdłuż bruzdowana i szczecinkami haczykowatymi okryta, liście przerywano-pierzaste, kwiaty złocisto-żółte. Na łąkach, miedzach i w zaroślach. VI—VIII. *A. Eupatoria. L. Rz. pospolity.*

Spiraea. L. Tawuła 94.

1. Łodyga zdrzewiała, liście pojedyncze, podłużno-lancetowate, piłkowane. W ogrodach hodowana dla ozdób. VII—VIII. *S. salicifolia. L. P. wierzbolistna.**) — Łodyga zielna. 2
2. Liście pojedynczo-pierzaste, przylistki przyrosłe do ogonka. 3. Liście 2--3 razy pierzaste bez przylistków, kwiaty bardzo liczne,

*) Liczno odmiany Tawuł hodują w ogrodach dla ozdób.

drobne, żółtawo-białe, tworzą wiechę wierzchołkową z długich, równoważkich kłosków złożoną. VI—VIII. *S. Aruncus. L. T. kłosowata.*
3. Liście wielkie przerywano-pierzaste, listki jajowate, piłkowane, listek wierzchołkowy największy, 3—5 wrębny, kwiaty żółtawo-białe. Na wilgotnych łąkach, w zaroślach. VI—VIII. *S. Ulmaria. L. T. błotna.* — Liście przerywano-pierzaste, o listkach podłużnych, pierzasto-siecznych, piłkowanych, kwiaty żółtawo-białe, włókna korzeniowe mają główkowate nabrzmiałości. Na łąkach suchych, miedzach i w zaroślach. V—VII. *S. Fil pendula. L. T. bulwkowa.*

Rodzina. Papilionaceae. L. Motylkowate.

Lupinus. L. Łubin. 61.
Liście palczaste, kwiaty różnej barwy, mianowicie: Kwiaty białe. *L Albus. L. Ł. biały.* — Kwiaty żółte. *L. luteus. L. Ł. żółty.* — Kwiaty niebieskie. *L. hirsutus. L. Ł. niebieski.* Wszystkie gatunki hodowane w ogrodach jako kwiaty strojne. VI—VIII.

Petragonolobus. Scop. Głąbigroszek. 62.
Kwiaty purpurowe, bezszypułkowe, strąk szeroki ze skrzydełkami, łodyga wzniesiona, szorstkowłosista. Uprawiany. VII—VIII. *T. purpureus. Rth. G. szkarłatny.*

Lotus. L. Komonica. 63.
Liście trójdziałkowe, przylistki takie same jak działki. Kwiaty żółte, w baldaszkach, strąk okrągły. Na łąkach. V—X. *L. corniculatus. L. K. rożkowata.*

Phaseolus. L. Fasola. 63.
1. Łodyga wijąca się. 2. — Łodyga nie wijąca się, nizka. Uprawiana. VII—VIII. *Ph. nanus L. F. karłowata.*
2. Ogonki dłuższe od liści, kwiaty szkarłatne w długich gronach. Uprawiana. VII—VIII. *Ph. multiflorus. L. F. wielokwiatowa.*
Ogonki krótsze od liści, kwiaty w gronach kątowych, białe, rzadko żółtawe, albo czerwonawe. Uprawiana. VII—VIII. *Ph. vulgaris. L. F. pospolita.*

Trifolium. L. Koniczyna. 64.
1. Kwiaty czerwone. 2. — Kwiaty białe albo żółte. 6.
2. Główka kwiatowa przy nasadzie z szeroką, kończystą, zielono użyłkowaną przysadką. 3. — Główka kwiatowa przy nasadzie bez przysadki. 4.
3. Listki jajowate, prawie całobrzegie, przylistki ościsto-kończyste, główka kwiatowa kulista albo jajowata, kielich włosisty. Na łąkach V—IX. *T. pratense. L. K. łąkowa.*
4. Korona dłuższa od kielicha. 5. — Korona krótsza od kielicha włosistego kwiaty bardzo drobne. Na polach i pagórkach piaszczystych. VII—IX. *T. arvense. L. K. polna.*
5. Kielich nagi, przylistki zielone, nieco kończyste, kwiaty jasnoczerwone. Na łąkach i w lasach. VI—VII. *T. medium. L. K. średnia.* — Kielich włosisty, kwiaty purpurowo- albo cielisto-czerwone, chorągiewka lancetowata. Uprawiana na łąkach. VI—VII. *T. incarnatum. L K. cielista.*

6. Kwiaty białe albo różowo-białe. 7. — Kwiaty żółte. 9.
7. Łodyga wzniesiona. 8. — Łodyga pokładająca się, tylko na końcach nieco wznosząca się, kielich nie wydęty, krótszy od korony, kwiaty długoszypułkowe, brudno-białe. Na łąkach i pastwiskach. V—X. *T. repens. L. K. rozesłana.*
8. Łodyga włosista, kwiaty białe, krótko szypułkowe. Na łąkach i pagórkach świetlistych. V—VII. *T. montanum. L. K. górska.* — Kwiaty żółtawo-białe, listki eliptyczno-podłużne, całobrzegie, włosiste. Na łąkach i w lasach. VI—VII. *T. ochroleucum. L. K. żółtawa.* Łodyga naga, kwiaty długoszypułkowe, górne białe, dolne różowe. Na łąkach V—X. *T. hybridum. L. K. mieszana.*
9. Wszystkie trzy listki całe, przylistki podłużnie-lancetowate. Na łąkach. VI—VII. *T. agrarium. L. K. żółta.* — Środkowy listek ogonkowy, przylistki jajowate, w dole rozszerzone. Na łąkach i ugorach. V—X. *T. procumbens. L. K. leżąca.*

Melilotus. Tourn. Nostrzyk. 65.

Liście trójdzielne, kwiaty białe; skrzydełka i łódka krótsze od żagielka. Na łąkach. VII—IX. *M. albus. Dsv. N. biały.* — Kwiaty żółte, skrzydełka i łódka dłuższe od żagielka. Na łąkach i gruncie kamienistym. VII—IX. *M. officinalis. Dsv. N. żółty.*

Medicago. L. Koziorożec. 65.

1. Kwiaty żółte. 2. — Kwiaty błękitne, fioletowe albo modrawo-zielone w gronach podłużnych, strąk ślimakowato-skręcony. Uprawiany. VII—X. *M. sativa. L. K. siewny.*
2. Kwiaty małe. 3. — Kwiaty okazałe, szypułki kwiatowe krótsze od kielicha, strąk sierpowato zgięty. Na łąkach, także uprawiany. VI—X. *M. falcata. L. K. sierpowaty.*
3. Łodygi na ziemi leżące, gałęziste, szypułki z główkami, dłuższe od liści, strąk gładki, nerkowaty. Na łąkach. V—X. *M. lupulina L. L. K. chmielowaty.* — Strąk ciernisty, ślimakowato-skręcony, kwiaty krótsze od liści. Miejsca suche, trawniki. V—VII. *M. minima. L. K. najmniejszy.*

Vicia. L. Wyka. 67.

1. Grono wielokwiatowe. 2. — Grono składa się tylko z 2—5 kwiatków. 4.
2. Przylistki półksiężycowate, ząbkowane, łodyga prawie czteroskrzydła, kwiaty czerwonawo-fioletowe. W lasach i zaroślach. VII—VIII. *V. dumentorum. L. W. zaroślowa.* — Przylistki półoszczepowate, całobrzegie. 3.
3. Liście 8—10 parzyste, grona 3—8 kwiatowe, kwiaty niebieskawo-białe, bardzo małe. Pola, trawniki i zarośla. VI—VIII. *V. hirsuta. L. W. szorstka.* — Pędy odstająco-włosiste, liście 10-parzyste, grona liczne i gęsto-kwiatowe, kwiaty niebieskawo-fioletowe. Łąki, pola i zarośla. VI—VIII. *V. Cracca. L. W. ptasia.* Cała roślina kosmata, liście 8-parzyste, zresztą jak poprzedzający gatunek. Pola i łąki. VI—VIII. *V. villosa. Rth. W. kosmata.*
4. Liście na końcu z wąsem. 5. — Liście na końcu z prostym, krótkim kolcem, kwiaty białe z czarną plamką na skrzydełkach. Uprawiana. VI—VII. *V. Faba. L. W. Bób.*

5. Kwiaty po dwa. 6. — Pędy rzadko-włosiste, grono 2—5 kwiatowe, bardzo krótkie, kwiaty blado-fioletowe. W lasach, zaroślach, pod płotami. IV—VI. *V. sepium. L. W. płotowa.*
6. Wszystkie listki jajowate, górne liście zwykle 7-parzyste, żagielek jasno-fioletowy, skrzydełka ciemniejsze, łódka biaława. Między zbożem, także i uprawna. V—VII. *V. sativa. L. W. siewna.* — Listki równowązko-lancetowate, liście zwykle 5-parzyste, kwiaty czerwone. Chwast między zbożem. V—VII. *V. angustifolia. Rth. W. wązkolistna.*

Orobus. L. Wołowik. 68.

Liście 4—8 parzysto-pierzaste, kwiaty z początku purpurowe, później błękitnawe, a po zasuszeniu czerniejące. Lasy. VI—VII. *O. niger. L. W. czarny.* — Liście 2—3 parzysto-pierzaste, listki rzęsowate, kwiaty czerwone, potem niebieskie, w końcu zielone. Cieniste, wilgotne lasy i gaje. IV—V. *O. vernus. L. W. wiosenny.*

Lathyrus. L. Groszek. 69.

1. Łodyga skrzydełkowata. 2. — Łodyga bez skrzydełek. 6.
2. Liście z jedną parą przylistków. 3. — Przynajmniej górne liście 2—3 razy parzysto-pierzaste, kwiaty czerwonawe, lub błękitnawe. Łąki bagniste. VII—VIII. *L. paluster. L. G. błotny.*
3. Szypułki jednokwiatowe. 4. — Szypułki dwukwiatowe, skrzydełka łodygi rzęsowate, przylistki włosiste, kwiaty krwisto-czerwone z łódką zielonawo-białą. Łąki i zarośla. V—VI. *L. hirsutus. L. G. włosisty.* — Szypułki wielokwiatowe. 5.
4. Górna krawędź strąka prosta, rynienkowata, łodyga wązko-skrzydełkowata, kwiaty zwisłe, brudno-czerwone. Uprawiany. V—VI. *L. Cicer. L. G. pęcherzykowaty.*
   Górna krawędź strąka zgięta, dwuskrzydełkowa, kwiaty białe, błękitne albo różowe. Uprawiany. V—VII. *L. sativus. L. G. siewny.*
5. Skrzydełka łodygowe dwa razy tak szerokie jak skrzydełka ogonkowe, kwiaty wielkie, żółtawo-zielone, różowo-naleciałe, skrzydełka kwiatowe fioletowe. W lasach. VII—VIII. *L. silvester. L. G. leśny.*
6. Kwiaty żółte, liście jednoparzysto-pierzaste. Na łąkach. V—VIII. *L. pratensis. L. G. łąkowy.*
   Kwiaty czerwone, bulwki na korzeniach. Łąki i pola. VII—VIII. *L. tuberosus L. G. bulwiasty.*
   Kwiaty wielkie, wonne, żagielek purpurowy albo różowy, skrzydełka białe, blado-różowe, albo ciemno-fioletowe. W ogrodach jako kwiat strojny. VI—VIII. *L. odoratus. L. G. wonny.*

Pisum. L. Groch. 70.

Łodyga cienka wspinająca się za pomocą wąsów, liście parzysto-pierzaste, kwiaty białe, po dwa na szypułkach. Uprawiany. V—VII *P. sativum. L. G. siewny.*
Łodyga pokładająca się, żagielek jasno-fioletowy, skrzydełka ciemno-czerwone. Na polach, także uprawiany. V—VII. *P. arvense. L. G. polny.*

Ervum. L. Soczewica. 70.

Kwiaty małe, białe z liliowemi żyłkami, strąk dwuziarnowy. Uprawiana. VI—VII. *E. lens. L. S. jadalna.*

Cicer. L. Cieciorka. 71.
Kwiaty małe, blado-różowe, cała roślina woni odrażającej. Między zbożem, także uprawiana. VI—VII. *C. arietinum. L. C. polna.*
Coronilla. L. Otoczka. 72.
Kwiaty barwy białej, czerwonej, lub fioletowej, ułożone w baldaszek 12—20 kwiatowy. Łąki i miedze. VI—VII. *C. varia. L. O. pstra.*
Anthyllis. L. Przelot. 72.
Liście 1—5 parzysto-pierzaste, listki trawiasto-zielone, kwiaty złocisto-żółte. Suche trawniki. V—VII. *A. Vulneraria. L. P. zwyczajny.*
Galega. L. Rutwica. 73.
Liście lancetowate, kolczyste, nagie, przylistki szeroko-lancetowate, kwiaty różowe, liliowe albo białe. Mokre łąki. VII—VIII. *G. officinalis. L. R. lekarska.*
Onobrychis. L. Kokornica. 74.
Kwiaty w kłosach, różowe z paskami purpurowymi, skrzydełka bardzo małe. Na łąkach, także uprawiana. V—VII. *O. sativa. L. K. siewna.*
Astragalus. L. Traganek. 74.
1. Kwiaty ż ó ł t e, albo żółtawo-białe. 2. — Kwiaty c z e r w o n e, albo fioletowe. 4.
2. Skrzydełka korony głęboko w y c i ę t e, albo dwuwrębne, włoski kielicha i strąka czarne, łodyga i liście włosiste. Na łąkach. V—VI. *A. asper. Jcqu. T. szorstki.* — Skrzydełka korony t ę p e. 3.
3. Liście 5—6 parzysto-pierzaste, słodkawe, przylistki w o l n e. Lasy i pobrzeża. VI—VII. *A. glycyphylus. L. T. lukrecyowy.*
Liście 9—12 parzysto-pierzaste, szaro-zielone, przylistki z r o s ł e. Na łąkach. VI—VII. *A. Cicer. L. T. pęcherkowaty.*
4. Przylistki w jeden listek z r o s ł e, żagielek trzy razy dłuższy od skrzydełek, kwiaty prawie 25 mm. długie. Na łąkach. VI—VII. *A. Onobrychis. L. T. długożagielkowy.*
Przylistki w o l n e, żagielek nieco dłuższy od skrzydełek, łodyga rozesłana, kwiaty do 6 mm. długie. Pola piasczyste. VI—VIII. *A. arenarius. L. T. piaskowy.*

CZĘŚĆ URZĘDOWA.

SKŁAD GRONA NAUCZYCIELSKIEGO

z końcem roku szkolnego 1894.

1. **Czaczkowski Józef**, c. k. dyrektor, uczył matematyki w klasie VII., razem 5 godzin tygodniowo.
2. **Bączalski Edmund**, c. k. profesor, uczył języka polskiego w klasie V., VI. i VII., a niemieckiego w klasie V., razem 14 godzin tygodniowo.
3. **Bittner Józef**, c. k. profesor, uczył matematyki w klasie IV. i V. i fizyki w klasie III. i IV., razem 15 godzin tygodniowo.
4. **Gorecki Karol**, c. k. profesor, uczył geografii w klasie I., II., III. i IV., historyi w II., a fizyki w klasie VI. i VII., razem 18 godzin tygodniowo.
5. **Miazga Franciszek**, c. k. profesor, uczył języka polskiego w klasie I. i chemii od klasy IV. do VII., razem 13 godzin tygodniowo.
6. **Lewicki Eustachy**, c. k. profesor, uczył języka polskiego w klasie III. i IV., a niemieckiego w klasie II. i IV., razem 16 godzin tygodniowo.
7. **Borowiczka Karol**, c. k. profesor, uczył matematyki w klasie II. i historyi naturalnej w klasie I., II., V., VI. i VII., razem 17 godzin tygodniowo.
8. **Rembacz Michał**, c. k. profesor w VIII randze, uczył matematyki w klasie VI., rysunków odręcznych w klasie II., historyi w klasie III. i IV. i geometryi w klasie V., VI. i VII., razem 18 godzin tygodniowo.
9. **Kukurudza Tadeusz**, c. k. profesor, uczył rysunków odręcznych w klasie I., geometryi w klasie I., II., III. i IV. i arytmetyki w klasie III., razem 17 godzin tygodniowo.
10. **Ks. Eiselt Jan**, katecheta dla uczniów obrz. rzym.-kat., c. k. profesor, uczył religii od klasy I. do VII., razem 16 godzin tygodniowo.
11. **Seidler Leopold**, c. k. profesor, uczył języka niemieckiego w klasie I., VI. i VII., razem 14 godzin tygodniowo.
12. **Lech Władysław**, c. k. profesor, sprawował od 1. grudnia 1893 funkcye inspektora okręgowego szkół ludowych w Tarnowie. Nauki geografii i historyi uczyli w klasach wyższych: zast. naucz. gimn. Jan Tralka w klasie V., starszy nauczyciel sem. naucz. Julian Latkowski w klasie VI., c. k. profesor gimn. Andrzej Makowski w kl. VII., każdy w 4 godzinach tygodniowo.

13. **Bernhard Emil**, nauczyciel, uczył rysunków odręcznych od klasy III. do VII. i kaligrafii w klasie I., razem 22 godzin tygodniowo.
14. **Woliński Tadeusz**, pomocniczy nauczyciel do języka francuskiego, uczył języka polskiego w klasie II., niemieckiego w klasie III. i francuskiego w klasie III. i IV., razem 16 godzin tygodniowo.
15. **Ks. Dymiński Włodzimierz**, tymczasowy zastępca katechety dla uczniów obrz. gr.-kat., uczył religii od klasy I. do VII., razem 13 godzin tygodniowo.

Przedmiotów nadobowiązkowych uczyli:

1. **Gorecki Karol**, uczył historyi kraju rodzinnego w klasie III. i IV.
2. **Latkowski Julian**, uczył historyi kraju rodzinnego w klasie VI.
3. **Makowski Andrzej**, uczył historyi kraju rodzinnego w klasie VII.
4. **Lewicki Eustachy**, uczył języka ruskiego w 4. godzinach tygodn.
5. **Woliński Tadeusz**, uczył języka franc. w wyższych klasach w 4. godz. tygodniowo.

Nauczyciele poboczni:

1. **Świątkiewicz Włodzimierz**, uczył gimnastyki w 6. godz. tygodn.
2. **Elektorowicz Władysław**, uczył śpiewu w 4. godzinach tygodniowo.
3. **Weissberg Meier**, uczył religii mojżeszowej w 3. godz. tygodn.

ROZKŁAD NAUKI.

Przedmioty obowiązkowe i wykaz książek szkolnych.

I. KLASA.

Gospodarz: KUKURUDZA.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Zasady katolickiej nauki wiary i moralności, tudzież o środkach zbawienia. Podług Deharba. Przerobił X. Morawski. Rel. rusk. Katechizm kat. wiary, ułożył ks. J. Huszalewicz.

Język polski. 4 godziny tygodniowo. Deklinacya imion. Nauka o zdaniu pojedyńczem, tak prostem, jak rozwiniętem, i o niektórych rodzajach zdania złożonego. Czytanie wzorów według Wypisów. Wygłaszanie piękniejszych utworów poetycznych. Co tydzień zadanie szkolne (w 1. półroczu wyłącznie dyktaty, w 2-giem na przemian ćwiczenia ortogr. i wypracowania stylistyczne).

Język niemiecki. 6 godzin tygodniowo. Czytano i tłómaczono z Wypisów Dr. Germana wszystkie (40) rozdziały, przyczem też ćwiczono uczniów (na podstawie wziętego materyału) w rozmówkach. Z gramatyki wzięto zawarty w Wypisach materyał. —

Ćwiczenia ortograficzne i extemporalia po 4 na miesiąc w I. i II. półroczu.

Geografia. 3 godziny tygodniowo. Pojęcia wstępne z geografii fizycznej i matematycznej, o ile do zrozumienia i oryentowania się na mapie uczniom są potrzebne. Oro- i hydrograficzny pogląd na części świata i pojedyńcze państwa. Według książki Benoniego i Tatomira, wydanie 4.

Arytmetyka. 4 godziny tygodniowo. Układ liczbowy. Cztery działania liczbami całkowitemi i dziesiętnemi, mianowanemi i niemianowanemi. Najważniejsze ułatwienia rachunkowe. Podzielność liczb, wynajdywanie najmniejszej wspólnej wielokrotnej i największej wspólnej miary, ułamki zwyczajne, ułamki dziesiętne, rachunek liczbami wielorakiemi. Co miesiąc zadanie szkolne. Arytmetyka dla I. i II. klasy Dr. Zajączkowskiego.

Historya naturalna. 3 godziny tygodniowo. W I. półroczu: Zwierzęta kręgowe, a mianowicie ssaki, ptaki, gady i płazy. W II. półroczu ryby, zwierzęta bezkręgowe, a mianowicie: owady, oraz najważniejsze i najwięcej znane zwierzęta z reszty gromad. Podręcznik: Dr. Nowickiego Zoologia dla klas niższych, wydanie szóste.

Rysunki odręczne. 4 godziny tygodniowo. Na podstawie nauki poglądowej o płaskich utworach geometrycznych, rysowano z wolnej ręki te utwory i ornamenta geometryczne prosto- i krzywolinijne. Główne zasady stereometryi i poznanie brył geometrycznych sposobem poglądowym.

Kaligrafia. 2 godziny tygodniowo. Pismo zwyczajne polskie i niemieckie według wzorów Greinera.

II. KLASA.

Gospodarz: LEWICKI.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Historya starego testamentu z uwzględnieniem chronologii i geografii według książki ks. Dąbrowskiego. Religia ruska. Istorya biblijna, staryj zawit, według ks. Tyca, tłómaczył J. W.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Powtórzenie i uzupełnienie nauki o głosowni i deklinacyi; rzecz o konjugacyi i o zdaniu na podstawie gramatyki Dr. Małeckiego. Czytanie, objaśnianie, opowiadanie i deklamacye. Wypisy tom II. Co miesiąc 3 zadania naprzemian, domowe i szkolne.

Język niemiecki. 6 godzin tygodniowo. Przerobiono 40 grup, zawartych w „ćwiczeniach niemieckich“ dla drugiej klasy szkół średnich Dr. L. Germana i K. Petelenza, oraz część gramatyczną, tam umieszczoną w porządku, wskazanym liczbami paragrafów pod tytułami grup. Co miesiąc 4 zadania piśmienne, przeważnie szkolne.

Geografia. Tygodniowo 2 godziny. Szczegółowa geografia Azyi i Afryki. Z Europy: półwyspy bałkański, apeniński i pirenejski wedle książki Baranowskiego i Dziedzickiego.

Historya. 2 godziny tygodniowo. Przegląd ważniejszych wypadków z historyi starożytnej, na podstawie historyi Weltera w tłómaczeniu Z. Sawczyńskiego.

Arytmetyka. 3 godziny tygodniowo. Austryackie miary, wagi i monety; skrócone mnożenie i dzielenie ułamków dziesiętnych; stosunki i proporcye; reguła trzech prosta i złożona; rachunek procentu prostego i jego zastósowanie do rachunków kupieckich; rachunek terminu średniego, reguła łańcuchowa, reguła podziału, rachunek mięszaniny. Według książki jak w klasie I. Co miesiąc zadanie szkolne.

Historya naturalna. Tygodniowo 3 godziny. W I. półroczu: Mineralogia. Przegląd i opisanie najważniejszych minerałów i skał. Podręcznik: Mineralogia Łomnickiego dla klas niższych. W II. półroczu: Botanika. Przegląd i opisanie najwięcej znanych i najważniejszych roślin skrytokwiatowych i jawnokwiatowych. Podręcznik: Dr. Józefa Rostafińskiego Botanika dla klas niższych. Wydanie drugie.

Geometrya i rysunki geometryczne. 3 godziny tygodniowo. Przedmiot z I. klasy o liniach, kątach i figurach płaskich powtórzono. Wzięto naukę o przystawaniu trójkątów i równoległoboków, naukę o wielokątach i o kole. O stosunku i proporcyonalności odcinków, podobieństwo trójkątów. Przy rysunkach zapoznano uczniów z właściwościami przyborów rysunkowych i ze sposobem ich użycia. Rysowano pojedyncze linie proste, figury płaskie, łatwe zadania konstrukcyjne i ornamenta geometryczne.

Rysunki odręczne. 4 godziny tygodniowo. Ćwiczenia w rysowaniu ornamentów płaskich podług szkoły elementarnej Herdtlego; nauka perspektywy z użyciem odpowiednich przyrządów, wyjaśniających główne prawidła tej nauki i zastósowanie tych prawideł do rysowania prostszych brył z natury. Zasady cieniowania. Ćwiczenia w rysunku z pamięci.

III. KLASA.

Gospodarz: WOLIŃSKI.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Historya życia Chrystusa i historya apostolska z uwzględnieniem biblijnej geografii i chronologii, według książki ks. T. Dąbrowskiego. Religia ruska. Istorya biblijna, nowyj zawit, według książki ks. Tyca, tłómaczył J. W.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Nieodmienne części mowy, składnia zgody, rządu, analiza zdania złożonego, pisownia, interpunkcya. Z Wypisów tom III. przeczytano, opowiadano i rozbierano najważniejsze ustępy, a niektórych uczono się na pamięć. Również wygłaszano kilkanaście ustępów poetyckich. Co miesiąc jedno zadanie domowe, jedno szkolne.

Język niemiecki. 5 godzin tygodniowo. Czytano, tłómaczono i opowiadano po niemiecku wzory polskie i niemieckie z Ćwiczeń dla trzeciej klasy Dr. L. Germana i K. Petelenza. Z gramatyki (Petelenza) powtórzono deklinacyę z szczególnem uwzględnie-

niem odmiany imion własnych i konjugacyę z szczególnem uwzględnieniem form złożonych. Wzięto też składnię zgody i o rodzajach zdań. Co miesiąc jedno zadanie domowe, dwa szkolne.

Język francuski. 4 godziny tygodniowo. Czytano i tłómaczono z książki do nauki języka francuskiego przez Amborskiego, część I., 1893. Na podstawie przerobionych powiastek i opisów ćwiczono uczniów w rozmówkach. Niektórych ustępów uczono się na pamięć. Z gramatyki wzięto materyał wskazany liczbami paragrafów przy dotyczącej lekcyi. W pierwszem półroczu po 4 dyktaty na miesiąc; w drugiem po 4 zadania szkolne, naprzemian dyktaty, extemporalia i ćwiczenia z pamięci.

Geografia. Tygodniowo 2 godziny. Szczegółowa geografia Francyi, Szwajcaryi, Niemiec, Belgii, Holandyi, Danii, Anglii, Szwecyi, Rosyi, tudzież geografii Ameryki, Australii według książki Baranowskiego i Dziedzickiego.

Historya. Tygodniowo 2 godziny. Dzieje średnich wieków, według książki Weltera, tłómaczenie Z. Sawczyńskiego.

Arytmetyka. 3 godziny tygodniowo. Rachunek ułamkami peryodycznymi i liczbami niezupełnemi. Działania liczbami ogólnemi: podnoszenie do kwadratu i sześcianu, i oznaczenie drugiego i trzeciego pierwiastka liczb szczególnych. Ćwiczenia w rozwiązywaniu zagadnień z życia praktycznego w celu powtórzenia materyału arytmetycznego z klas niższych. Rachunek procentu składanego. Podręcznik Dr. Zajączkowskiego dla klasy III. i IV. Co miesiąc zadanie szkolne.

Fizyka. 3 godziny tygodniowo. Ogólne i szczególne własności ciał, ciepło, magnetyzm, elektryczność i akustyka według książki: Nauka fizyki, podręcznik dla niższych gimn. i szkół realnych J. Soleskiego wyd. I.

Geometrya i rysunki geometryczne. Tygodniowo 2 godziny. Obliczanie powierzchni figur płaskich, prostolinijnych. Przekształcanie figur prostolinijnych. Obwód i powierzchnia koła. Własności elipsy i paraboli, konstrukcye tych linii i stycznych do nich. Rysowano przekształcanie figur i ornamenta geometryczne nakładano farbami.

Rysunki odręczne. Powtórzono główne zasady perspektywy na podstawie rysunku z modeli drewnianych seryi II-giej. Uczono cieniowania kredką, oraz nakładania tuszem, przyczem posługiwano się także modelami seryi III-ciej. Rysowano ornamenta greckie podług wzorów ściennych Steigla, wzorów na tablicy szkolnej, tudzież wzorków kartkowych Petriny i Hanselmanna i nakładano takowe kolorami, na podstawie poprzednio odbytych studyów nad własnościami używanych barw. W obydwu półroczach wykonywano ćwiczenia z pamięci z zakresu ornamentyki i perspektywy.

IV. KLASA.

Gospodarz: BITTNER.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Objaśnienie ważniejszych obrzędów kościelnych z uwzględnieniem ich powodów i czasów zaprowa-

dzenia, podług książki ks. Jachimowskiego. Religia ruska. Liturhika cerkwy gr.-kat., według książki ks. A. Torońskiego.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Gramatyka Dr. Małeckiego. Składnia rządu; nauka o okresach, szyku wyrazów i o wierszowaniu. Z wypisów przeczytano tom IV., a kilkanaście ustępów opowiadano, rozbierano i uczono się na pamięć. Z działu poezyi wygłaszano kilka większych ustępów. Co miesiąc jedno zadanie domowe, jedno szkolne.

Język niemiecki. 5 godzin tygodniowo. Gram. Dr. Petelenza. Nauka o składni zgody i rządu; o zdaniach skróconych; o mowie prostej i ubocznej; o użyciu czasów i trybów. Wypisy Dr. Germana dla klasy IV. Czytanie, opowiadanie i t. d. jak w klasie III. Co miesiąc jedno zadanie domowe, dwa szkolne.

Język francuski. 4 godziny tygodniowo. Czytano i tłómaczono z książki do nauki języka francuskiego przez Amborskiego, część I. 1893. Na podstawie przerobionych powiastek i opisów ćwiczono uczniów w rozmówkach. Niektórych ustępów uczono się na pamięć. Z gramatyki wzięto materyał wskazany liczbami paragrafów przy dotyczącej lekcyi. W pierwszem półroczu po 4 dyktaty na miesiąc; w drugiem po 4 zadania szkolne, naprzemian dyktaty, extemporalia i ćwiczenia z pamięci.

Geografia. Tygodniowo 2 godziny. Szczegółowa geografia austryacko-węgierskiej monarchii, według książki Dr. Szaraniewicza.

Historya. Tygodniowo 2 godziny. Dzieje nowożytne według Weltera, w tłómaczeniu Z. Sawczyńskiego.

Matematyka. 5 godzin tygodniowo. Algebra: Wstęp, pojęcie różnych działań rachunkowych i rozmaitych ilości, cztery działania główne, podzielność liczb, ułamki. Stosunki i proporcye, zastósowanie proporcyi do rachunków kupieckich, reguła podziału, łańcuchowa i mieszaniny. Znamiona ułamków zwyczajnych a dziesiętnych i odwrotnie. Działania ułamkami dziesiętnymi. Podręcznik: Dr. Placyd Dziwiński. Geometrya: Planimetrya. Pojęcia wstępne o liniach, kątach, pary kątów, trójkątach i ich przystawaniu, o czworokątach, wielokątach, proporcyonalny podział linii, podobieństwo trójkątów, nauka o kole, twierdzenia polegające na podobieństwie trójkątów. Podręcznik: Mocnik-Stanecki. Geometrya dla klas wyższych. 5 zadań szkolnych.

Fizyka. 2 godziny tygodniowo. Mechanika, hydro- i aerostatyka, akustyka i światło, jakoteż najgłówniejsze zasady astronomii według książki jak w klasie III.

Chemia. 4 godziny tygodniowo. Początki chemii nieorganicznej na podstawie zarysu chemii ogólnej Roscoe'go, opracowanej przez Nawratila i Sokołowskiego, z szczególnem uwzględnieniem najpospolitszych połączeń a opuszczeniem mniej ważnych.

Geometrya i rysunki geometryczne. 2 godziny tygodniowo. Nauka o wzajemnem położeniu prostych i płaszczyzn w przestrzeni. Główne własności graniastosłupa, ostrosłupa, walca, stożka i kuli, obliczanie powierzchni i objętości brył. Główne wiadomości o rzutach punktu i linij prostych. Materyał rysunku stanowiły konstrukcye elipsy i paraboli wraz z konstrukcyą stycznych, przed-

stawianie brył geometrycznych w rzucie pionowym i poziomym podług modeli.

Rysunki odręczne. Rysowano naczynia greckie (amfora, krater, hidria, czarka) podług modeli, oraz niektóre członki architektoniczne. Rysunki z modelu wykonywano kredką i tuszem, dążąc szczególnie do opanowania techniki pędzla. Ćwiczenia ornamentalne odbywano w części na modelach seryi IV-tej, w części na wzorach Storcha, Kolba, Theiricha, Hanselmanna. W drugiem półroczu wykonywano rysunki z pamięci z zakresu ornamentyki i form architektonicznych.

V. KLASA.

Gospodarz: BĄCZALSKI.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Półr. I. Źródła wiary katolickiej i nauki obyczajów w historycznem przedstawieniu. Półr. II. Szczegółowa katolicka nauka wiary. Książka Dr. Ant. Wapplera, tłóm. Jędrzej Świsterski. Religia ruska. Uczebnyk kat. wiry, według A. Wapplera, Dr. J. Pełesz.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Poznanie (na podstawie Wypisów) tropów i figur, rozmaitych rodzajów stylu i najważniejszych gatunków prozy i poezyi. Lektura dotyczących ustępów umieszczonych w Wypisach. Wiadomości histor.-literackie o odnośnych pisarzach. Co 3 tygodnie naprzemian domowe i szkolne zadanie.

Język niemiecki. 5 godzin tygodniowo. Wypisy Petelenz-Werner dla klasy V. Czytanie prozaicznych i poetycznych utworów z objaśnieniem i opowiadaniem treści. Ćwiczenia w rozmowie i tłómaczeniu z języka polskiego na niemiecki. Deklamacye. Co 3 tygodnie domowe, co miesiąc szkolne zadanie.

Geografia. 1 godzina tygodniowo. Geografia Azyi, Afryki i państw południowej Europy z uwzględnieniem stosunków handlowych i przemysłowych, podług książki Baranowskiego i Dziedzickiego.

Historya. 3 godziny tygodniowo. Historya starożytna według książki Dra Zakrzewskiego.

Matematyka. 5 godzin tygodniowo. Algebra: Stosunki, proporcye. Zastósowanie proporcyj do rachunków kupieckich, reguła spółki, łańcuchowa i mieszaniny. Równania oznaczone I-go stopnia o jednej i więcej niewiadomych. Potęgowanie, pierwiastkowanie, logarytmowanie. Podręcznik: Dr. Dziwiński Placyd. Algebra. Geometrya: Pojęcia wstępne, o liniach i kątach, pary kątów, o trójkątach i ich przystawaniu, o czworobokach, wielokątach i o kole; proporcyonalny podział linii i podobieństwo figur, nauka o powierzchniach figur, wreszcie goniometrya. Podręcznik Mocnik-Stanecki. Geometrya dla klas wyższych. Co 14 dni ćwiczenie szkolne.

Historya naturalna. Tygodniowo 3 godziny. Główne zasady anatomii i fizyologii człowieka; systematyka zwierząt kręgowych i najważniejszych gromad zwierząt bezkręgowych na podstawie zasad anatomicznych i morfologicznych. Podręcznik: Dr. J. Petelenz. Zoologia dla klas wyższych szkół średnich.

Chemia. 3 godziny tygodniowo. W półr. I. Wiadomości wstępne, mianowicie o atomach, drobinach, połączeniach chemicznych; podział pierwiastków na metaloidy i metale. Nauka o metaloidach. W półr. II. Dalszy ciąg nauki o metaloidach; o własnościach fizycznych i chemicznych metalów w ogóle; metale: gromady potasowców, wapniowców, glinowców. Podręcznik Dr. Ernesta Bandrowskiego.

Geometrya wykreślna. 3 godziny tygodniowo. Pojęcia wstępne. Rzuty na jedną płaszczyznę rzutową. O rzutach punktu, linii prostej, o śladach linii i płaszczyzn na dwie płaszczyzny rzutowe. Zagadnienia dotyczące stosunków, zachodzących między punktami, liniami i płaszczyznami. Rozszerzenie nauki na trzy płaszczyzny rzutowe. Nauka o obrotach i rozwiązanie zagadnień na obrotach polegających. Transformacya płaszczyzn rzutowych. Książka: Dr. Mieczysława Łazarskiego Geometrya wykreślna.

Rysunki odręczne. Rysunek głowy ludzkiej poprzedzony nauką o budowie czaszki. Następnie odbywano ćwiczenia na podstawie dużych kartonów rysowanych wobec uczniów przez nauczyciela. W dalszym ciągu wyjaśniano najważniejsze mięśnie twarzy i szyi, poczem uczniowie przystąpili do rysunku głów z modeli podług medalionów, a następnie w miarę zdolności podług masek i biustów okrągłych. — Materyałem do ćwiczeń z pamięci były ornamenta płaskie, naczynia, formy architektoniczne, a u najzdolniejszych uczniów głowy ludzkie z profilu.

VI. KLASA.

Gospodarz: REMBACZ.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Etyka katolicka podług książki Martina, tłómaczył ks. Solecki. Religia ruska. Etyka katolicka podług książki Wapplera, tłómaczył ks. Piórko.

Język polski. 3 godziny tygodniowo. Czytano, objaśniano i opowiadano wyimki z utworów pisarzy epoki klasycznej t. j. okresu I—VI. według Wypisów dla klas wyższych, część I. Oprócz tego wzięto zawarte w tej książce poglądy literacko-historyczne na pojedyńcze okresy, wraz z życiorysami celniejszych pisarzy. Co półrocze 5 zadań domowych i dwa szkolne.

Język niemiecki. 4 godziny tygodniowo. Wypisy Dr. Petelenza-Wernera dla klasy VII. Czytanie i objaśnianie formy i treści utworów prozaicznych i poetycznych: Według Gräsera Schulausgaben deutscher Classiker przerobiono w całości Göthego Dichtung und Wahrheit i Lessinga Minna von Barnhelm. Ćwiczenia w tłómaczeniu z języka polskiego na niemiecki. Co półrocza 7 zadań domowych a 5 szkolnych.

Geografia. 1 godzina tygodniowo. Dokładniejszy opis krajów europejskich z wyjątkiem monarchii austro-węgierskiej i państw południowej Europy, jakoteż geografia Australii.

Historya. 3 godziny tygodniowo. Historya wieków średnich na podstawie Gindelego tomu II., tłóm. Markiewicza z szczególnem uwzględnieniem historyi austryackiej i polskiej.

Matematyka. 5 godzin tygodniowo. Z algebry: Powtórzenie logarytmów. Zrównanie pierwszego i drugiego stopnia, jakoteż te zrównania wyższego stopnia, które na zrównania drugiego stopnia sprowadzić można; ułamki ciągłe, postępy arytmetyczne i geometryczne z zastósowaniem do rachunku procentu składanego i renty; połączenia. Z geometryi: Trygonometrya płaska i stereometrya. Co 14 dni zadanie szkolne. Podręcznik jak w klasie V.

Fizyka. 4 godziny tygodniowo. Ogólne własności ciał. Mechanika ciał stałych, ciekłych i lotnych, oraz nauka o ruchu falowym i akustyka. Podręcznik: Fizyka Soleskiego dla wyższych klas gimn. i szkół realnych. Wyd. I.

Historya naturalna. Tygodniowo 2 godziny. Anatomia, morfologia i fizyologia roślin. Najważniejsze systemata w porównaniu z układem naturalnym. Przegląd najważniejszych rodzin. Podręcznik: Dr. Józefa Rostafińskiego Botanika szkolna dla klas wyższych.

Chemia. 2 godziny tygodniowo. Metale ciężkie, ich otrzymanie i zastósowanie. Podręcznik Dr. Ernesta Bandrowskiego. Z chemii organicznej: wiadomości wstępne, związki jedno atomowe. Podręcznik Roscoe'go, tłóm. Nawratil i Sokolowski.

Geometrya wykreślna. 3 godziny tygodniowo. Bryły graniaste; ostrosłupy, graniastosłupy i bryły umiarowe. Płaskie przekroje tych brył, ich przenikanie się i cienie. O liniach krzywych 2-go rzędu. Powierzchnie rozwijalne; stożki i walce. Płaszczyzny styczne, przekroje, siatki, przenikanie się i cienie tych powierzchni. Powierzchnie obrotowe, ich płaszczyzny styczne, przekroje i cienie. Podręcznik: Zasady geometryi wykreślnej Dr. Mieczysława Łazarskiego.

Rysunki odręczne. Obok rysunku medalionów, biustów, masek i trudnych ornamentów rysowano także przy końcu roku kostyumy starożytnych greków i rzymian, podług znanego dzieła Hosenrotha. Przy tej sposobności wykładano uczniom w przystępny sposób znaczenie charakterystyki w rysunku typów. Ornamenta i głowy były przedmiotem ćwiczeń w rysunku z pamięci.

VII. KLASA.

Gospodarz: SEIDLER.

Religia. 2 godziny tygodniowo. Przegląd historyi kościelnej według książki Robitscha w tłóm. Jachimowskiego. Religia ruska. Istorya kat. cerkwy, według książki K. Dörflera tłóm. i uzup. A. Stefanowicz.

Język polski. Czytano i objaśniano wyimki z utworów pisarzy epoki narodowej (t. j. okresu VII. i VIII. według Wypisów dla klas wyższych, część II.) z uzupełnieniem celniejszych utworów lekturą domową. Zadań 8. (5 domow. 3. szkoln.)

Język niemiecki. 4 godziny tygodniowo. Czytanie i objaśnianie form i treści utworów poetycznych i prozaicznych, mianowicie: Göthego „Hermann und Dorothea“ i „Iphigenie auf Tauris“, i Schillera „Wilhelm Tell“, Jungfrau von Orleans i die Glocke. Poglądy biograficzne i literacko-historyczne na klasyków niemieckich przeszłego stulecia i na pisarzów austryackich aż do najnowszych

czasów. Ćwiczenia w tłómaczeniu z polskiego na język niemiecki. Zadań 9. (5 szkoln. a 4 domow.)

Geografia. 1 godzina tygodniowo. Ameryka podług książki Baranowskiego i Dziedzickiego i geografia austryacko-węgierskiej monarchii według książki J. Szaraniewicza.

Historya. 3 godziny tygodniowo. Historya nowożytna od odkrycia Ameryki z uwzględnieniem dziejów monarchii austryackiej i historyi polskiej. Podręcznik: A. Gindelego, tłóm. Markiewicza, tom III.

Matematyka. 5 godzin tygodniowo. Algebra: Szeregi złożone. Wzór Newtona dla całkowitych i dodatnych wykładników, rachunek prawdopodobieństwa z zastosowaniem do rachunków ubezpieczeń, kapitałów i rent. Ilości kierunkowe z szczególnem uwzględnieniem ilości urojonych. Wzór Moivr'a. Geometrya: Zastosowanie analizy do rozwiązywania zagadnień geometrycznych; analityczna geometrya płaska; trygonometrya sferyczna. W drugiem półr. powtórzono naukę z klasy VI. i VII. Co 15 dni zadanie szkolne. Podręczniki: jak w klasie V.

Fizyka. 4 godziny tygodniowo. Ruch falowy, akustyka, optyka, światło, ciepło promieniste, elektryczność, magnetyzm. Główne wiadomości z geografii fizycznej, meteorologii i astronomii. Podręcznik: jak w klasie VI.

Historya naturalna. 3 godziny tygodniowo. W 1. półr. Mineralogia, krystalografia, pogląd na najważniejsze minerały według ich własności fizycznych i chemicznych, oraz zastósowania ich w życiu praktycznem. W II. półr. Geologia i geognozya. Fizyczne i chemiczne zmiany skorupy ziemskiej, opisanie najważniejszych skał i budowy ziemi. Krótki pogląd na okresy geologiczne i formacye z uwzględnieniem skamielin i porównaniem ich z roślinami i zwierzętami teraźniejszemi. Podręcznik: Mineralogia i Geologia Łomnickiego.

Chemia. 2 godziny tygodniowo. Dalszy ciąg chemii organicznej, alkohole i kwasy, dwu-, trój-, cztero- i sześciowartościowe węglowodany, połączenia sinowe, związki aromatyczne. W drugiem półroczu powtórzenie przedmiotu z klasy V. i VI. Podręcznik jak w klasie VI.

Geometrya wykreślna. 3 godziny tygodniowo. Uzupełnienie nauki o powierzchniach obrotowych. Cienie tych powierzchni. Perspektywa wolna. W toku nauki zwracano uwagę na podobieństwa i różnice w rozwiązywaniu tych samych zagadnień w rzutach prostokątnych i perspektywie. Rysowano dotyczące konstrukcye geometryczne. Książka: Zasady geometryi wykreślnej Dr. Mieczysława Łazarskiego.

Rysunki odręczne. (Trzeci stopień nauki) 4 godziny tygodniowo. Rysowano we wielkich rozmiarach sposobem kartonowym trudniejsze popiersia z antyków; tudzież kostyumy starożytnych greków i rzymian. Zaznajamiano uczniów z szkicowaniem, poddając im oprócz modeli gipsowych także widoczki.

Przedmioty nadobowiązkowe.

1. Historya kraju rodzinnego w klasie III., IV., VI. i VII. po 1 godzinie tygodniowo. W klasie III. wzięto sposobem biograficznym od najdawniejszych czasów do roku 1492., w klasie IV. tak samo od r. 1492. do najnowszych czasów. — W klasie VI. na podstawie podręcznika: „Zarys historyi Polski i krajów ruskich z nią połączonych Dr. A. Lewickiego“ wzięto od najdawniejszych czasów do r. 1492. w klasie VII. tak samo od r. 1492. do najnowszych czasów.
2. Język ruski w dwu oddziałach po 2 godziny tygodniowo. W oddziele I. czytano z Wypisów Romańczuka wzory prozaiczne i poetyckie, z których niektóre wygłaszano na pamięć. Z gramatyki wzięto deklinacye imion. W oddziele II. czytano i objaśniano z Chrestomatyi Ogonowskiego celniejsze ustępy najważniejszych pisarzy X., XI. i XII. w. — przyczem wzięto też biografie dotyczących autorów. W obu oddziałach dano po 10 zadań piśmiennych (6 dom., 4 szkol.)
3. Język francuski w dwóch oddziałach po 2 godziny tygodniowo. Czytano i tłómaczono z książki do nauki języka francuskiego przez Amborskiego, część I. 1893. Rozmawiano na temat przerobionych ustępów. Z części gramatycznej wzięto materyał wskazany liczbami paragrafów przy dotyczącej lekcyi. Ćwiczenia ortograficzne.
4. Nauka spiewu w dwu oddziałach po 2 godziny tygodniowo. W I. oddziele uczono teoryi muzyki i śpiewano na trzy głosy, w II. oddziele śpiewano pieśni kościelne i świeckie na cztery głosy.
5. Nauka gimnastyki w sześciu oddziałach po 1 godzinie tygodniowo. W niższych klasach wykonywano ćwiczenia wolne i łatwiejsze ćwiczenia na przyrządach, w wyższych klasach ćwiczenia wolne i trudniejsze na przyrządach.

Temata do wypracowań piśmiennych.

A. Z języka polskiego

V. KLASA.

1. Podanie o królowej Wandzie. Według poematu Wężyka: „Okolice Krakowa.“
2. Rymwid w Grażynie.
3. Bitwa pod Maratonem. Opis.
4. Przedwstępna historya do Pana Tadeusza.
5. Opis jesieni.
6. Tarcza Achillesa. Opis.
7. Ręka człowieka i jej znaczenie.
8. Podróż na około ziemi w pobliżu 50-tego równoleżnika półn. szer.
9. Ucieczka Mickiewicza i Lenora Bürgera.
10. Losy Haliny w Brodzińskiego Wiesławie.
11. Gerwazy i jego działalność w poemacie: „Pan Tadeusz.“

12. Zwierzęta w usługach człowieka.
13. Opis domu rzymskiego.
14. Przyroda w poemacie: „Pan Tadeusz.“

VI. KLASA.

1. Rozbiór Kochanowskiego „Trenów.“
2. Drzewo i kruszec. Porównanie.
3. Przyjemności życia wiejskiego (na podstawie ustępów z Reja i Zbylitowskiego).
4. Osnowa i układ dramatu Kochanowskiego: „Odprawa posłów.“
5. Żelazo i złoto.
6. Teatr starogrecki.
7. Halszka z Ostroga. Według Górnickiego.
8. O rozmaitych porównaniach życia ludzkiego (4 pory roku. — rzeka — żegluga — sen i t. p.)
9. Wpływ człowieka na świat roślinny i zwierzęcy.
10. Staszic i Kołłątaj.
11. Jakie obrazy kreśli Trembecki w Zofiówce?
12. Historyczna podstawa Felińskiego Barbary Radziwiłłówny.
13. Rozmaite sposoby porozumiewania się między ludźmi.
14. Oko i ucho.

VII. KLASA.

1. Farys i oda do młodości. Porównanie pod względem idei.
2. Witold w poezyi i w dziejach.
3. Rzeczywista podstawa Maryi Malczewskiego.
4. Jak sobie pościelisz, tak się wyspisz. Rozprawa.
5. Znaczenie mineralogii jako nauki i w zastosowaniu.
6. O ile możliwe jest przewidywanie przyszłości?
7. Strzał Tella i rzut Polela.
8. Rozwój literatury powieściowej w Polsce.
9. Wartość zdrowia.

B. Temata niemieckie.

V. KLASA.

1. Die Heimkehr des Vaters. Gedrängter Inhalt.
2. Siegfrieds Tod.
3. Die Glücklichen. Inhalt.
4. Das Birkenreis. Gedrängter Inhalt.
5. Der Zauberlehrling. Inhalt.
6. Die dorische und jonische Säulenordnung. Nach der Lectüre. (Durch eine Zeichnung in Schreibheft zu veranschaulichen).
7. Das Orakel zu Delphi.
8. Der Eisgang. Übersetzung.
9. Homer und seine Gedichte. Nach dem Lesebuche.
10. Welche Hindernisse hatte Möros auf seiner Rückreise zu überwinden? (Nach Schiller's Bürgschaft).
11. Die Unterwelt.

12. Der Nil und der Euphrat.
13. Die Rache des Redlichen.
14. Kodrus' Tod.
15. Die Zwergenhochzeit. Nach Göthe's Hochzeitlied.
16. Wie wird die Entdeckung der Mörder in Schiller's Kranichen des Ibykus herbeigeführt?
17. Die Gründung Roms.
18. Unsere Beleuchtungsmittel. Eine Erörterung.
19. Die Luftspiegelungen. Übersetzung.
20. König Laurin. Aus der deutschen Heldensage.

VI. KLASA.

1. Die Ursachen des Verfalls des weströmischen Reiches.
2. Uhlands „Glück von Edenhall" und Heines „Belsazar" eine Vergleichung.
3. Otto III. in Gnesen.
4. Siegfrieds Ritt auf dem Schlosshofe zu Worms.
5. Deutschlands Lob von Walther von der Vogelweide. Inhaltsangabe und Gedankengang.
6. Das Ritterwesen auf Grund des besprochenen gleichnamigen Lesestückes von Gustav Freytag.
7. Inhaltsangabe und Deutung des in der Classe erläuterten Gedichtes: „Gesang der Geister über den Wassern" von Göthe.
8. Wie bemächtigten sich die Major Domus des alten fränkischen Thrones?
9. Der 1. Kreuzzug.
10. Vergleichet Göthes „Erlkönig" mit Herders „Erlkönigs Tochter".
11. Das Zeitalter der Reformation nach der Schullectüre.
12. Das Göttliche von Göthe. Inhaltsangabe und Gedankengang.
13. Leben und Sitten der Soldaten im 30-jährigen Kriege nach dem besprochenen gleichnamigen Lesestücke, von Freytag.
14. Klopfstocks Fahrt auf dem Zürchersee. Auf Grund der gelesenen Ode: „Der Zürchersee."
15. Inhaltsangabe des III. Aufzuges „Minna von Barnhelm."
16. Freie Übersetzungen aus dem Polnischen ins Deutsche.

VII. KLASA.

1. Die Werkstätte eines Glockengiessers.
2. Die Eigenschaften des Wirtes im 1. Gesange „Hermann u. Dorothea."
3. Die Exposition in Göthes „Iphigenie auf Tauris."
4. Zeichnet ein Gemälde der französischen Revolution nach den einzelnen Zügen aus Schillers „Glocke."
5. Gebet den Inhalt des IV. Gesanges Hermann und Dorothea in kurzer Rede und Gegenrede dar.
6. Schillers Leben und Wirken bis zu seiner Verbindung mit Göthe. Nach dem vorgenommenen Lehrstoffe.
7. Welche Lebensbilder führt uns Schiller in dem Liede von der Glocke vor?
8. Göthes italienische Reise und ihr Gewinn. Nach dem vorgenommenen Lehrstoffe.
9. Freie Übersetzungen aus dem Polnischen ins Deutsche.

ŚRODKI NAUKOWE.

A. Biblioteka.

Zawiadowca: ks. JAN EISELT.

I. Biblioteka nauczycieli:

Z dniem 1. lipca 1893. liczyła dzieł 1050 w 1188 tomach.
W bieżącym roku szkolnym przybyło dzieł 36 w 52 „
Ogólny zatem stan biblioteki nauczycielskiej
z dniem 30. czerwca 1894. . . . dzieł 1086 w 1240 tomach.
nadto pozostało 85 zeszytów czasopism i dzieł wychodzących częściowo.

a) Z dzieł nowych otrzymała biblioteka w darze 1. Od Wys. c. k. Ministeryum W. O. Josef Ressel Denkschrift herausgegeben vom Comité für die Centenarfeier. Wien. 1893. — 2. Od Wys. c. k. Rady szk.: sprawozdanie o stanie szkół średnich galicyjskich w r. sz. 1892/3. Żywot ś. Jozafata Kuncewicza opowiadany według dzieła O. Alfonsa Guepin z przedmową ks. Kalinki. Konferencye duchowne przez ks. Zygm. Felińskiego 2 tomy. — 3. Od Wys. Wydziału krajowego: Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych t. XIII. z. 3. — 4. Od Wys. c. k. Akademii Umiejętności w Krakowie wyszłe w tym czasie dzieła i sprawozdanie w liczbie 16 tomów. — 5. Od Świetnej Redakcyi Przeglądu polskiego toż pismo. — 6. Od WW. J. Soleskiego i Juliusza Fąfary Arytmetykę na 1 i 2 klasę szkół średnich. — 7. W. Fr. Próchnickiego: Wzory poezyi i prozy do użytku szkół średnich. — 8. Od W. Dr. F. Willomitzera: Deutsche Grammatik für Österreichische Mittelschulen 6 Auflage.

b) Z dzieł zakupionych w bieżącym roku zasługują na wzmiankę: Dzieła Mickiewicza wydał Dr. Henryk Bigeleisen 4 tomy. Dr. Ernest Bandrowski: Wykład Chemii ogólnej. Stanisław Tarnowski: Szujskiego młodość. Istoria literatury ruskoi napysaw Omelan Ogonowski czast III wydył 2. Geschichte der französischen Literatur im XVIII Jahrhunderte von Ferdinand Lotheisen 4 Bände. Deutscher Wortschatz bearbeitet von A. Schlessing 2. Auflage. Deutsche Poetik von Werner Hahn. Nouvelle Gramaire francaise par M. Noel et M. Chapsal. Exercics par M. Noel et M Chapsal wyd. 18 c. Histoire de la literature francais par D. Nisard t. 1—4. Le vers francais ancien et moderne par M. Adolphe Tobler.

c) Nabyto dalsze ciągi dzieł: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild do 206 zeszytu włącznie. — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego do 147 zeszytu. — Wielka encyklopedya illustrowana Warszawska do 81 zeszytu.

d) Prenumerowano następujące czasopisma: Biblioteka Warszawska. — Kwartalnik historyczny. — Museum. — Przewodnik naukowy i literacki. — Przewodnik pedagogiczny. — Przewodnik gimnastyczny. — Przewodnik higieniczny. — Przewodnik bibliograficzny. — Berichte der deutschen chemischen Gesellschaft in Berlin. — Dr. Petermanns Mittheilungen. — Supplement zum Centralblatt für das gewerbliche Unterrichtswesen. — Zeitschrift des Vereins der deutschen Zeichenlehrer. — Zeitschrift für das Realschulwesen. — Zoria, pyśmo literaturno-naukowe.

II. Czytelnia uczniów polska, ruska i francuska.

Z dniem 1. lipca 1893. liczyła dzieł:

w języku polskim	667	w	1099	tomach.
„ „ ruskim	88	„	120	„
razem dzieł . . .	755	w	1219	tomach.
W roku szkolnym 1894. zakupiono dzieł .	76	„	91	„
Obecny stan czytelni wynosi dzieł .	831	w	1310	tomach.
Z tych w języku polskim dzieł . .	728	„	1114	„
„ „ ruskim „ . .	100	„	120	„
„ „ francuskim dzieł .	3	„	3	„

Z dzieł nabytych w bieżącym roku są celniejsze: Łukasza Górnickiego Dworzanin Polski. Mayne Reid. Wygnańcy w lesie. — Robinsohn Szwajcarski podług I. Stahla przełożył Jan Chęciński. — Po szkolnym roku. Powieść naukowa dla dzieci przez A. Castillona. — Arabella B. Buckley. Przez szkła czarodzieja. — Jana Chrysostoma Paska pamiętniki. — Tadeusz Kościuszko powieść historyczna w 3 tomach przez Izydora Poechego. — Doktor Muchołapski, fantastyczne przygody w świecie owadów przez Erazma Majewskiego. — Zygmunt Krasiński, Władysław Herman i jego dwór. — Mściciel, z opowiadań o królu Janie III. przez Karola Szajnochę. — Stefan Garczyński: wspomnienia z czasów wojny narodowej polskiej 1813 i sonety wojenne. — Franciszek Grillparzer: Matka rodu Dobratyńskich, tragedya w 5 aktach. — A. Genevraye Ulicznik, powieść uwieńczona przez Akademię francuską. — Skargi Jeremiego, Kornela Ujejskiego. — Szekspira Makbet w przekładzie J. Paszkowskiego. — Klonowicz. Ziemie Czerwonej Rusi. — Z dziedziny przyrodu i przemysłu. Poga-

danki z młodymi przyjaciółmi napisał M. Brzeziński. — W imię koleżaństwa, powieść dla młodego wieku przez Bron. Porawską. — Napoleon a Moscou et Pasage de la Beresina par M. L. General Comte de Segur. — Captivite, proces et morte de Louis XVI. par A. D. Lamartine. — Verne. Chateau de Carpathes. — Juryi Kenan. Sybir. — Hetman Mazepa, istoryczna powist, perekład z polskoho. — Ryszard Liwine Serdec, istoryczny roman Walter Skota. — Twory Wasylia Czajczenka t. I. Opowidania. — Homerowa Odysseia perewirszowaw Petro Bayda. — Dym, powist Iwana Turgeniewa. — Dzwinnok 1893. — Administracya Missyi katolickich przysyła i w tym roku bezpłatnie swe wydawnictwo, za co jej Dyrekcya na tem miejscu dzięki składa. — Czytelnia uczniów podzieloną była w tym roku na 3 oddziały, jeden dla uczniów 1. i 2. klasy, drugi dla uczniów dwu klas średnich, trzeci zaś dla uczniów trzech klas wyższych. Wymiana książek odbywała się raz w tygodniu, osobno dla każdego oddziału. Udział uczniów był znaczny. Przy wyborze książek udzielał zawiadowca biblioteki uczniom potrzebnych rad i wskazówek. Pewną część dzieł polskich należących do klasycznej literatury objął w zawiadowstwo profesor języka polskiego Edmund Bączalski w celu nadzorowania lektury uczniów.

Książek nowo nabytych nie wciągano tak długo do inwentarza i nie wypożyczano uczniom, dokąd nie sprawdzono, czy takowe treścią swoją nie wykraczają przeciw patryotyzmowi, religii, moralności, lub z innych względów są dla młodzieży nieodpowiedne.

Biblioteka niemiecka dla uczniów.

Zawiadowca: Prof. E. BĄCZALSKI.

Stan biblioteki wynosił według inwentarza sporządzonego w roku 1891 z końcem roku szk. 1893	171 num. w 399 część.
W ciągu roku szk. 1894 zakupiono nowych dzielek	15 „ „ 24 „
i dalsze zeszyty dzieła: „Die österreichische Monarchie in Wort und Bild“ do zeszytu 193	
Biblioteka niemiecka dla uczniów liczy więc obecnie	186 num. w 423 część.

Uczniowie wypożyczali książki raz w tygodniu; korzystało z biblioteki 96 uczniów (od kl. III. do VII.).

B. Gabinet fizykalny.

Zawiadowca: prof. KAROL GORECKI.

Gabinet fizykalny liczy przyrządów i narzędzi, zapisanych w 383 numerach inwentarza.

W r. 1894 zapłacono drugą połowę ceny za machinę pneumatyczną, kupioną w r. 1893.

C. Gabinet chemiczny.

Zawiadowca: prof. FR. MIAZGA.

Zakupiono w roku 1893/4: Biretki Geisslerowskie. Dzwon na postumencie do filtrowania. Parownicę z glinu. Aparat do oznaczenia alkaliów. Aparat do oznaczenia azotu w azotanach. Rurki destylacyjne Glińskiego.

D. Gabinet historyi naturalnej.

Zawiadowca: prof. KAROL BOROWICZKA.

Zakupiono w roku szkolnym 1893/4: 50 gatunków minerałów w 240 okazach w celu rozdania tychże podczas nauki pomiędzy uczniów.

E. Gabinet rysunków odręcznych.

Zawiadowca: naucz. BERNHARDT.

W roku 1893/4 zakupiono: 1) 37 gipsowych modeli ornamentalnych. 2) 16 medalionów. 3) 1 popiersie.

F. Gabinet geometryi wykreślnej.

Zawiadowca: prof. MICHAŁ REMBACZ.

W roku szkolnym 1893/4 nie było żadnego przybytku.

Fundusze na środki naukowe.

Dotacya gminy miasta Stanisławowa	1000	złr.	—	ct.
Z taks wstępnych wpłynęło	170	„	10	„
Z datków na środki naukowe	254	„	—	„
Z taks za duplikaty świadectw	5	„	—	„
Razem . .	1429	złr.	10	ct.

STATYSTYKA UCZNIÓW.

	W klasie							Razem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
1. Liczba uczniów.								
Z końcem roku szkolnego 1892/3	44	31	33	38	25	20	23	214
Z początkiem roku szkol. 1893/4	55	43	28	40	32	30	20	248
Podczas roku szkolnego wstąpiło	—	2	1	—	2	—	1	6
Przyjęto więc w ogóle . . .	55	45	29	40	34	30	21	254
Pomiędzy tymi:								
Nowo-przyjęci i to:								
Z promocyą do wyższej klasy .	44	4	2	2	2	4	1	59
Przeszli z gimnazyum z promocyą	—	2	1	2	—	—	—	5
„ „ bez promocyi	7	1	4	1	—	—	—	13
Repetenci	—	1	1	—	1	2	1	6
Ponownie przyjęci i to:								
Z promocyą do wyższej klasy .	—	33	20	31	30	20	17	151
Repetenci	4	4	1	4	1	4	2	20
Podczas roku szkolnego wystąpili	11	8	7	2	6	2	2	38
Liczba uczniów z końcem roku szkolnego 1893/4	44	37	22	38	28	28	19	216
Pomiędzy tymi:								
uczniów publicznych	43	35	22	36	28	27	19	210
„ prywatnych	1	2	—	2	—	1	—	6
2. Miejsce urodzenia.								
Stanisławów	15^1	14	7	13	11	5	3	68^1
Galicya oprócz Stanisławowa .	26	19^2	15	21^2	17	18^1	15	131^5
Bukowina	1	1	—	1	—	2	—	5
Szląsk	—	—	—	—	—	—	1	1
Austrya dolna	—	—	—	1	—	—	—	1
Węgry	—	—	—	—	—	1	—	1
Rumunia	1	—	—	—	—	—	—	1
Rosya	—	1	—	—	—	—	—	1
Prusy	—	—	—	—	—	1	—	1
Razem .	43^1	35^2	22	36^2	28	27^1	19	210^6
3. Język ojczysty.								
Polski	37^1	31^2	21	32^2	25	24^1	14	184^6
Ruski	4	4	1	4	3	2	5	23
Niemiecki	2	—	—	—	—	1	—	3
Razem .	43^1	35^2	22	36^2	28	27^1	19	210^6

	W klasie							Razem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
4. Wyznanie religijne.								
Rzymsko-katolickie	29	26^2	20	23	19	18^1	10	145^3
Grecko- „	5	4	1	4	3	2	5	24
Ormiańsko- „	—	—	—	2	1	1	—	4
Ewangielickie	3	—	—	—	1	—	—	4
Mojżeszowe	6^1	5	1	7^2	4	6	4	33^3
Razem	43^1	35^2	22	36^2	28	27^1	19	210^6

	I	II	III	IV	V	VI	VII	Razem
5. Wiek uczniów.								
11 lat	2	—	—	—	—	—	—	2
12 „	5^1	2^1	—	—	—	—	—	7^2
13 „	13	6^1	1	—	—	—	—	20^1
14 „	9	15	3	4^1	—	—	—	31^1
15 „	6	4	5	4	4	—	—	23
16 „	5	7	9	10	2	1	—	34
17 „	3	—	3	9^1	5	3^1	1	24^2
18 „	—	1	1	4	9	7	4	26
19 „	—	—	—	2	5	5	8	20
20 „	—	—	—	2	1	7	3	13
21 „	—	—	—	—	2	2	2	6
22 „	—	—	—	1	—	—	1	2
23 „	—	—	—	—	—	2	—	2
Razem	43^1	35^2	22	36^4	28	27^1	19	210^6

	I	II	III	IV	V	VI	VII	Razem
6. Według miejsca pobytu rodziców.								
Miejscowi	24^1	19^1	8	26^2	18	15	10	120^4
Zamiejscowi	19	16^1	14	10	10	12^1	9	90^2
Razem	43^1	35^2	22	36^2	28	27^1	19	210^6

	I	II	III	IV	V	VI	VII	Razem
7. Klasyfikacya z końcem roku szk. 1893/4.								
Stopień celujący	1	2	2	1	2	3	1	12
„ pierwszy	27^1	22^1	18	28^1	19	16	15	145^3
„ drugi	5	7	1	1	2	1^1	1	18^1
„ trzeci	4	—	—	1	—	—	—	5
Przypuszczeni do egzaminu poprawczego	6	3	1	4^1	5	7	2	28^1
Przypuszczeni do egzaminu uzupełniającego	—	—	—	1	—	—	—	1
Nie klasyfikowano	—	1^1	—	—	—	—	—	1^1
Razem	43^1	35^2	22	36^2	28	27^1	19	210^6

	W klasie							Razem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
8. Opłaty.								
Opłatę szkolną składać byli obowiązani:								
w pierwszem półroczu	43	20	13	23	19	12	7	137
w drugiem „	13^1	18^2	9	20^2	12	14^1	6	92^6
Uwolnieni od całej opłaty:								
w pierwszem półroczu	12	23	15	17	20	18	13	118
w drugiem „	30	17	13	16	16	13	13	118
Opłata szkolna wynosiła w ogóle zł.								
w pierwszem półroczu	615	285	195	330	90	180	105	1800
w drugiem „	195	285	165	315	180	240	90	1470
Razem .	810	570	360	645	270	420	195	3270
9. Na naukę przedmiotów nadobowiązkowych uczęszczali:								
Na historyę krajową	—	—	22	36	—	27	19	104
„ język ruski	11	5	1	7	1	2	3	30
„ „ francuski	—	—	—	—	16	2	—	18
„ śpiew	22	3	4	3	2	3	3	40
„ gimnastykę	43	34	21	34	24	22	14	192
10. Stypendya.								
Liczba stypendystów	—	—	—	—	1	1	—	2
Ogólna kwota stypendyów . .	—	—	—	—	60	157·5	—	217·5

EGZAMIN DOJRZAŁOŚCI.

Zagadnienia do piśmiennego egzaminu dojrzałości:

1. Z języka polskiego: Znaczenie morza śródziemnego w dziejach i kulturowym rozwoju Europy.
2. Z języka niemieckiego: a) Przełożyć na język niemiecki: Z Weltera „Dzieje powszechne, przeł. przez Z. Sawczyńskiego, Część II, str. 137: Dziewica Orleańska — do słów: „poczem Karol VII. został wszędzie uznany za pana i króla.“ b) Przełożyć na język polski: Z książki: Deutsches Lesebuch von Alois Neumann. IV. Theil, V. Aufl., str. 95. Wallenstein während und nach seiner Abdankung — do słów „kein Gerassel der Wagen durfte seiner Wohnung nahe kommen.“
3. Z matematyki: a) Rozwiązać równanie: $\left(\frac{2}{3}\right)^{2+\frac{1}{x}} \cdot \left(\frac{3}{4}\right)^{3+\frac{1}{x}} = \left(\frac{4}{5}\right)^{4+\frac{1}{x}}$

b) Zbudowano fabrykę kosztem 120.000 złotych. Nie budując jej

można było ten kapitał dać na procent składany 4%. — Jeżeli fabryka przynosi co roku 11.224 złr. 66 ct. czystego dochodu i ten dochód rok rocznie na końcu każdego roku daje się na procent składany 4%; po ilu latach zwróci się kapitał wydany na zbudowanie fabryki wraz z procentem, któryby od niego był przypadł? c) Trzy proste dane równaniami: $y = x$, $y = -x$, i $y = 2x - 2$; znaleźć boki, kąty i powierzchnię trójkąta, które te proste zamykają?

4. Z geometryi wykreślnej: a) Wykreślić linię przekroju dowolnej powierzchni obrotowej płaszczyzną nachyloną do obu płaszczyzn rzutowych. b) Wyznaczyć cień własny i rzucony stożka prostego kołowego, wewnątrz wydrążonego, jeżeli podstawa tego stożka znajduje się na płaszczyźnie równoległej do płaszczyzny poziomej rzutów, a wierzchołek leży na płaszczyźnie poziomej rzutów. c) Wykreślić w perspektywie ostrołup prosty, stojący na płaszczyźnie poziomej, jeżeli dana jest jego wysokość i bok podstawy, która jest kwadratem.

Ustny egzamin dojrzałości odbył się pod przewodnictwem W-go Pana Jana Frankego, c. k. Radcy szkolnego i Inspektora krajowego szkół realnych i przemysłowych od dnia 14. do 16. czerwca.

Do egzaminu zgłosiło się 15 abituryentów. Za dojrzałych uznani: Czaczkowski Jan, Glaser Franciszek, Hulles Abraham, Kawęcki Tadeusz, Kleinfeld Izrael, Krzyworączka Paweł, Kuźniarz Karol, Piotrowski Julian, Schall Hersch i Smereczyński Antoni. Czterem abituryentom pozwolono poprawiać cenzurę z jednego przedmiotu, jednego reprobowano na rok.

FUNDUSZ UBOGICH UCZNIÓW.

Pozostało z roku 1893	66	złr.	75	ct.
W-ny P. Zaleski ofiarował	3	„	60	„
„ „ Halpern	2	„	—	„
„ „ Horodyski	2	„	10	„
„ „ Szlagórski	1	„	—	„
„ „ Rembacz	1	„	—	„
„ „ Konkolniak	1	„	—	„
„ „ Dobrowolski	1	„	—	„
„ „ Strasser	1	„	—	„
„ „ Heinrich	1	„	—	„
„ „ Sołtyński	1	„	90	„
„ „ Majewski	1	„	—	„
„ „ Stenzel	1	„	—	„
„ „ Bogucki	2	„	—	„
„ „ Kurzbauer	1	„	—	„
„ „ Kawęcki	1	„	—	„
„ „ Teltsch	1	„	—	„
„ „ Rudrof	1	„	—	„
„ „ Żołnierczyk	1	„	—	„
do przeniesienia .	91	złr.	35	ct.

Z przeniesienia .	91 złr.	35 ct.
W-na P. Piotrowska ofiarowała	1 „	— „
Przy wpisie uczniów złożyły inne osoby drobniejszemi kwotami razem	9 „	77 „
Do puszek włożyli uczniowie	26 „	4 „
Świetna Kasa oszczędności miasta Stanisławowa z zysków uzyskanych w latach 1891 i 1892 . .	160 „	— „
Dywidenda od $^{1}/_{5}$ akcyi Banku poznańskiego za lata 1891, 1892 i 1893	14 „	3 „
Razem wynosił przychód .	302 złr.	19 ct.
W ciągu roku wydano na przybory naukowe dla ubogich uczniów i na opłatę czesnego za tych uczniów, którzy bez własnej winy nie mogli być uwolnieni od opłaty szkolnej	154 „	47 „
Pozostaje przeto na rok 1894/5	147 złr.	72 ct.
i 1 dukat, jakoteż piąta część akcyi banku ziemskiego w Poznaniu wartości	124 „	— „

WAŻNIEJSZE ROZPORZĄDZENIA

w ciągu roku szkolnego 1893/4.

Wysoka c. k. Rada Szkolna kraj. zaliczyła w poczet książek dozwolonych do użytku szkolnego:

1. Rozp. z d. $^{28}/_{8}$ 1893 l. 15461. Dr. Anatol Lewicki. Zarys historyi Polski i krajów ruskich z nią połączonych. Wyd. skrócone.
2. Rozp. z d. $^{28}/_{8}$ l. 17140. Mineralogia dla niższych klas szkół średnich. Wydał A. M. Łomnicki, wyd. 3.
3. Rozp. z d. $^{28}/_{8}$ l. 17561. Dr. Karl Petelenz i Dr. R. M. Werner. Deutsches Lesebuch für die galizischen Mittelschulen. Siebente Classe.
4. Rozp. z d. $^{28}/_{8}$ l. 17735. Opowiadania z dziejów powszechnych dla niższych klas szkół gimnazyalnych i realnych. Napisał Dr. Aleks. Semkowicz.
5. Rozp. z d. $^{27}/_{9}$ l. 19404. Wzory poezyi i prozy do użytku szkół średnich. Wydał Franciszek Próchnicki.
6. Rozp. z d. $^{25}/_{11}$ l. 23400. Wyimky z narodnoj literatury ukraińsko-ruskoj XIX. wiku. Aleks. Barwiński. Część II.
7. Rozp. z d. $^{1}/_{12}$ l. 24910. Ruska Hramatyka. Ułożyw Smal-Stockij i Fedor Gartner.
8. Rozp. z d. $^{14}/_{3}$ 1894. l. 5163. Wincenty Zakrzewski. Historya powszechna na klasy wyższe szkół średnich. Tom II.
9. Okólnik z d. $^{10}/_{4}$ l. 6257. J. E. P. Minister w. i o. zaliczył w poczet podręczników szkolnych książkę p. t. Przewodnik do nauki spiewu L. I. d. Arma Dietza.
10. Rozp. z d. $^{25}/_{5}$ l. 10711. Dr. K. Petelenz i Dr. R. M. Werner. Deutsches Lesebuch für die galizischen Mittelschulen. Achte Classe.

11. Rozp. z d. $^{1}/_{6}$ l. 9542. Józef Soleski i Jul. Fąfara. Arytmetyka na I. i II. klasę szkół średnich.
12. Rozp. z d. $^{1}/_{6}$ l. 9542. Początki arytmetyki i algebry dla niższych klas szkół średnich, napisał K. Brzostowicz. Część I., na klasę I. i II.
13. Rozp. z d. $^{1}/_{6}$ l. 10644. Podręcznik arytmetyki i algebry w 4-ch częściach dla uczniów klas niższych szkół gimnazyalnych i realnych. Napisał Maryan Baranowski. Część I. i II.
14. Rozp. z d. $^{1}/_{6}$ l. 10447. Opowiadania z dziejów powszechnych dla niższych klas szkół gimnazyalnych i realnych. Napisał Aleksander Semkowicz. Część II.
15. Rozp. z d. $^{15}/_{4}$ l. 7912. W. Rada Szk. kr. zarządza, że od uczniów, z wyjątkiem najuboższych, mają dyrekcye pobierać na cele zabaw szkolnych z początkiem każdego drugiego półrocza po 50 ct. i z tego dochodu pokrywać: koszta sprawienia przyborów do zabaw szkolnych, koszta wynajmowania stosownego miejsca na zabawy i remuneracye dla nauczycieli kierujących zabawami.
16. Rozp. J. E. P. Ministra w. i o. z d. $^{6}/_{1}$ 1894 i reskrypt. z d. $^{16}/_{1}$ 1894 l. 450. Od roku szk. 1896/7 nie wolno będzie uczniom tak w szkole, jak po za szkołą, nosić innego ubrania jak tylko przepisanego. Do tego czasu mogą jeszcze nosić zwykłe ubranie, ale nie wolno części mundurku nosić ze zwykłem ubraniem.
17. Okólnik z dnia $^{26}/_{5}$ l. 10157. W. Rada Szk. kr. zawiadamia, że przepisane dla uczniów szkół średnich sukno na mundurki jest koloru ciemno-granatowego i że młodzież szkolna obowiązana jest nauczycielom i osobom starszym okazywać swoje uszanowanie, jak dotychczas, przez zdejmowanie czapek.

KRONIKA ZAKŁADU.

Rok szkolny rozpoczęto dnia 3. września uroczystem nabożeństwem, po którem odśpiewano hymn ludu. Wskutek pojawienia się już w czasie wielkich feryi cholery w powiecie nadwórniańskim i Kołomyi nie dopuszczono do zapisu uczniów zamieszkałych tamże, aż dokąd nie wykazali się świadectwem, że przez 4 dni przebywali w Stanisławowie pod obserwacyą lekarską i że ich uczęszczanie na naukę szkolną nie zagraża zawleczeniem choroby do zakładu. Po pojawieniu się jej w pierwszych dniach października w przyległej do Stanisławowa wsi Knihininie i w samym Stanisławowie, musiano zabronić uczęszczania do szkoły tym uczniom, którzy w okolicach zakażonych mieszkali; przypuszczano ich jednakże napowrót do szkoły, skoro gdzie choroba ustawała i władza sanitarna na to zezwalała. — Trzeciego też dnia po wydaleniu ze zakładu zapadł na cholerę uczeń klasy II. ś. p. Władysław Klinowski i po dwudniowej chorobie zakończył życie dnia 15. października. Był to uczeń moralny, pilny i pracowity, to też zgon jego wywołał powszechny żal tak u nauczycieli jak też u współuczniów. Dzień 4. października, jako dzień Imienin Najjaśniejszego Pana i dzień 19. listopada, jako dzień Imienin Najjaśniejszej Pani obchodził zakład uroczystem nabożeństwem. —

Dnia 13. grudnia lustrował częściowo zakład c. k. Inspektor krajowy Wielmożny Pan Jan Franke i zaszczycił swą obecnością w dniu 15. grudnia uroczysty obchód rocznicy śmierci ś. p. Adama Mickiewicza. — W zastępstwie prof. Lecha, któremu W. c. k. Rada Szk. kr. poruczyła tymczasowe sprawowanie funkcyi inspektora okręgowego szkół ludowych w Tarnowie, uczyli geografii i historyi w klasach wyższych od 11. stycznia do końca roku szk. prof. gimn. Andrzej Makowski, nauczyciel starszy semin. naucz. Julian Latkowski i zast. naucz. gimn. Jan Tralka. — Rozporządzeniem z dnia 8. kwietnia do l. 7222 upoważniła W. Rada Szk. kr. dyrekcyę do zaprowadzenia jednorazowej nauki dziennej, jaką naukę już od 1. kwietnia zaprowadzono. — Dnia 4. maja odprawiono żałobne nabożeństwo za duszę ś. p. Cesarzowej Maryi Anny. —Rozporządzeniem z dnia 4. maja do l. 9685 udzielił J. E. Pan Minister w. i o. prof. Fr. Miazdze dla pokrzepienia zdrowia urlopu w razie potrzeby do końca roku szk., a W. Rada Szk. kr. poruczyła na ten czas naukę chemii w zakładzie, egzaminowanemu nauczycielowi chemii i technologii chemicznej, Tadeuszowi Czajkowskiemu. — Z powodu słabości nie udzielał nauki prof. E. Lewicki od dnia 20. maja do końca roku szk.; zastępywali go nauczyciele zakładu. — Dnia 28. czerwca odprawiono żałobne nabożeństwo za duszę ś. p. Cesarza Ferdynanda. — W ciągu roku szkolnego przystępowała młodzież szkolna trzy razy do św. Sakramentów Pokuty i Ołtarza. — Wskutek rozporządzenia W. Rady Szk. kraj. zakończono rok szk. dnia 12. lipca stosowną przemową ks. katechetów i uroczystem nabożeństwem, po którem odspiewano hymn ludu.

Zarządzenia dotyczące rozwoju sił fizycznych uczniów.

Rok szkolny ubiegły nie sprzyjał tak wycieczkom uczniów, jakoteż uczęszczaniu uczniów do kąpieli. Z powodu, że w Knihininie, otaczającym prawie ze wszech stron Stanisławów przez dłuższy czas w jesieni zdarzały się wypadki cholery i cały Knihinin uznany był przez władze sanitarne za zakażony, nie uznano za stosowne odbywać tamże z uczniami wycieczek. — Przedsiębiorca ślizgawek podniósł w tym roku abonament na cały sezon, wskutek czego tylko jeden uczeń zgłosił się z chęcią abonowania się. Wyjednano jednak u przedsiębiorcy zniżenie dla uczniów ceny za jednorazowe ślizganie się z 15 ct. na 10 ct. i uczniowie uczęszczali dość licznie na ślizgawkę za każdorazową opłatą. — W porze wiosennej urządzono tylko jedną wycieczkę uczniów pod przewodnictwem nauczyciela gimnastyki do Halicza, skąd uczniowie wrócili wieczornym pociągiem kolejowym. Więcej wycieczek nie można było urządzić, gdyż od 15. maja począwszy, codziennie padał deszcz. Z tego samego powodu nie mogli uczniowie używać rzecznych kąpieli.

Wykaz książek szkolnych na rok 1894/5.

W klasie I. 1) Katechizm większy dla szkół ludowych ks. Morawskiego. Wyd. 4. Dla uczniów gr.-kat. katechizm ks. Torońskiego. 2) Małecki, Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. 8. 3) Pró-

chnicki i Wójcik, Wypisy polskie dla I. klasy. 4) L. Germann i K. Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla I. klasy. Wyd. 1—3. 5) Benoni i Tatomir, Krótki rys geografii. Wyd. 4, 5 i 6. 6) Zajączkowski, Początki arytmetyki część I. Wyd. 3. 7) Nowicki, Zoologia. Wyd. 6.

W klasie II. 1) Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu starego. Wyd. 2 i 3. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Tyc-Ilnicki, Istorya biblijna star. zawita. 2) Gramatyka polska jak w klasie I. 3) Próchnicki i Wójcik, Wypisy polskie na klasę II. 4) L. Germann i K. Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy II. Wyd. 1 i 2. 5) Baranowski i Dziedzicki, Geografia powszechna. Wyd. 4—6. 6) Semkowicz, opowiadanie z dziejów powszechnych. Część I. 7) Arytmetyka jak w klasie I. 8) Łomnicki, Mineralogia dla niższych klas. Wyd. 2 i 3. 9) Rostafiński, Botanika na klasy niższe. Wyd. nowe. 10) Mocnik-Maryniak, Geometrya poglądowa, cześć I. wyd. 6.

W klasie III. 1) Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu nowego. Wyd. 1 i 2. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Tyc-Ilnicki, Istorya biblijna nowoho zawita. 2) Malecki, Gramatyka języka polskiego. Wydanie 8. 3) Czubek-Zawiliński, Wypisy polskie na klasę III., 4) Petelenz, Deutsche Grammatik. 5) L. Germann i K. Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy III. 6) Geografia jak w klasie II. 7) Semkowicz, opowiadania z dziejów powszechnych. Część II. 8) Zajączkowski, Początki arytmetyki i algebry. Część II. Wyd. 2. 9) Soleski, Nauka fizyki. Wyd. 2. 10) Mocnik-Maryniak, Geometrya poglądowa. Część II. Wyd. 4. 11) J. Amborski, Książka do nauki języka francuskiego, Część I.

W klasie IV. 1) Jachimowski. Liturgika katolicka. Wyd. 1. i 2. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Toroński, Liturgika kat. 2) Gramatyka polska jak w klasie III. 3) Wzory poezyi i prozy Fr. Próchnickiego. 4) Petelenz, Deutsche Grammatik. 5) Germann i K. Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy IV. 6) Benoni i Majerski, Geografia austr.-węg. monarchii. Wyd 2. 7) Welter-Sawczyński, Dzieje powszechne skrócone. Część III. Wyd. 5. 8) Dziwiński, Zasady algebry. Mocnik-Stanecki. Geometrya. 9) Fizyka jak w klasie III. 10) Bandrowski, Wykład chemii ogólnej. Część I. 11) Geometrya jak w klasie III. 12) J. Amborski. Książka do nauki języka francuskiego. Część II.

W klasie V. 1) Wappler-Świsterski, Nauka wiary katolickiej. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Wappler-Pełesz, Nauka wiry katołyckoj. 2) S. Tarnowski i A. Bobin. Wypisy polskie dla szkół realnych. Tom I. 3) Petelenz und Werner, Deutsches Lesebuch für die fünfte Classe. 2. Aufl. 4) Baranowski-Dziedzicki, Geografia powszechna. Wyd. 4—6. 5) Zakrzewski, Historya powszechna. Część I. 6) Dziwiński, Zasady algebry. 7) Mocnik-Stanecki, Geometrya dla wyższych klas. Wyd. 3. 8) Dr. J. Petelenz, Zoologia dla wyższych klas szkół średnich. 9) Bandrowski, Wykład chemii ogólnej. 10) Łazarski, Zasady geometryi wykreślnej. 11) J. Amborski. Książka do nauki języka franc. Część II.

W klasie VI. 1) Martin-Solecki, Etyka katolicka. Wyd. 1 i 2. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Wappler-Piórko, Etyka. 2) S. Tarnowski i R. Bobin, Wypisy polskie dla szkół realnych i sem. naucz. Część I. 3) Petelenz-Werner, Deutsches Lesebuch für die VII. Cl. d. Gymn. 4) Geografia jak w klasie V. 5) Zakrzewski, Historya powszechna. Część II. 6) Matematyka jak w klasie V. 7) Rostafiński, Botanika

szkolna dla klas wyższych. 8) Soleski. Wykład nauki fizyki. Wyd. 2. 9) Chemia jak w klasie V. 10) Geometrya wykreślna jak w klasie V.

W klasie VII. 1) Robitsch-Jachimowski: Historya kościelna. Dla uczniów obrz. gr.-kat. Wappler-Stefanowicz, Istorya gr.-kat. cerkwy. 2) Wypisy polskie St. Tarnowskiego i Fr. Próchnickiego. Część II. 3) Petelenz und Werner. Deutsches Lesebuch für die achte Classe der Gymnasien. 4) Hannak-Leniek. Historya i statystyka austryacko-węg. monarchii. 5) Gindely-Markiewicz. Dzieje nowożytne. Wyd. 1 i 2. 6) Lewicki. Zarys dziejów Polski i krajów ruskich z nią połączonych. 7) Dziwiński, Zasady algebry. Mocnik-Stanecki, Geometrya. 8) Łomnicki, Mineralogia i geologia. Wyd. 3. 9) Soleski, Wykład nauki fizyki. 10) Chemia jak w klasie VI. 11) Łazarski, Zasady geometryi wykreślnej.

Zakres wymagań przy egz. wstępnym do szkół realnych.

1. Z religii wymaga się wiadomości, których nabyć powinien uczeń w pierwszych czterech latach obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach ludowych czteroklasowych.

2. Z języka polskiego: Czytanie płynne i wyraziste, objaśnianie odczytanych ustępów pod względem treści i związku myśli; opowiadanie treści większymi ustępami, znajomość części mowy, odmiana imion i czasowników, znajomość zdania pojedynczego rozszerzonego i rozbiór jego części składowych pod względem składni zgody i rządu. Poprawne napisanie dyktatu z zakresu pojęć znanych uczniom z uwzględnieniem głównych zasad interpunkcyi.

3. Z języka niemieckiego: Czytanie płynne i zrozumiałe, znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników i zaimków (osobistych, dzierżawczych, wskazujących i względnych), odmiana słów posiłkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnej i biernej, tudzież odmiana najzwyklejszych czasowników mocnych. Zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych, poprawne napisanie łatwego dyktatu, którego treść przed podyktowaniem poda się uczniom w języku wykładowym.

4. Z rachunków: Pisanie liczb do miliona włącznie, biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitemi; pewność w tabliczce mnożenia, znajomość ważniejszych miar metrycznych.

Warunki przyjęcia ucznia do zakładu.

Do egzaminu wstępnego do klasy I. i klas wyższych zgłosić się należy do dyrekcyi najpóźniej dnia 31. sierpnia. Egzamina te odbędą się w dniach 1. i 2. września, a egzamina poprawcze 30. i 31. sierpnia.

Wpisy uczniów do zakładu odbędą się dnia 1. i 2. września; późniejsze zgłoszenia się będą tylko w ważnych wypadkach uwzględnione. — Uczniowie zgłosić się mają do zapisu w towarzystwie ojca, matki, lub ich zastępcy.

Uczniowie tutejszego zakładu mają przy wpisie wykazać się świadectwem szkolnem z ostatniego półrocza; uczniowie nowo-wstę-

pujący do zakładu oprócz tego metryką chrztu lub urodzenia, bez których przyjęci być nie mogą.

Każdy uczeń obowiązany jest złożyć przy wpisie 1 zlr. na zbiory naukowe, uczniowie nowo-wstępujący oprócz tego taksę wstępną w kwocie 2 zlr. 10 ct.

Nabożeństwo wstępne odbędzie się dnia 3. września, a nauka szkolna rozpocznie się dnia 4. września.

Klasyfikacya uczniów z końcem II. półrocza 1894.

KLASA I. Anweiler Filip, Balcer Władysław, Bazali Tadeusz, Bernhardt Antoni, Bittner Maksymilian, Burak Jan, Chadżaj Aleksy, **Chaszczewski Józef**, Czapliński Władysław, Grycko Aleksander, Halpern Anselm, Hargesheimer Alfred ,Hołyński Mikołaj, Jabłoński Józef, Kwaśnicki Jan, Lederle Alfred, Lustgarten Mortko, Mianowski Henryk, Nawalkowski Mikołaj, Orzeł Seweryn, Roskosz Franciszek, Schmer Antoni, Starzyński Wiktor, Vogel Fischel, Weber Kazimierz, Weidler Mendel, Winter Rudolf, Zając Zygmunt, Halpern Abraham, prywatysta.

Sześciu uczniom pozwolono poprawiać cenzurę z jednego przedmiotu po feryach, pięciu otrzymało stopień drugi, czterech stopień trzeci.

KLASA II. Bączalski Mieczysław, Chomin Michał, Chřz Ferdynand, Ciesielski Władysław, Dawidowicz Józef, Fogelmann Józef, Geisler Maryan, Halpern Benno, Karczewski Władysław, **Mackiewicz Franciszek**, Merz Gustaw, Mokłowski Tadeusz, Müller Stanisław, Niewiadomski Juwenal, Nowicki Tadeusz, Rottenberg Izrael, Rottenberg Leib, Sadowy Stanisław, Szlagórski Bronisław, Tarantiuk Józef, Tyszecki Sofron, **Waniewicz Edward**, Zachar Franciszek, Zdanowicz Eugeniusz.

Trzem uczniom pozwolono poprawiać cenzurę z jednego przedmiotu po feryach, siedmiu otrzymało stopień drugi.

KLASA III. Baecker Tadeusz, Cieński Szczepan, Gołkowski Czesław Hanisch Konrad, Hendrychowski Bolesław, Hlibocki Antoni, **Jurkiewicz Jan** Keck Ludwik, Knorek Józef, Mertz Tadeusz, Noworyta Stanisław, Petecki Michał, **Rembacz Władysław**, Schloss Samuel, Sedelmajer Adam, Swiderski Jan, Tomek Władysław, Trześniowski Wacław, Winter Edward, Zima Adolf.

Jednemu uczniowi pozwolono poprawiać cenzurę z jednego przedmiotu po feryach, jeden otrzymał stopień drugi.

KLASA IV. Aksentij Józef, Bogdanowicz Stanisław, Bryk Włodzimierz, Cycoń Stanisław, Czorpita Michał, Franta Ferdynand, Gaspary Aleksander, Gelbhaus Hersch, Glaubhardt Mendel, Haase Karol, Hauke Adolf, Heinrich Stanisław, Kalityński Zygmunt, Köhler Alfred, Kuczyński Ludwik, Makłowicz Leopold, Małecki Cyryl, Morawski Celestyn, Noworyta Józef, Piotrowski Oskar, Rauch Samuel, **Schrager Aron**, Stenzel Leon, Strasser Stefan, Swolba Alojzy, Teodorowicz Antoni, Wachter Rudolf, Wasilewski Jakób, Więckowski Eugeniusz.

Pięciu uczniom pozwolono poprawiać cenzurę z jednego przedmiotu po feryach, jeden otrzymał stopień drugi, jeden stopień trzeci.

KLASA V. Bączalski Wiesław, Borth Władysław, Czołowski Tadeusz, Eigenfeld Józef, Fedorowski Henryk, Fibich Władysław, Kiesler Dawid, Lang Antoni, Malcharek Zygmunt, März Ferdynand, Nowicki Józef, Rembisz

Władysław, Romanowski Władysław, Sawicki Józef, Schmerzler Chaim, Świrski Stanisław, Szmatera Włodzimierz, Unterschütz Jan, **Stettner Franciszek**, Zajączkowski Zygmunt, Wagner Stanisław.

Pięciu uczniom pozwolono poprawiać cenzurę z jednego przedmiotu po feryach, dwu otrzymało stopień drugi.

KLASA VI. Angermann Jakób, Banner Efraim, **Bogucki Stanisław**, Bohosiewicz Andrzej, **Borowiczka Tadeusz**, Burmenda Józef, Czerniawski Władysław, Deszkiewicz Zdzisław, Dzierzanowski Zygmunt, Fischler Bernhard, Förchtgott Ernest, Frankowski Dezydery, Herbst Edmund, Herr Ozyasz, Kozub Michał, Lewicki Agenor, Sadowy Kazimierz, Skrzyński Tadeusz, **Winnicki Jan**.

Siedmiu uczniom pozwolono poprawiać cenzurę z jednego przedmiotu, jeden uczeń publiczny i jeden prywatny otrzymali stopień drugi.

KLASA VII. Bittner Władysław, Czaczkowski Jan, Glaser Franciszek, Hirschberg Schmelke, Hulles Abraham, Kawęcki Tadeusz, Kleinfeld Izrael, Krzyworączka Paweł, Kuźniarz Karol, Lewicki Włodzimierz, Manastyrski Witołd, Morawski Maryan, Piotrowski Julian, Rudrof Franciszek, Schall Hersch, Smereczyński Antoni.

Dwu uczniom pozwolono poprawiać cenzurę z jednego przedmiotu po feryach, jeden otrzymał stopień drugi.

Józef Czaczkowski,
c. k. dyrektor.